

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Історичний факультет

Наукове товариство студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених

Центр краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька

Установа освіти «Вітебський державний університет імені П. М. Машерова»

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

Історичний факультет

Харківський національний медичний університет

Центр медичного краєзнавства імені професора В. Д. Отамановського

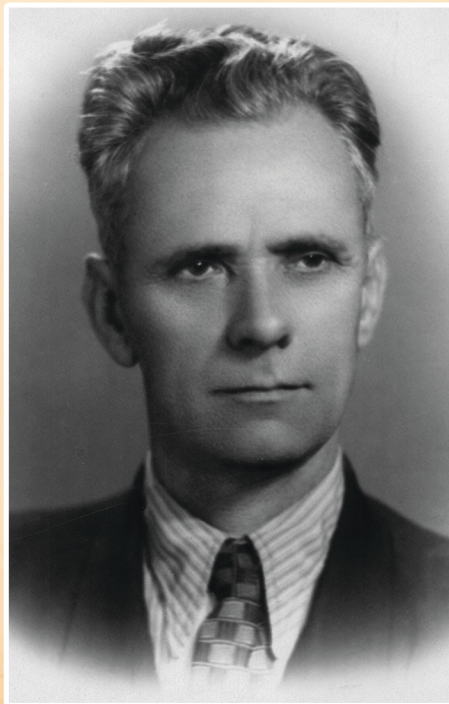
Матеріали

XXXVIII-ї Міжнародної краєзнавчої конференції
молодих учених

«Краєзнавство та краєзнавці:

досвід минулого та сьогоденні завдання

***(до 120-річчя від дня народження
професора А. Г. Слюсарського)»***

Харків 2021 р.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Історичний факультет

Наукове товариство студентів, аспірантів, докторантів
і молодих вчених

Центр краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька

Установа освіти «Вітебський державний університет
імені П. М. Машерова

Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

Історичний факультет

Харківський національний медичний університет

Центр медичного краєзнавства
імені професора В. Д. Отамановського

МАТЕРІАЛИ XXXVIII-ї МІЖНАРОДНОЇ
КРАЄЗНАВЧОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ МОЛОДИХ УЧЕНИХ

**«КРАЄЗНАВСТВО ТА КРАЄЗНАВЦІ :
ДОСВІД МИНУЛОГО
ТА СЬОГОДЕННІ ЗАВДАННЯ**

**(до 120-річчя від дня народження
професора А. Г. Слюсарського)»**

Харків — 2021

УДК 908:94 (477) (063)
М34

*Затверджено до друку науково-методичною радою
Центру краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька
ХНУ імені В. Н. Каразіна
(протокол № 1 від 05 січня 2021 року)*

Матеріали XXXVIII-ї Міжнародної краєзнавчої конференції молодих учених «Краєзнавство та краєзнавці : досвід минулого та сьогоденні завдання (до 120-річчя від дня народження професора А. Г. Слюсарського)». — Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2021. — 164 с.

Матеріали традиційної XXXVIII-ї Міжнародної краєзнавчої конференції молодих вчених включають тези доповідей і повідомлень, присвячених різноманітним питанням краєзнавства та суміжних наук. Збірник розрахований на всіх тих, хто цікавиться проблемами краєзнавства.

Матеріали XXXVIII-й Международной краеведческой конференции молодых ученых «Краеведение и краеведы : опыт прошлого и сегодняшние задачи (к 120-летию со дня рождения профессора А. Г. Слюсарского)». — Харьков : ХНУ имени В. Н. Каразина, 2021. — 164 с.

Матеріали традиційної XXXVIII-й Международной краеведческой конференции молодых ученых включают тезисы докладов и сообщений по вопросам краеведения и смежных наук. Сборник рассчитан на всех тех, кто интересуется проблемами краеведения.

УДК 908:94 (477) (063)

М34

© Харківський національний
університет імені В. Н. Каразіна, 2021
© Центр краєзнавства імені
академіка П. Т. Тронька, 2021
© Автори, 2021

ЗМІСТ

Від оргкомітету	8
Bhardwaj Vikram A Local History of Folk Beliefs Traditions and Cultural Memory in the Shimla Hills.....	9
Андрющенко Владислав Волчанск и его храмы во второй половине XVII – в начале XX вв.	10
Аргунова Анна Поселенські пам'ятки бондарихінської культуриверхньоїтечіїСіверськогоДінця.....	11
Артемова Людмила Меценатська діяльність Терещенків у Глухові. Історіографія проблеми.....	13
Бегларян Карен Хорошівський Вознесенський жіночий монастир, як пам'ятка матеріальної культури Слобожанщини...	15
Бурчак Костянтин Нові відомості про полтавські підземелля: краєзнавчо-археологічний зріз.....	16
Водославський Тарас Діяльність Лазаря Винничука — посла до Галицького крайового сейму від Станиславівського повіту (1908–1914 рр.).....	18
Гайденко Вероніка Виникнення медичної освіти для жінок в Харкові.....	23
Гергаев Александр Телевидение Витебского университета как корпоративное аудиовизуальное средство массовой информации и инструмент формирования компетенций молодёжи в области массовых коммуникаций...	25
Дмитренко Юлія Видові листівки Харкова як історичне джерело (1950–1980-х рр.).....	28
Дударчук Любомир Образ радянської системи освіти на шпальтах преси райхкомісаріату «Україна» (1941–1944).....	30
Ермакова Наталля Культурна-маркірування лексеми ў мове сучасных беларускіх СМІ.....	33
Зенькович Карина Розвиток авіаційної галузі України у XX ст.	36
Иванов Василий Харьковское епархиальное женское училище как губернский центр образования для девиц в Харькове начала XX века.....	39

Льїн Вадим Володимир Олександрович Белоусов як представник лікарсько-викладацької спільноти радянського Харкова.....	41
Кейс Серафима Мистецтво натюрморту в творчості І. І. Базилевського.....	43
Кравчук Олена Краєзнавча діяльність А. Річинського.....	45
Ковальова Анастасія ТОП-10 жінок у «пантеоні героїв» Харкова.....	48
Кобець Дмитро Вплив Мустафи Кемала Ататюрка на регіональну політику Малої Азії.....	50
Козак Владислав Шарівський палацо-парковий ансамбль: культурна цінність та туристична атрактивність...	52
Кондра Марина Основні напрями науково-педагогічної діяльності М. І. Лілеєва.....	54
Кузьменко Євгеній Традиції шанування чудотворних ікон Пресвятої Богородиці на Полтавщині (середина ХІХ – початок ХХІ ст.).....	55
Лещенко Юлія Образ Харкова на сторінках радянських путівників.....	60
Матей Юлія Археологічна спадщина видатного краєзнавця Луганщини Сергія Олександровича Локтюшева..	61
Миклушенок Наталія Меморіалізація російської трагедії 1943 года.....	63
Михайлов Олександр Обрання професора А. Г. Слюсарського головою Харківського відділення УТОПІК	69
Мірошниченко Надія М. М. Неплюев та Л. М. Толстой — однодумці чи опоненти?	71
Новак Олександр Мистецтвознавчі студії пам'яткоохоронців Харкова (1919–1930-ті рр.).....	73
Окатенко Віталій Нові дослідження Центральної групи Люботинського могильника скіфського часу.....	75
Павлюкова Поліна Дослідження особливостей орнаменту кераміки пам'ятки Генералка 2 методом формування техніко-типологічних груп.....	77

Пархоменко Віктор Монографія професора В. Г. Аверіна «Мисливість» (1927) та дані до її аналізу.....	78
Пацація Мерабі, Яцик Єлизавета Тиск влади на лікарів та науковців: приклад з біографії харківського професора С. В. Коршуна.....	80
Письменна Юлія Музей археології ХНУ імені В. Н. Каразіна на сучасному етапі.....	82
Попович Вадим Мовою періодики: студенти 1960-80-х рр. на сторінках газети «Харківський університет».....	84
Проказа Вікторія Внесок Д. І. Багалія в регіональну історію (за матеріалами листування Д. І. Багалія з Є. К. Редіним).....	85
Рига Данило Спортивні ігри гімназистів Чернігівської чоловічої гімназії та спортивні ігри чернігівської молоді у 1920-х рр.	87
Русановський Євген, Захарова Анна Вплив Харківського університету на розвиток швидкої медичної допомоги у Харкові.....	91
Сабадаш Влада Історична політика та репрезентація образу українсько-російсько-російського братерства в символічному просторі Харкова (спроби компоративного аналізу).....	92
Савченко Тетяна, Федоров Ілля Унікальні риси сакральної архітектури на Волині як наслідок утворення уніатської церкви.....	98
Самчук Вікторія Зооморфні мотиви на декоративних тканинах із фондів Музею етнографії Волині та Полісся на виставці у Волинському краєзнавчому музеї.....	100
Сарапина Анастасія «Північний Голлівуд» Торонто та Ванкуверу.....	102
Свиридов Олександр Метафорика спасіння у творах Г. С. Сковороди періоду мандрування Слобожанщиною.....	105
Сегіда Катерина Краєзнавство у вищій школі: досвід підготовки географів в Україні.....	108

Семененко Анастасія Громади студентів із Наддніпрянщини у міжвоєнній Польщі.....	111
Сидоренко Андрій Краєзнавча проблематика у науковій спадщині генерал-хорунжого Всеволода Петріва.....	113
Сидоренко Володимир Роль особистості в регіональній історії: на прикладі діяльності Сергієнко Лідії Василівни та волейбольних команд ТТБ та ДСТ «Локомотив» у місті Конотоп Сумської області.....	115
Скус Ольга Архівно-слідча справа краєзнавця, музейного діяча та археолога Теодосія Мовчанівського.....	116
Степура Алина Дети Витебщины в период германской оккупации 1941–1944 гг.: потенциальные направления исследований.....	120
Тарасенко Олексій Писаревський Степан (Стефан) — слобожанський поет у священницькій рясі.....	122
Тригубець Дарина Відзначення Дня Незалежності України у 1992 році в Ковельському районі Волинської області	124
Трофименко Ірина Святування Дня Харківського університету (з 1990-х рр. до сьогодні): чи утвердилася традиція?	125
Узких Светлана Роль цифровых технологий в работе историка-краеведа. Практический опыт 3D художника в сотрудничестве с историками, археологами и краеведами....	127
Ушкварок Дар'я Значення архівів та бібліотек у краєзнавчо-туристичних дослідженнях.....	130
Фірсова Маргарита Від герба до логотипу: еволюція міської символіки Харкова.....	134
Хромова Вікторія Соціальне становище духівництва на Чернігівщини в 30-х роках ХХ століття.....	136
Шаповалова Анастасія Від критичного до соціалістичного реалізму: ідейні пошуки у мистецтві 1917–1950 рр.	137
Юхимчук Микола Віртуальна екскурсія по виставці «Панство на дозвіллі» Волинського краєзнавчого музею.....	139

Янкул Олексій Статистико-інформаційний збірник «Харьковский календарь» (на 1869–1917 рр.): аналіз комплексу джерел.....	141
Шкільна секція	144
Андріянова Діана Археологічний туризм на Харківщині: історія та стан розвитку в епоху пандемії COVID-19.....	144
Лагода Надія Роль храмових свят в традиційно-обрядовій культурі жителів Великобілозерського району Запорізької області.....	146
Токар Вікторія Ім'я Іллі Мечникова на карті світу.....	150
Чеботарьов Єгор Вшанування пам'яті про Д. І. Багалія на регіональному та державному рівнях (1920–2020-ті рр.).....	151
Фотолітопис конференції	154
Список закладів вищої та середньої освіти, наукових установ, інших організацій	157
Автори кращих доповідей і лауреати премій	159
Пам'ятні дати на 2021 рік	161

Від оргкомітету

Традиційна XXXVIII Міжнародна краєзнавча конференція молодих учених, яка відбулась 4 грудня 2020 р., зібрала понад 100 учасників. Вона була присвячена 120-річчю від дня народження відомого історика та краєзнавця, проф. А. Г. Слюсарського (1900–1980).

Робота конференції проходила в рамках 12 секцій і круглого столу в рамках віртуальної краєзнавчої експедиції учнівської молоді «Мій Харків — моя батьківщина». Серед організаторів заходу були не лише харківські вузи (ХНУ імені В. Н. Каразіна, ХНПУ імені Г. С. Сковороди і ХНМУ), а й Установа освіти «Вітебський державний університет імені П. М. Машерова (Республіка Білорусь).

Учасники конференції мали змогу спілкуватись у реальному часі, знаходячись у різних містах України і закордоном.

За підсумками роботи конференції, кращі доповіді були відзначені дипломами та преміями, в тому числі — творчою премією, яка була започаткована харківською художницею Н. С. Вербук. Нагорода вручається у вигляді живописного або графічного твору за кращу доповідь з історії мистецтва та музейної справи. Як і в минулі роки, кращі доповіді були рекомендовані до публікації в збірнику праць історичного факультету ХНУ імені В. Н. Каразіна «Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії». Список авторів кращих доповідей див. на с. 159-160 збірника.

Збірник вміщує матеріали доповідей, які подані в авторській редакції.

Bhardwaj Vikram
(GC)

**A LOCAL HISTORY OF FOLK BELIEFS TRADITIONS
AND CULTURAL MEMORY IN THE SHIMLA HILLS**

This study intends to highlight oral narratives, folk beliefs, traditions, and performances as an alternative source for the writing of history, for those regions which are inhabited by numerous ethnic and tribal communities and where historical sources are in dearth, and whatever sources are there, are in the form of folklore and folk memory. The history and culture of such communities or groups are rooted in oral traditions and can only be traced through oral evidences, which introduce an entirely new dimension to the study of such areas. The territory of Shimla Hills fit these criteria and the study is concentrated on this region only. This study is an attempt to correlate the oral narrative, folk traditions, and performances in the field of study (Shimla Hills), and corroborating these with the existing literary documents, with the intention to analyze the cultural influences in this region. In this work main emphasis would be on folk traditions, folk beliefs, legends, ballads and performances and their practices, how they have emerged, what they signify and what historicity they possess. Shimla hills have plenty of folk beliefs and legends associated with deities' heroes and cults, and these play an important role in the life of the masses. The region has several great deities drawn from Vedic and Puranic traditions, as well as figures like sages and gods having powers to cure ailments, heroes, primitive spirits etc. These gods and heroes, and the folklore associated with them are the guardians of the traditional value system which governs the life of the people in this area. This unique amalgamation of good and evil spirits as gods has tremendous effect on the social and religious culture of the people residing in the region. Most of the gods have their family members as deities of various villages, which have given birth to strong connections within the region in terms of social and political relationships. While these project a sense of monolithic culture, it is also possible to read the sources and complexity of the cultural

formation through an analysis of the conflicts and contestations within the tradition variation.

Андрющенко Владислав
(*ХНУ імені В. Н. Каразіна*)

ВОЛЧАНСК И ЕГО ХРАМЫ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XVII – В НАЧАЛЕ XX ВВ.

История Волчанска — часть всеобщей истории нашего народа. Историю города невозможно изучить не зная истории его храмов. Поэтому что на протяжении веков жизнь города и его жителей неразрывно была связана с храмами.

Официальной датой основания Волчанска считается 1674 год. В 1688 году местные жители были вынуждены переселиться на другое место, где и было заложено начало современного Волчанска.

В 1688 году вместе с городом был построен и новый храм, благодаря стараниям Авраама Веселовского, и освящен был во имя Святого Николая. До конца XVIII века Волчанский приход относился к Белгородской епархии.

С 1780 года Волчанск становится уездным центром Волчанского уезда Харьковской губернии. Эти изменения приводят к росту городского населения, а значит, появляется необходимость в построении нового храма. В пригородной слободе Заводы был построен храм, освящён в честь Успения Пресвятой Богородицы. В 1782 году Николаевскую церковь перестраивают в двухэтажную.

В 1830–1840-х гг. население города достигает 6 тысяч, что приводит к началу строительства первого каменного храма в Волчанске. Новый храм имел четыре престола. В истории Волчанска храм остался под названием Волчанский Троицкий собор.

В 1863 году в Волчанске был построен третий храм, который освятили во имя Святых Жен Мироносиц.

В 1916 году количество прихожан в Волчанске достигло 17 тысяч. В городе было три каменных храма. Но события 1917 года коренным образом изменили историю. В конце 1930-х гг. все три храма были разрушены.

Изучением истории храмов Волчанска как отдельной проблемой никто не занимался ранее. Волчанск в историографии упоминался фрагментарно, начиная с 1773 года.

В досоветский период Волчанск упоминается в словарях и изданиях, в основном посвящённых Харьковской губернии или общегосударственных. Первое, наиболее подробное описание истории храмов города Волчанска, упоминается в «Историко-статистическом описании Харьковской епархии» святителя Филарета (Гумилевского) за 1857 год и в «Справочной книге для Харьковской епархии» 1904 года.

В историографии советского периода не обнаружено отдельных работ по истории храмов Волчанска. В книге «История городов и сёл УССР» упоминается обобщённая история Волчанска.

После 1991 года начинают появляться издания, которые посвящены конкретно истории Волчанска. Однако, история храмов упоминается по-прежнему фрагментарно, и никакой новизны, а тем более анализа источников не имеет.

Источники, которые использовались при изучении истории храмов Волчанска, можно разделить на несколько групп: опубликованные письменные источники, архивные документы, картографические и др.

Исследование проводилось с помощью специально-исторических методов.

История храмов Волчанска позволяет увидеть насколько значимую роль играли храмы в жизни Волчанска и его жителей с самого начала существования города.

Аргунова Анна

(ХНУ імені В. Н. Каразіна)

ПОСЕЛЕНСЬКІ ПАМ'ЯТКИ БОНДАРИХІНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ВЕРХНЬОЇ ТЕЧІЇ СІВЕРСЬКОГО ДІНЦЯ

Територія Сіверськодонецького лісостепу завдяки сприятливим природно-географічним умовам протягом фінальнобронзового часу була доволі густо заселеною, що на археологічному матеріалі засвідчено наявністю широкої мережі поселенських структур. За більш ніж сторічну історію вивчення регіону поколіннями дослідників (М. В. Сібі-

льов, І. І. Ляпушкін, І. П. Костюченко, Б. А. Шрамко, Є. В. Пузаков, В. К. Міхеєв, А. К. Дегтяр, Ю. В. Буйнов, Г. Є. Свистун, В. В. Колода, В. І. Квітковський, О. О. Лаптев, А. В. Юрченко та ін.) було відкрито близько 70 поселень із матеріалами бондарихінської культури (далі — БК). Однак, попри значну кількість пам'яток та накопиченого об'єму матеріалів, фінальнобронзова доба досі залишається мало вивченим розділом доісторії Східноукраїнського лісостепу.

З моменту виокремлення БК В. А. Іллінською у 50-х роках ХХ ст., значна увага приділялась проблематиці походження, генезису та етнокультурної приналежності представників племен даного археологічного явища, спробам ідентифікувати означене населення та окреслити історичні шляхи бондарихінців в контексті бронзового часу Східної Європи. При цьому, до центру уваги дослідників майже не потрапляли такі важливі аспекти, як питання просторового розміщення поселенських структур та особливості господарської діяльності представників даної культури, без чого характеристика даного історичного явища є неповною.

Виходячи з цього, а також враховуючи загальний стан недостатньої вивченості поселенських пам'яток БК верхньої течії С. Дінця, звертаємо увагу на актуальність та перспективність розробки питання просторового розміщення та взаємозалежності поселень із природно-кліматичними ресурсами, а також господарсько-культурним типом населення регіону фінальнобронзового часу.

Топографія пам'яток БК для усієї території регіону є стабільною, низькою (І тераса, дюни та миси) й корелює з характерною для економічного укладу змішаного скотарсько-землеробського типу ведення господарства екологічною нішею. Означена концепція підтверджується на археологічному рівні за знахідками остеологічного матеріалу з відповідним для такого культурно-господарського типу складом стада, а також за рядом артефактів із поселень, що окреслюють відповідну роль та рівень розвитку землеробства у племен БК. Іншим цікавим аспектом, що є результатом картографування пам'яток регіону, є факт частого розміщення поселень бондарихінців у певній просторовій взаємозалежності — групами від двох-трьох пам'яток у радіусі від 0,5 до 2 км (з оглядом на реальні ландшафтні умови території). Означене явище можна інтерпретувати як факт існування певної надродової (племінної?) організації та активних контактів мешканців даних осередків, що знаходить аналогії за етнографічними даними у багатьох народів світу.

Таким чином, аналіз просторового розміщення поселенських пам'яток БК вже на даному етапі дослідження дозволяє чіткіше окреслити межі нашого уявлення про характер економічних та соціальних реалій населення Сіверськодонецького лісостепу фінальнобронзового часу.

Артемова Людмила
(ГНПУ імені О. Довженка)

МЕЦЕНАТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ТЕРЕЩЕНКІВ У ГЛУХОВІ. ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

На сучасному етапі простежується тенденція до розгляду низки ігнорованих або сфальсифікованих раніше відомостей, але їхнє детальне вивчення саме у контексті регіональної історії все ще потребує поглиблених наукових розвідок. Так, на нашу думку, вивченою лише у окремих її аспектах і, як наслідок, сьогодні актуальною залишається тема дослідження меценатської діяльності родини Терещенків у соціально-гуманітарному просторі Глухова.

Протягом останньої третини ХІХ – початку ХХ ст. духовному відродженню Глухова як культурного центру сприяла добродійна діяльність представників Терещенків. Благодійність цього відомого роду промисловців та громадських діячів у колишній гетьманській столиці безпосередньо стосувалася створення ними умов для розв'язання актуальних й пріоритетних проблем місцевої спільноти.

Аналізуючи літературу і джерела із визначеної теми зазначимо, що історіографію досліджуваної проблеми можна розділити на дві групи. У наукових працях першої групи розглядаються загально-теоретичні й практичні питання, пов'язані з добродійністю та меценатством. До другої групи відносимо розвідки про підприємницьку, добродійну й культурно-освітню діяльність безпосередньо родини Терещенків та окремих її членів.

Зауважимо, що проблему добродійності почали досліджувати ще в дореволюційній Росії, зокрема, із 90-х рр. ХІХ ст. Як наслідок, дореволюційна бібліографія налічувала сотні найменувань спеціальних книг, брошур, статей та заміток у періодичній пресі. Серед авторів: Є. Максимович, П. Георгієвський, С. Гоголь, М. Дмитрієв тощо.

Автори зазначених публікацій вказували на вади та неефективність державної опіки і закликали до розвитку систем громадського і приватного піклування.

Після революції 1917 року з ідеологічних причин благодійність було визнано соціальним явищем класового (перш за все буржуазного) суспільства. Тож, за часів існування Радянського Союзу недостатньо досліджувалося як саме явище доброчинності в цілому, так і меценатська діяльність окремих осіб, зокрема Терещенків. І лише за часів незалежної України у працях сучасних науковців М. Дмитренка, О. Яся, С. Поляруша та ін. з'явився інтерес до зазначеної проблематики.

Серед авторів публікацій у періодичних виданнях, присвячених підприємницькій і доброчинній діяльності останніх, слід виділити М. Кальницького, М. Факторовича, П. Ходоса, І. Павловську, І. Лісниченко, С. Жукову, В. Назарову, П. Біліченко, С. Єсюніна, та ін. Питання виявлення, дослідження і наукової фіксації пам'яток архітектури й містобудування Лівобережної України, у тому числі й збудованих коштом Терещенків у Глухові, приділив увагу в своїй монографії кандидат архітектури В. Вечерський. Найбільш вичерпно історію та генеалогічні зв'язки семи поколінь Терещенків протягом двох століть простежив історик В. Ковалинський. Зазначені автори становлять умовну другу групу дослідників, які, спираючись на доступну їм джерельну базу, робили науково обґрунтовані висновки щодо ролі і значення доброчинної та культурно-освітньої діяльності родини Терещенків в історії України.

Висновуючи зауважимо, що меценатська діяльність Терещенків на їхній Батьківщині, у Глухові, є дослідженою фрагментарно і потребує нового цілісного, системного та об'єктивного аналізу із визначенням її значущості та впливу на розбудову соціально-гуманітарного простору Глухова.

Бегларян Карен
(ХНУ імені В. Н. Каразіна)

ХОРОШІВСЬКИЙ ВОЗНЕСЕНСЬКИЙ ЖІНОЧІЙ МОНАСТІР ЯК ПАМ'ЯТКА МАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ СЛОБОЖАНЩИНИ

За легендами, згадками діячів минулого і непрямими даними перші православні церкви на території сучасного смт Хорошеве з'явилися ще в дотатарські часи. Але ніяких історичних джерел, що могли б підтвердити це, немає. Найбільш ранні достовірні дані сягають другої половини XVII століття і стосуються Хорошівського монастиря імені Вознесіння Господня. На протязі більш ніж двохсот п'ятдесяти років (з невеликими перервами) обитель займала вагоме місце в релігійному і культурному житті Слобожанщини. З часів заснування монастирський комплекс пережив чимало негараздів, декілька разів його було перебудовано. На момент закриття, у 1922 році, комплекс являв собою пам'ятку зодчества декількох епох, ще зберігалися будівлі середини XVIII століття.

Мета дослідження полягає у висвітленні історії монастиря на основі наявних джерел в контексті Слобожанщини взагалі і селища Хорошеве зокрема. Від заснування до закриття монастир був центром культурного і релігійного життя селища Хорошеве і одним з найбільших жіночих монастирів Слобожанщини.

Новизна полягає в комплексному аналізі історії Хорошівського монастиря, спробі проаналізувати його зв'язки з селищем Хорошеве, вирішити проблему щодо дати заснування монастиря на основі наявних письмових джерел.

У роботі використано історико-генетичний, історико-типологічний, хронологічний, історико-системний методи.

Основу дослідження складають такі джерела: «Чолобитна грамота про заснування Хорошівського монастиря» від 1664 року; монастирські грамоти, наведені в праці Філарета Гумілевського «Історико-статистичний опис Харківської єпархії»; «Книга Великому Кресленню»; «Історія Російської ієрархії» єпископа Амвросія.

В історіографії слід виділити праці: А. Ф. Парамонов «Історія роду Квіток», Ф. Гумілевський «Історико-статистичний опис Харківської єпархії».

Основними проблемами є визначення дати заснування монастиря, виділення етапів його історії; аналіз важких часів в історії монастирського комплексу, пов'язаних з нападами бандитів і пожежею. З цих періодів збереглася незначна кількість джерел, передусім грамот, інформація з яких часто потребує додаткової перевірки і співставлення з іншими видами джерел.

У ході дослідження було виявлено, що найбільш вірогідною датою заснування монастиря є 1664 рік. За письмовими джерелами були досліджені «темні періоди» (1711–1721 рр. і 1741–1759 рр.) історії монастиря, зроблена спроба визначити хронологію подій і створити на її основі періодизацію історії монастиря.

У наш час значна пам'ятка матеріальної культури Слобожанщини перебуває у вкрай скрутному становищі. Після відкриття на території монастирського комплексу Хорошівського геріатричного пансіонату в 1924 році колишня обитель поступово руйнувалася. Під час зведення п'ятиповерхового корпусу пансіонату, що завершилося в 1980 році, було зруйновано частину пам'ятки, включаючи і найбільш давні споруди. На 2020 рік вціліли лише деякі башти, ділянки монастирських стін і будівлі, які є частково зруйнованими.

Бурчак Костянтин

(ПНПУ імені В. Г. Короленка)

НОВІ ВІДОМОСТІ ПРО ПОЛТАВСЬКІ ПІДЗЕМЕЛЛЯ: КРАЄЗНАВЧО-АРХЕОЛОГІЧНИЙ ЗРІЗ

Підземні комунікації — характерний елемент фортифікаційної практики ранньомодерних міст Європи. Звертаючись до матеріалів Полтави, до сьогодні маємо лише одне спеціальне дослідження В. С. Бучневича, опубліковане наприкінці ХІХ ст., а також серію публікацій про окремі випадки виявлення цих споруд в межах міста. Системні дослідження підземель на Полтавщині не проводяться, хоча джерельна база для їх вивчення поповнюється не лише завдяки випадковим знахідкам (Опішня, Великі Будища, Старі Санжари), а й в процесі планових охоронних археологічних досліджень у центральній частині Полтави. До таких можна віднести розкопки О. Б. Супрунєнка та Ю. О. Пуголовка. На сьогодні є відомості про кіль-

ка таких споруд, виявлених в межах середмістя та передмістя полкової Полтави. Нові відомості про підземні споруди Полтави отримано в 2020 р. у межах ранньомодерного середмістя (дослідження Полтавської археологічної експедиції ДП «НДЦ «Охоронної археологічної служби України» Інституту археології НАН України).

У південно-західній частині розкопу виявлено провал (об'єкт 3) на глибині 30-40 см від сучасної поверхні, розчистка якого показала частину підземного ходу. Стіни входу були масивними, викладеними з цегли в кілька шарів, потужністю до 40 см; ширина проходу становила 1,5 м, висота близько 2 м. Склепіння мало аркоподібну форму і понижувалося під кутом 40 градусів. З правого боку була заглибина у формі вікна. З пониженням спуск стає більш пологим і там виділяється арка з душником. Хід має чітку орієнтацію північ-південь, сходи зроблені з дошок, викладених на зруб. Основна кімната мала прямокутну форму з аркоподібною стелею, шириною 2,40 м, довжиною 5,65 м; кімната знаходилась на глибині близько 6,5 м від сучасної поверхні. У південній частині є уступ на висоті близько 1,7 м і глибиною 15 см, над яким знаходиться вікно (65×50×15 см) з проломом (50×30 см), за яким знаходився завал суглинку, прокопаний на 70 см вперед і близько 1,70 м вишир. Стіна з луткою для дверей (1,3×2 м) знаходилась у північній частині кімнати, була заглиблена на 30 см у стіну, мала дві масивні петлі зліва. Спуск та кімната були завалені великою кількістю будівельного сміття та культурним шаром кін. ХХ ст. Частина підземного ходу з часом була включена до складу конструкції житлового будинку кінця ХІХ ст. і переобладнана на підвал.

У ході таких охоронних археологічних досліджень отримані нові археологічні та краєзнавчі відомості про планування території «старого міста». Ці дослідження є ще одним підтвердженням існування розгалуженої системи підземних ходів на території фортеці. Попередньо датувати об'єкт можна ХVІІІ ст., тобто часом повноцінного функціонування фортеці полкової Полтави.

**ДІЯЛЬНІСТЬ ЛАЗАРЯ ВИННИЧУКА — ПОСЛА
ДО ГАЛИЦЬКОГО КРАЙОВОГО СЕЙМУ
ВІД СТАНИСЛАВІВСЬКОГО ПОВІТУ (1908–1914 рр.)**

У Галичині, як і в інших провінціях Австрійської (з 1867 р. — Австро-Угорської імперії), в 1861 р. було створено місцевий крайовий сейм, що керувався двома додатками до виданого цісарем Францом-Йосифом I «Лютневого патенту» — Крайовим статутом і Сеймовою виборчою ординацією. Спочатку законодавчо-представницький орган складався з 150 депутатів, з них дев'ять вірилістів потрапляли туди автоматично (представники вищого духовенства і ректори Львівського та Краківського університетів), а решта, тобто 141 представник обирався за чотирма становими куріями, на основі майнового цензу: поміщицькою — 44, торгово-промислових палат — три, міською — 20, селянською — 74 [3, с. 10]. Однак у кінці XIX ст. кількість послів збільшилася, зокрема додалося три вірилісти і вісім представників міської курії. Отже, в 1900 р. сеймове представництво складалося з 161 особи [2, с. 106].

Актуальність теми зумовлена тим, що дослідження діяльності посла Галицького крайового сейму Лазаря Винничука дозволяє зрозуміти роль окремої особистості в регіональній історії, оцінити його вплив на розвиток господарсько-адміністративного, бюджетно-фінансового і культурно-освітнього життя Східної Галичини. Водночас наукова актуальність зумовлюється науковою новизною роботи, оскільки діяльність українських депутатів сейму в 1908–1914 рр. залишається малодослідженою, зокрема праця депутата від селянської курії Станиславівського повіту Л. Винничука.

Постать сеймового посла Л. Винничука в історіографії залишається практично не дослідженою, за винятком дуже короткої біографії, наведеної в монографії «199 депутатів Галицького сейму» львівського дослідника Ігоря Чорновола [3, с. 123], а також книги історика з Івано-Франківська Ігоря Дейчаківського «Йосип Гурик — селянський посол», де вміщено невеликий розділ «Лазар Винничук — земляк і політичний опонент Гурика» [1, с. 51-53]. Джерелом для написання роботи стали, насамперед стенографічні протоколи засідань Галиць-

кого сейму («Sprawozdanie Stenograficzne z Rozpraw Galicyjskiego Sejmu Krajowego z ... sesyi ... peryodu Sejmu Galicyjskiego...»), назва змінювалася) [4]. У дослідженні використано логічно-аналітичний, системно-структурний, біографічний та деякі ін. методи.

Л. Винничук народився в селі Угринів поблизу міста Станиславів (з 1962 р. — Івано-Франківськ) 1 грудня 1849 р. в сім'ї заможного селянського господаря. У дорослому віці працював у початковій школі Угринова, згодом став її директором, а пізніше — війтом цього ж села [1, с. 52]. Уперше до Галицького крайового сейму його обрали ще в 1895 р. від курії сільських громад Станиславівського повіту, куди входили приміські села Станиславова (Вовчинці, Опришівці, Чукалівка, Крихівці, Пасічна, Загвіздя, Угринів та ін.). У сеймі він був членом «Клубу руських послів соймових», який складався з «новокурсників» — частини народовців, очолених Олександром Барвінським, які були послідовними прихильниками «нової ери», тобто виступали за продуктивну співпрацю з польськими політиками. Однак під час каденції 1895–1901 рр. Л. Винничук, як і його сеймовий клуб, не відзначився надто активною діяльністю. Це зумовлено тим, що «новокурсники» не хотіли йти на конфронтацію з поляками, сподіваючись на підтримку польською стороною власних внесків. Однак польська консервативна більшість не поспішала йти на компроміси з українцями, тому наступні вибори 1901 р. Л. Винничуку виграти не вдалося, програвши їх своєму односельчанину Йосифу Гурику [3, с. 111-112].

Знову потрапити до Галицького сейму Л. Винничуку вдалося в 1908 р., коли у Станиславівському повіті в курії сільських громад він кандидував від Української національно-демократичної партії (далі — УНДП), а в 1913 р., завдяки активній праці в сеймі дев'ятої каденції (1908–1913 рр.) був обраний послом втретє. У ході цих двох каденцій Л. Винничук належав до українських фракцій: «Українсько-руського соймового клубу» (1908–1913 рр.) та «Українського соймового клубу» (1913–1914 рр.), куди входили представники УНДП і Української радикальної партії (далі — УРП) Свою діяльність він зосередив над господарсько-адміністративними, бюджетно-фінансовими і культурно-освітніми проблемами, які здебільшого стосувалися Станиславівського повіту [3, с. 113-114].

Загалом на розгляд Галицького сейму Л. Винничук подав 22 внески. З них найбільше внесків — шість — стосувалися справи

регуляції рік, тобто проведення спеціальних інженерних робіт і будівництва гідротехнічних споруд для забезпечення прилеглих до річок земель від затоплення, адже Станиславівський повіт надзвичайно сильно страждав від повеней і паводків. Зокрема, Л. Винничук клопотався 3 жовтня 1908 р. про регулювання р. Гнила Липа у Станиславівському і Рогатинському повітах [4, с. 474], р. Бистриця Солотвинська біля с. Пасічна (сьогодні — це один з мікрорайонів м. Івано-Франківська) 12 жовтня 1908 р. [4, с. 769], р. Бистриці Солотвинської неподалік с. Загвіздя 20 вересня 1909 р. [5, с. 2447], р. Бистриця коло сіл Вовчинці та Єзупіль 4 лютого 1910 р. [5, с. 4265], р. Бистриці Надвірнянської поблизу с. Опришівці 21 лютого 1914 р. [8, с. 657]. Ще три внески Л. Винничука передбачали відновлення зруйнованих стихією доріг. Так, на сеймових засіданнях ним піднімалися питання про відбудову дороги в с. Чукалівка 14 жовтня 1908 р. [4, с. 807] і с. Опришівці 19 жовтня 1908 р. [4, с. 1009] Станиславівського повіту, а також у с. Мошківці Калуського повіту 23 жовтня 1908 р. [4, с. 1288].

Л. Винничук не забував про складне матеріальне становище селян, постраждалих від різних негараздів. З цього питання ним було подано п'ять внесків у 1908–1910 рр. Наприклад, на засіданні сейму 30 вересня 1908 р. він просив, щоб «Високий сойм зволив ухвалити нещасливим селянам громади Вовчинець повіту Станиславівського підмогу в сумі 5000 крон з фонду крайового», які постраждали від повені [4, с. 365-366]. 23 вересня 1909 р. депутат звертався до Галицького сейму з проханням надати матеріальну допомогу мешканцям сіл Загвіздя, Пасічна, Чукалівка, Опришівці, Радча, Вовчинець, Колодіївка, Угорники, Підлужжя, в яких влітку 1909 р. град знищив значну частину врожаю [5, с. 2494]. 7 лютого 1910 р. ним було подано внесок про фінансову підтримку селян громади с. Опришівці, постраждалих через повінь на р. Бистриця Надвірнянська [5, с. 4423]. Водночас значною проблемою в галицьких селах були пожежі, зокрема 11 жовтня 1909 р. Л. Винничук запропонував внесок про допомогу громаді с. Ямниці [5, с. 2985], а 15 жовтня 1910 р. с. Княгинин, в якому 9 жовтня 1910 р. пожежа знищила 15 господарств [6, с. 5504].

Проблема пожеж у галицьких селах була настільки великою, що 15 травня 1907 р. крайовий сейм ухвалив Закон про будівництво для сільських громад. Цей законодавчий акт передбачав надзвичайно жорсткі норми будівництва споруд з невогнетривким дахом у сільській місцевості. Однак через велике малоземелля українським

селянам було неможливо дотриматися постанов, прописаних у ньому, тому Л. Винничук намагався їх дещо пом'якшити. Зокрема, на засіданні сейму 7 жовтня 1908 р. він закликав депутатів змінити восьмий пункт 20-го параграфу, за яким у сільській місцевості господарську споруду, накриту не вогнетривкою покрівлею, можна було б будувати на відстані не менше 200 метрів від будинків. Натомість український посол пропонував зменшити відстань до «щонайдальше» 20 метрів. Його внесок було прийнято в першому читанні і відправлено на розгляд адміністративної комісії. Розглянувши пропозицію Л. Винничука, 29 жовтня 1908 р., адміністративна комісія в сеймі пропонувала залишити віддаленість у 200 метрів [4, с. 615-616]. Незважаючи на це, українські та частина польських послів змогли ухвалити в другому читанні поправку до будівельного закону польського посла Анжея Кендзьора, що дозволяла розміщувати в селах господарські споруди для зберігання врожаю на відстані не менше 30 метрів від щільної забудови [4, с. 1601-1617].

Ще одна проблема, що неодноразово піднімалася Л. Винничуком у Галицькому сеймі, була пов'язана з нестачею паші для худоби. Зокрема, весною і літом 1908 р. внаслідок погодних катаклізмів (заморозків і частих злив) майже вся паша протухла, тому 23 вересня 1908 р. український посол поставив внесок, що передбачав дозвіл селянам Станіславівського повіту на забір соляної ропи в шахтах сіл Старуні і Завою, відповідно, Богородчанського і Калуського повітів. Цією соляною ропою селяни мали обробляти протухлу пашу, щоб худоба, з'ївши її, не отруїлася [4, с. 275].

У культурно-освітній сфері Л. Винничук був менш активним і поставив лише один внесок. Зокрема, на засіданні Галицького сейму 12 жовтня 1909 р. він запропонував заснувати «людову», тобто селянську, чотирикласну школу з українською мовою викладання в с. Ямниця. Як свідчить стенограма сейму, він зазначав: «Громада Ямниці повіту Станіславівського має тепер мешканців 2666, а з того дітей в шкільному віці — 500. В цій громаді є лише двохкласова школа ... Чотирикласова школа в Ямниці є дуже потрібна не тільки цій громаді, але ... була би корисною, також для околишніх громад ... Школа та мала би бути з руською (українською — Т. В.) мовою викладання, адже на 500 дітей в віку шкільним є лише 17 дітей обряду латинського». Внесок було прийнято і відправлено на розгляд сеймової шкільної комісії, однак вона так і не повернула цю пропозицію назад до сей-

мової зали, для повторного затвердження послами. Тобто ініціативу Л. Винничука щодо заснування чотирикласної школи в громаді с. Ямниці не було реалізовано [5, с. 3075].

Крім того, ще декілька ініціатив Лазаря Винничука, що стосувалися різних сфер життя мешканців Станиславівського повіту, з невідомих нам причин Галицьким сеймом не були розглянуті взагалі. Зокрема, на порядок денний засідань було поставлено, але не розглянуто внески щодо зміни Закону про воду, який регулював використання водяних ресурсів краю (рік, озер та ін.) 16 жовтня 1908 р. [4, с. 870], роздачі соляної ропи для селян у Станиславівському повіті 6 жовтня 1909 р. [5, с. 2816], будівництва залізничного під'їзду в громаді с. Ямниця до станції на шляху Львів – Чернівці 11 січня 1910 р. [5, с. 3408], збільшення фонду, призначеного на безвідсоткові позички для вогнетривкої покрівлі дахів 7 лютого 1910 р. [5, с. 4423], зміни в Законі про ліцензування та утримування громадських биків [7, с. 6402].

Отже, депутатська діяльність посла Галицького крайового сейму Л. Винничука мала важливе значення не тільки для розвитку українського національного руху в Галичині, але й безпосередньо впливала на життя сільських мешканців Станиславівського повіту. Основна діяльність посла-українця зосередилася в господарсько-адміністративній, частково — в бюджетно-фінансовій та культурно-освітній сферах. Яскравими прикладами сумлінного виконання депутатських обов'язків були його ініціативи щодо регуляції рік, відновлення пошкоджених стихією доріг, надання матеріальної допомоги населенню, яке постраждало від різних негараздів (повеней і паводків, пожеж, втрат врожаю через природні катаклізми та ін.).

Список джерел і літератури:

1. Дейчаківський І. Йосип Гурик — селянський посол. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2004. 116 с.
2. Глин Л. Галицький крайовий сейм у системі українського парламентаризму // *Visegrad Journal on Human Rights*, 2017. № 2. С. 105-109.
3. Чорновол І. 199 депутатів Галицького сейму. Львів : Тріада плюс, 2010. 228 с.

4. Stenograficzne Sprawozdania z Pierwszej Sesi Dziewiątego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem z roku 1908 od 15. Września do 5. Listopada 1908. T. 1. Posiedzenie 1-36 [całość].
5. Stenograficzne Sprawozdania z Pierwszej Sesi Dziewiątego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem z roku 1909 i 1910 od 16. Września do 16. Października 1909 i od 11. stycznia do 19. Lutego 1910. T. 2. Posiedzenie 37-84 [całość].
6. Stenograficzne Sprawozdania z Pierwszej Sesi Dziewiątego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem z roku 1910 od 22. Września do 18. listopada 1910. T. 3. Posiedzenie 85-113 [całość].
7. Stenograficzne Sprawozdania z Pierwszej Sesi Dziewiątego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem z roku 1913 od 18-gomarca do 2-gokwietnia 1913. T. 5. Posiedzenie 120-122 [całość].
8. Stenograficzne Sprawozdania z Pierwszej Sesi Dziesiątego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem z roku 1913/14 od 5. grudnia 1913 do 14. marca 1914 [całość].

Гайденко Вероніка

(ХНУ імені В. Н. Каразіна)

ВИНИКНЕННЯ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ЖІНОК В ХАРКОВІ

У наш час важко собі уявити медицину без жінок. Але так було не завжди. Ще два століття тому медичну професію вважали прерогативою чоловіків, що в першу чергу було пов'язано із заборонаю жінкам отримувати вищу освіту. На зламі ХІХ–ХХ ст. жінки Російської імперії почали виборювати своє право на вищу медичну освіту і Харків у цій боротьбі посідає особливе місце через лояльне ставлення професорів медичного факультету до жінок у вищій освіті. Це робить тему розвитку жіночої вищої медичної освіти в Харкові досить актуальною для дослідження.

Ще в глибоку давнину багато жінок присвячували себе медицині, та поява саме вищої медичної освіти пов'язана з більш пізніми ісламською та християнською цивілізаціями, в яких жінці була відведена роль матері та домогосподарки, але не науковця чи лікаря. Перша жінка-лікар з вищою освітою з'явилася лише у 1741 р., коли німкеня Доротея Еркслебен отримала право вступити до університету від самого короля в якості виключення. Лише в XIX ст., під наполегливим тиском жіночого руху, університети деяких країн відкрили свої двері жінкам. Так, в Бразилії в 1834 р. першою жінкою з вищою медичною освітою стала французенка Марія Дюроше, а в США в 1846 р. — англійка Елізабет Блекуелл. На території України першою жінкою лікарем стала в 1896 р. Софія Окуневська, уродженка Тернопільщини, яка отримала освіту в Швейцарії.

Харків у XIX ст. яскраво проявив себе як центр медичної науки та освіти, що було пов'язано з діяльністю першого університету в Україні. Не виключено навіть, що насправді перша українська жінка-доктор отримала свій диплом саме в Харкові, на два роки раніше Софії Окуневської, але джерела не зберегли ані її імені, ані детальної інформації про неї. Викладачі Харківського університету завжди відрізнялися своїм лояльним ставленням до жінок в освіті та при кожній можливості виступали за надання їм права навчатися разом з чоловіками. Втім, уряд держави забороняв це, незважаючи на численні прохання з боку жінок. У 1905 р. жінкам нарешті було дозволено вступити до медичного факультету Харківського університету, та вже в 1908 р. це знов було заборонено. За той час близько 200 дівчат стали студентками медичного. У 1910 р. в Харкові було створено Жіночий медичний інститут, а в 1915 р. такий інститут було створено в Києві. У часи радянської влади на всі факультети почали приймати абітурієнтів, незалежно від статі.

У сучасній Україні доля жінок в медицині швидко збільшується і, судячи з великого попиту на медичну освіту серед жінок, ця тенденція буде тільки зростати. Так, у 2019/2020 навчальному році на старших курсах медичного факультету ХНУ імені В. Н. Каразіна доля україномовних дівчат та хлопців майже рівна, а на першому курсі доля дівчат складає вже більш ніж 85 %. Схожа ситуація спостерігається і в інших медичних вузах України та світу.

У XXI ст. медицина України та світу все більше набуває жіноче обличчя і аналіз історії цього процесу демонструє значну роль самих

жінок в ньому. Головною рушійною силою для отримання жінками права на вищу медичну освіту були їхня самомотивація та активна суспільно-політична позиція. Студентки-медики Каразінського університету можуть пишатися тим, що медичний факультет з давніх часів підтримував жіночий хист до вищої освіти.

Гергаев Александр
(ВГУ имени П. М. Машерова)

ТЕЛЕВИДЕНИЕ ВИТЕБСКОГО УНИВЕРСИТЕТА КАК КОРПОРАТИВНОЕ АУДИОВИЗУАЛЬНОЕ СРЕДСТВО МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ И ИНСТРУМЕНТ ФОРМИРОВАНИЯ КОМПЕТЕНЦИЙ МОЛОДЕЖИ В ОБЛАСТИ МАССОВЫХ КОММУНИКАЦИЙ

В Витебском государственном университете имени П. М. Машерова существует разветвлённая структура средств взаимодействия с обществом. Работу по освещению и презентации деятельности университета как образовательного, научного, исследовательского и социокультурного центра Витебской области, ведёт Медиацентр ВГУ, созданный в качестве инструмента для формирования внутренней медиасреды университета и обеспечения его присутствия во внешнем информационном поле для реализации более масштабной цели — популяризации Витебского государственного университета имени П. М. Машерова как лидера региона в образовательной среде [1]. Одним из направлений деятельности Медиацентра является освещение событий ВГУ с помощью корпоративного аудиовизуального средства массовой информации — Телевидения Витебского Университета.

Целью исследования стал анализ влияния Телевидения Витебского Университета (ТВУ) на формирование корпоративной медиасреды ВГУ имени П. М. Машерова и компетенций молодёжи в области массовых коммуникаций.

Изучено развитие ТВУ на протяжении с 2011 по 2020 гг. В частности, проанализирован видеоконтент, созданный ТВУ в 2020 году. Для решения поставленной задачи были использованы метод анализа и классификации.

В 2011 году в ВГУ имени П. М. Машерова было создано университетское студенческое интернет-телевидение [3; 84]. Оно выполняло функции учебного, образовательного и корпоративного телевидения. Своей целью ставило создание универсальной площадки для полилового взаимодействия между различными заинтересованными аудиториями. В работе телевидения принимали участие студенты разных факультетов под руководством опытных наставников. Таким образом, было организовано целое производство видеоконтента. Программа передач состояла из постоянных («Новости», «Вопрос дня», «ВГУ: судьбы», «Здесь. Сегодня. Сейчас») и тематических («Альтернативные истории», «Топ-миллениум», «С шутками-прибаутками», «Репортёр», «Живём со вкусом», «Фишка», «Витебск. История вокруг нас», «С русского на русский», «Знакомые незнакомцы») рубрик. В них освещалась учебная, общественная и культурная жизнь университета.

В дальнейшем ТВУ стало преследовать цель создать единое информационное поле ВГУ имени П. М. Машерова для формирования корпоративного имиджа. Он начинается в рамках самой организации на основе её ценностей, политики и организационной культуры, проецируемых во внешнюю среду с помощью фирменного стиля, маркетинговых коммуникаций и поведения персонала, полностью или частично контролируемых менеджментом предприятия.

Факторы, влияющие на формирование имиджа, могут быть разделены на внешние (проецируемые внешней средой) и внутренние (проецируемые внутренней средой). К внутренним могут быть отнесены: корпоративная культура, проявляющаяся в видении, миссии, а также официальной политике предприятия, отражающейся в визуальных элементах (фирменном стиле), истории развития, качестве продукции, маркетинговых коммуникациях и каналах распространения информации. Внешние факторы исходят не от предприятия и представляются более объективными. Это популяризация и устная коммуникация, предыдущий опыт общения с организацией, воспринимаемое качество продукции, имидж страны, отрасли или торговой марки [2; 98].

В 2017 году в Витебском государственном университете имени П. М. Машерова было создано отдельное структурное подразделение — Медиациентр ВГУ. Оно было образовано путём объединения и дополнения корпоративных средств массовой информации (официальный интернет-портал vsu.by, интернет-журнал VSUonline,

ТВУ). Основними задачами Медицентра стали: развитие информационного пространства и коммуникационной среды университета; развитие современных технологий в области представления и передачи информации (интернет-телевидение, печатные, электронные СМИ, социальные сети и др.); обеспечение функционирования собственных (корпоративных) средств массовой информации и информационная поддержка сайта университета; развитие у обучающихся компетенций в области информационных коммуникаций, формирование площадки для создания студенческих мультимедийных проектов [1].

Телевидение Витебского Университета, как составляющая Медицентра, является аудиовизуальным СМИ, которое не только рассказывает, но и показывает, чем живет ВГУ. Над созданием новостных сюжетов, тематических программ, документальных фильмов, рекламных и социальных роликов, телеверсий лекций и концертов работают сотрудники Медицентра и студенты (ведущие, корреспонденты, операторы и режиссеры монтажа). Съёмки программ проходят на видеостудии или непосредственно «на месте событий». Готовый контент размещается на видеохостинге YouTube.

В 2020 году ТВУ обновило свой формат и осуществило ребрендинг. Появились новые тематические программы образовательного, научного, информационного и культурно-просветительского характера. Среди них «ВГУ LIVE», «Открыто», «ВГУstart 2.0», «Острый репортаж», «Правила жизни», «Поступай правильно», «Большой репортаж», «Марафон поздравлений», «PROискусство», международный проект «Планета ВГУ». Так, в период за январь-декабрь 2020 года были подготовлены и выпущены более 80 видеороликов. Впервые за 9 лет YouTube-канал Телевидения Витебского Университета стал площадкой для проведения Дней открытых дверей Онлайн. Будущие абитуриенты и их родители могли узнать об университете практически всё и в режиме реального времени задать и получить ответы на интересующие их вопросы. Также, команда ТВУ создаёт промо-продукцию для продвижения и популяризации бренда Витебского государственного университета имени П. М. Машерова как флагмана на рынке образовательных услуг региона и надёжного делового партнёра на внешнем рынке.

На основании анализа деятельности Телевидения Витебского Университета в 2011–2020 гг. можно сделать вывод, что оно коренным

образом влияет на формирование корпоративной медиасреды ВГУ имени П. М. Машерова и компетенций молодёжи в области массовых коммуникаций. ТВУ занимается полным циклом производства видеоконтента, начиная от разработки сценария, поиска необходимых материалов до съёмки и монтажа. Выступает площадкой для создания молодёжных инициатив. Телевидение Витебского Университета как корпоративное аудиовизуальное средство массовой информации Медицентра ВГУ является инструментом для формирования корпоративной культуры и командного духа университета. Оно объединяет единомышленников и профессионалов своего дела для достижения общей цели.

Список источников и литературы

1. ВГУ имени П. М. Машерова [Электронный ресурс]. URL : <https://vsu.by/otdely/otdel-mediakommunikatsij.html> (дата доступа: 14.01.2021).
2. Грабельников В. А. Развитие корпоративных СМИ в новой медиасреде : на примере интернет-портала : дис. канд. филол. наук : 10.01.10. Москва, 2012. 207 с.
3. Гриневский Ф. Н. История развития телевидения в Витебском государственном университете имени П. М. Машерова // Современное образование Витебщины. 2018. № 2. С. 81-85. 12 фот.

Дмитренко Юлія

(ХНУ імені В. Н. Каразіна)

ВИДОВІ ЛИСТІВКИ ХАРКОВА ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО (1950–1980-х рр.)

Використання видових листівок у якості самостійного історичного джерела з міської історії сьогодні не викликає заперечень. Разом із тим, кількість наукових розвідок у рамках міських досліджень, що ґрунтуються переважно на візуальних матеріалах, є порівняно незначною. Серед дослідників поштових видових листівок слід назвати І. Пуар, Н. Лаврук, А. Ларіну, М. Забочень та ін.

Мета дослідження — за допомогою семіотичного аналізу визначити місце та значення видових листівок у конструюванні візуального образу Харкова як великого соціалістичного міста протягом другої половини ХХ ст.

При здійсненні дослідження була створена реляційна база даних видових листівок Харкова 1950–1980 рр. за допомогою Microsoft Access 2010.

База даних складається з трьох таблиць: 1) «Паспорти листівок» — містять атрибутивні та дескриптивні поля з інформацією щодо назви, авторства, часу та місця створення листівки, її тиражу, місця зберігання, кольору, тощо; 2) «Зображені об'єкти» — перелік центральних та другорядних об'єктів, зображених на листівках; 3) «Візуальні образи» — опис змістовних елементів листівок із виділенням чотирьох маркерів — історичного, індустріального, модернізаційного та екологічного.

Більша частина включених до бази даних листівок (308 шт.) зберігається у фондах Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка та була опрацьована авторкою під час роботи у рамках наукового проекту «CityFace: Практики саморепрезентації багатонаціональних міст в індустріальну і постіндустріальну добу» (<https://cityface.org.ua/>). Частина листівок (73 шт.) належить дослідниці.

Побудована реляційна база даних дозволила систематизувати зібрані листівки та розпочати їх контент-аналіз. Насамперед, слід враховувати, що протягом другої половини ХХ ст. Харків був одним із найбільших промислових, культурних та наукових міст СРСР. Відповідно, видові листівки відтворювали різні за змістом і спрямованістю образи міста. Насамперед, радянські видові листівки репрезентували Харків як сучасне місто з розвиненою інфраструктурою (громадський транспорт, електроосвітлення, зони відпочинку) та гарною екологією (міські паркові зони та зелені насадження). Екологічна складова більшою або меншою мірою присутня на багатьох листівках. Конструйований образ Харкова як екологічно чистого міста на практиці протистояв реальному, досить складному екологічному становищу, яке було спричинене стрімким післявоєнним промисловим розвитком. Найбільш популярними архітектурними символами Харкова, що зображувалися на видових листівках, були будівлі державних і партійних органів влади: Будинок державної промисловості (Держпром), будівлі Харківського обласного комітету КПУ та Харківської міської ради депутатів трудящих тощо.

Серед місць пам'яті, зображених на листівках, насамперед, слід назвати пам'ятники, які присвячені «Великій Жовтневій соціалістичній революції» та «Великій Вітчизняній війні»: пам'ятник В. І. Леніну (встановлений на майдані Дзержинського в 1963 р.); пам'ятник борцям Жовтневої революції з Вічним вогнем (1957 р.); монумент на честь проголошення Радянської влади в Україні (1975 р.); пам'ятник Воїнам-визволителям (1981 р.) та ін. Як правило, зазначені мнемонічні місця зображувалися в контексті радянських ритуальних практик (насамперед, покладання до пам'ятників квітів піонерами, нареченими та ін.). Можна виділити чотири найбільш розтиражовані міські локації: майдан Дзержинського, майдан Рози Люксембург, майдан Тевелева (Радянської України) та Пролетарський майдан (набережна річки Лопань).

Загалом, видові листівки другої половини ХХ ст. репрезентують семантично неоднорідний образ Харкова. З одного боку, завдяки характерній для радянського часу «стандартизації форми», на видових листівках Харків постає як типове соціалістичне місто «робітничої слави». А з іншого боку, саме видові листівки дозволяють виявити певну специфіку візуальної репрезентації міста протягом радянського часу. Зокрема, ця специфіка полягає у відсутності цілісного образу Харкова, який одночасно був індустріальним, культурним, науковим та спортивним центром України.

Дударчук Любомир
(ВНУ імені Лесі Українки)

ОБРАЗ РАДЯНСЬКОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ НА ШПАЛЬТАХ ПРЕСИ РАЙХКОМІСАРІАТУ «УКРАЇНА» (1941–1944)

22 червня 1941 р. розпочалась німецько-радянська війна. Трохи більше року знадобилося військам вермахту, аби взяти під свій контроль територію України. Інформативним історичним джерелом для вивчення нацистського окупаційного режиму є періодичні видання, які часто використовувались з метою антирадянської пропаганди, критики державного ладу та суспільного життя в Радянському Союзі. Значна увага при цьому приділялася існуючій в 1920–

1930-х рр. моделі освіти в СРСР. Відтак дане дослідження дозволить простежити перебіг освітніх процесів на означеній території в довоєнний період і краще зрозуміти зміни, що відбулися в цій сфері впродовж 1941–1944 рр.

Мета дослідження — реконструювати образ радянської моделі освіти, створений на шпальтах преси, яка виходила друком на території райкомісаріату «Україна».

Радянська освіта впродовж 1941–1944 рр. була об'єктом постійної критики в пресі, яка виходила на окупованій частині СРСР. Вже у жовтні 1941 р. газета «Волинь» у художній формі оповідала про педагога з СРСР, який втрапив у халепу через те, що недогледів допис учнів у стінгазеті, в якому зазначалося, що «Європу спасе від розкладу... націонал-соціалізм», бо перечитуючи замітку думав, «...як би скоріше піти зайняти чергу на цукор». Прізвище, яке отримав головний герой — Недобитий — було, імовірно, дане для того, аби підкреслити важке становище радянських педагогів. Автор змалював і відсутність свободи слова в СРСР, проявом чого було те, що товариш втішає і підтримує Недобитого в приватних розмовах, але не робить цього на зборах у присутності партійця, мабуть, остерігаючись майбутніх переслідувань. Образ останнього — з недопалком у зубах, що розмовляє суржилом, був покликаний показати нецтво, безграмотність і відсутність мінімальних етичних норм у середовищі бюрократії [4, с. 3]. Дана публікація, що з'явилася невдовзі після початку нового навчального року, мала на меті показати недоліки радянської освіти на противагу тій, що утвердилась в Україні з приходом німців.

Зверталася увага на непросте становище педагогів у Радянському Союзі і на сторінках київської преси. Зокрема, один із дописувачів газети «Нове українське слово» у квітні 1942 р. зазначав, що рівень зарплати вчителів був дуже низьким, навіть порівняно з продавцями продуктових крамниць, які не мали вищої освіти. Основна проблема освітньої сфери в СРСР, на думку автора, полягала в тому, що центральною постаттю в школі був не вчитель, а учень. Крім того, в сільських школах не вистачало книжок, зошитів та іншого приладдя, що негативно впливало на якість навчального процесу. Масове будівництво шкільних приміщень, розпочате в 1936 р., не принесло бажаних результатів, адже «... були випадки, що новобудови ледь могли перезимувати, як уже з них сипалась

штукатурка, двері і вікна не зачинялись і підлога роз'їжджалася...» [2, с. 3].

У серпні 1943 р. на сторінках згаданого київського часопису була опублікована розлога стаття А. Бестужева «Червива система большевицької освіти», в якій останній стверджував, що критерієм прогресу в освітній галузі має бути не кількість шкіл, технікумів та інститутів (яких в СРСР було чимало), а якість навчання в них. Для того, аби довести, що з цим в Радянському Союзі були чималі проблеми, автор наводить декілька фактів, описаних в газетах «Известия» і «Красная звезда». Зокрема, він стверджує, що в 1936 р. Білоруська Академія Наук присвоїла науковий ступінь доктора біології такому собі М. Головіну лише на основі його партійних заслуг. Згодом цю особу, яка й по досягненню дорослого віку лишалася неписьменною, було призначено очільником кафедри в артилерійській академії. Основна причина того, що в багатьох закладах освіти працювало чимало «безграмотних псевдовчителів і псевдопрофесорів», на думку автора, полягала не в браку кадрів (основна версія представників радянської влади), а в тому, що більшовики боялися довірити освітню сферу інтелігенції, «... тому, що знали: чим культурніша й розвинутіша людина, тим самостійніше вона мислить, тим менше піддається цинічній брехні ... про соціалістичний рай і досягнення Советського Союзу під керівництвом партії і «великого» Сталіна». Як наслідок, траплялись курйозні ситуації (описані в радянських газетах), коли біля механізму стояло 15 спеціалістів інженерно-технічного профілю і всі плювали на зіпсований апарат, вважаючи, що в такий спосіб можна виміряти температуру. Цей випадок, на думку А. Бестужева, є одним із найкращих доказів неефективності радянської системи освіти [3, с. 1-2]. Ще одна причина, яка пояснювала низький фаховий рівень інженерів у СРСР полягала в тому, що чимало часу, відведеного для навчання, вони витрачали не на здобуття необхідних умінь та навичок, а виконуючи адміністративно-політичну, агітаційну роботу в селах на новобудовах в роки «великої модернізації» [1, с. 3].

Таким чином, впродовж 1941–1944 рр. радянська освіта регулярно піддавалась критиці на сторінках преси, що виходила друком в райкомісаріаті «Україна». Зверталася увага на відсутність свободи слова в середовищі педагогів, їх скрутне матеріальне становище, а також низький рівень матеріально-технічного забезпечення шкіл. Незважаючи на те, що ця інформація відповідала дійсності, зауважимо,

що вона була тенденційною і використовувалась з метою антирадянської пропаганди.

Список джерел

1. Свобода? В Советському Союзі це лише привид // Васильківські вісті. 1942. 20 вересня.
2. Советська школа і советське виховання // Нове українське слово. 1942. 25 квітня.
3. Бестужев А. Червива система большевицької освіти // Нове українське слово. 1943. 12 серпня.
4. Щастя радянського вчителя // Волинь. 1941. 12 жовтня.

Ермакова Наталля

(ВДУ імя П. М. Машэрава)

КУЛЬТУРНА-МАРКІРАВАННЯ ЛЕКСЕМЫ Ў МОВЕ СУЧАСНЫХ БЕЛАРУСКІХ СМІ

Лексічны склад беларускай мовы няспынна папаўняецца словамі, якія вызначаюцца адметнацю і ўтрымліваюць нацыянальна-культурны кампанент. Важная роля ў папулярызацыі такіх лексем належыць сродкам масавай інфармацыі, дзе кожнае выбітнае беларускае слова адразу прыцягвае ўвагу рэцыпіентаў. Культурна-маркіраваная лексіка ўяўляе сабой сукупнасць лексічных адзінак, якія з'яўляюцца непасрэднымі носьбітамі інфармацыі пра спецыфічныя рысы культуры дадзенай моўнай супольнасці.

На сёння публіцыстыка дае вялікія магчымасці ў плане разумення тых працэсаў, каторыя адбываюцца ў мове. Пры дапамозе спецыяльных культурна-маркіраваных лексічных адзінак СМІ спрыяюць нацыянальнай свядомасці, кансалідацыі беларускага грамадства, садзейнічаюць фарміраванню і ўспрымання моўнай карціны свету, узбагачэнню і пашырэнню сінанімічных магчымасцяў нашай мовы. Бо як інструмент камунікацыі, мыслення і пазнання мова мае здольнасць змяняцца і адлюстроўваюць змены і працэсы на ўзроўнях лексікі, словаўтварэння, фразеалогіі, граматыкі. Мэта атрыкула — выявіць і ахарактарызаваць куль-

турна-маркіраваных лексічных адзінкі ў мове сучасных беларускіх СМІ.

Актуальнасць заключаецца ў недастатковай распрацаванасці дадзенай тэмы і ў неабходнасці вывучэння ў СМІ вялікай колькасці слоў з культурна-маркіраваным кампанентам.

Матэрыялам даследавання паслужылі (газеты «Наша ніва», «Звязда», «Новы час»), а таксама інтэрнэт-рэсурсы. У якасці асноўнага выкарыстаны лінгваапісальны метада.

Кожная культурна-маркіраваная лексема ў лексіка-семантычнай сістэме беларускай мовы мае сваё месца і адмыслова ўжываецца ў СМІ. Таму ўсё часцей на старонках сучасных беларускіх СМІ мы сустракаем мікракантэксты, у якіх ужываюцца словы з культурна-маркіраваным патэнцыялам. Разгледзім некаторыя з іх, якія ўжо трывала замацаваліся ў мове, але пакуль фіксуюцца не ўсімі слоўнікамі. Пакажам гэта на канкрэтных прыкладах.

Усё часцей у публіцыстыцы мы фіксуем мікракантэксты, дзе замацаваўся адметны беларускі назоўнік **слухаўка**, які з'яўляецца варыянтам да слова **трубка**. Напрыклад: *Тралейбус. «Ба, я заняты, кажы хутчэй, што ты хацела», — злуецца ў слухаўку малады чалавек з дрэдамі і праз секунду зноў утаропліваецца ў свой планшэт* (Наша ніва, 20.11.2019); *Часам званіў тэлефон, і дачка сама брала слухаўку* (Наша ніва, 16.01.2014). Матывацыяй для ўзнікнення лексемы паслужыў дзеяслоў **слухаць**, які паказвае на дзеянне, для каторага прызначаны прадмет. Таксама гэты назоўнік можа служыць для адрознення значэнняў: **трубка палатна** — скрутак, трубка для слухання — **слухаўка**. Яшчэ лексема выкарыстоўваецца са значэннем **навушнікі**. *Дзяўчыну аштрафавалі за слухаўкі ў вушах у метро* (Наша ніва, 14.12.2014).

Нярэдка ў мове СМІ ўжываецца беларуская лексема **весніцы**: *Каларытныя весніцы на Столінічыне радуюць вока* (Звязда, 08.07.2016); *Адшукаць Музей-дачу Васіля Быкава і не прапусціць наступнае заданне на прыгожых весніцах* (Радзё Рацыя, 27.05.2013.) У сучаснай беларускай мове назоўнік **весніцы** ўжываецца толькі ў множным ліку і абазначае «невялікія вароты ў двор або з двара ў агарод, поле». У параўнанні з брамкай **весніцы** — гэта трохі большыя варотцы з дзвюма створкамі, **брамка** — крыху меншыя. Выкарыстанне такога слова ў публіцыстычным тэксце істотна ўплывае на якасць успрымання інфармацыі, а свам мі-

краконтэкст істотна ўзбагачае лінгваакультуралагічнымі асацыяцыямі.

Трэба заўважыць, што на моўнай глебе культурна-маркіраваных лексем могуць падацца досыць дзіўнымі, а часам і недарэчнымі. Аднак яны маюць права на існаванне, бо такія словы робяцца ўдзельнікамі моўнага эксперыменту, а мова як жывая сістэма ў далейшым зробіць свой выбар, пакінуўшы ці занядаўшы пэўныя з іх. На сёння вельмі добра прыжыліся наступныя назоўнікі: **хмарачос, землятрус, крыжаванка і г. д.** У *Нью-Ёрку верталёт урэзаўся ў хмарачос* (Наша ніва, 10.06.2019). У *Румыніі адбыўся землятрус магнітудай 5,2* (Звязда, 31.01.2020). *Інтэрактыўная крыжаванка для настаўнікаў* (Радыё Свабода, 23.04.2018).

У сучасным публіцыстычным тэксе поруч з назоўнікамі **ручка** стала ўжывацца адметнае беларускае слова **асадка**. Напрыклад: *Шарыкавая ручка, або асадка, настолькі моцна ўкаранілася ў нашым жыцці, што цяжка нават уявіць, што гэтая простая прылада не праіснавала яшчэ і ста гадоў і мае зусім няпростую гісторыю* (Наша ніва, 15.07.2017); *Тут вам дапамогуць сабраць дзіця ў школу. Ёсць самае неабходнае: шыйкі, асадкі, алоўкі* (Наша ніва, 17.01.2017). З'яўленню гэтага слова паслужыў дзеяслоў **асаджваць**, бо раней пісалі палачкаю з пяром на канцы. Саму палачку назвалі асадкаю, таму што яна асаджвалася, садзілася на пяро. Беларускія слоўнікі 1990-х гадоў фіксуюць гэтую лексему са значэннем «прылада для пісання». Што не малаважна, маем дзясяткі фіксацый гэтага слова і ў творах мастацкай літаратуры *«Я трымаў у руках скрутачак з мовай і асакую вывадзіў у сваім нататніку гэтыя прыгожыя, вытанчаныя беларускія словы»* (Віктар Марціновіч, «Мова»). *Развучыўся пісаць асакую з гэтымі ноўбукамі і тэлефонамі* (Андрусь Горвут, «Радзіва Прудок»). **Асадкі заплоцяць пададкі** (Алесь Круткін). Як правіла, на сённяшні дзень **асакую** называюць аўтаматычную шарыкавую ручку. Калі пісалі пяром, дык асадка была дзяржаннем для пяра. Дарэчы, гэтую лексему найчасцей выкарыстоўваюць у сваім маўленні дасведчаныя носьбіты беларускай мовы. Такім чынам, назоўнік на старонках СМІ будзе спрыяць узмацненню тэкставай інфарматыўнасці. «Менавіта тое, што не супадае ў дзвюх культурах, становіцца перашкодай для ўзаемаразумення ў працэсе камунікацыі, мае патрэбу ў інтэрпрэтацыі, каментарыі, застаючыся ў шэрагу выпадкаў недастаткова зразумелым» — заўважае расійская даследчыца І. Марковіна [1, с. 5].

Апошнія два дзесяцігоддзі ў публіцыстычным тэксце вельмі часта журналістамі выкарыстоўваецца назоўнік **імпрэза**. «У Мінску прайшла **імпрэза** «Кніжны свет Беларусі» (Наша ніва, 20.04.2020). Адбылася **імпрэза** прысвечаная да 100-годдзя БНР (Наша ніва, 25.03.2018). Сыходзячы з кантэкстаў, можна адзначыць, што слова **імпрэза** атаясамліваецца з чымсьці мастацкім, урачыстым. Ужыванне гэтай лексемы ў СМІ прадугледжвае стварэнне адпаведнага эмацыйнага фону, што спрыяе лепшай думкі мікракантэкста.

Такім чынам, прааналізаваны матэрыял паказвае, што ужыванне культурна-маркіраваных лексем у мове СМІ садзейнічае багатаму культуралагічнаму патэнцыялу, своеасаблівасці, адметнасці, якая фарміруе асобныя элементы моўнай карціны свету беларусаў. Выкарыстанне падобных лексічных адзінак у СМІ спрыяе цікавасці да мовы, што дазваляе рэцыпіентам развіць свой моўны густ, павышаць культуру маўлення.

Літаратура

1. Марковина И. Ю. Теория лакун в исследовании проблем межкультурного общения // Лингвострановеденье: методы анализа, технологии обучения. Москва, 2007.

Зенькович Карина

(ХНПУ імені Г. С. Сковороды)

РОЗВИТОК АВІАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ У XX ст.

Після розпаду Радянскага Саюзу і набуття Україною незалежності, наша держава зіткнулася з масою проблем, серед яких — визначення зовнішньо- та внутрішньополітичних, економічних напрямків подальшого розвитку. Економічні проблеми минулого та аспекти державотворення викликали кризову ситуацію, з наслідками якої наша країна стикається і зараз.

У наш час тема авіації є актуальною. В умовах ведення бойових дій на території України, а також рішучого та невпинного руху нашої країни до європейського світу, вивчення історії авіаційної промисловості та впливу її розвитку на становище держави та економіки набу-

ває особливого сенсу. Сьогодні вкрай важливо побудувати сильну незалежну державу, що без сумнівів не обійдеться без підняття важкої промисловості, як найбільш фінансово місткого сектору економіки.

Авіаційна промисловість є однією з галузей будь-якої держави, що визначає показник науково-технологічного та економічного рівня розвитку країни та обов'язково є важливим аспектом у відносинах України та наших партнерів на міжнародній арені.

Розвиток вітчизняної авіації детально досліджувався вченими. Серед них: А. С. Панін, Ю. В. Ричков, П. Д. Дузь, В. Кондратьєв, П. Б. Полянський, В. С. Савін, В. Б. Шавров, В. В. Долженко, П. П. Борисов, С. Г. Глущенко, В. В. Мільяченко, С. В. Коваленко, Б. А. Панащенко та ін.

До кінця першого десятиліття ХХ ст. в Україні сформувалося три великих центри, в яких зосередилася значна частина робіт та досліджень з авіаційної науки і техніки. Цими центрами були Київ, Одеса та Харків.

Величезну роль у поширенні ідей авіації і повітроплавання в Україні відіграв Київський політехнічний інститут, відкритий у 1898 р. З 1906 р. тут було створено повітроплавне відділення, яке в 1908 р. реорганізували у повітроплавний гурток з виділенням наступних відділів: аеропланів, гелікоптерів, орнітоптерів та двигунів [2, с. 26].

За період з 1909 р. до 1912 р. київськими ентузіастами створено близько 40 різних типів літаків — більше, ніж у будь-якому іншому місті країни. Імена ряду цих діячів авіації стали відомі далеко за межами Києва і України, а деякі з них — Д. П. Григорович, П. Н. Нестеров, І. І. Сікорський — прославилися на весь світ.

Одним з перших, хто створював аероплани в Україні, став Степан Васильович Гризодубов (1884–1965). З нього почалося практичне літакобудування та льотна справа у Харкові [2, с. 50].

Військові дії Першої світової війни, які велися на території України, виснажили країну. Великих втрат зазнала важка промисловість. Після закінчення бойових дій було розформовано кілька існуючих авіапарків та ремонтних майстерень, а залишки їх майна вивезені з України. Особовий склад військово-повітряних сил був зменшений у 2,5 рази, в основному за рахунок тилових і обслуговуючих частин. В цілому, у ході демобілізації розформували 14 авіаційних, 8 гідроавіаційних і 14 повітроплавальних загонів, весь авіадивізіон, 14 поїздів-майстерень, ряд авіапарків, авіабаз

та інших тилових підрозділів. Військові літаки потребували негайної заміни [2, с. 101].

Одну із перших спроб створити літак власної конструкції в Україні було здійснено у перші роки радянської влади. У листопаді 1920 р. було розроблено проект двомісного літака-розвідника з розрахунковою дальністю польоту до 4000 км [3, с. 59]. Унаслідок вдалих польотів на численних літаках радянського виробництва, 5 грудня 1922 р. Рада праці та оборони СРСР затвердила трирічну програму відновлення, дообладнання та розширення підприємств авіаційної промисловості на 1923–1925 рр. Дрібні, погано обладнані авіазаводи і майстерні внаслідок своєї нерентабельності або ліквідовувалися, або об'єднувалися з великими підприємствами, або передавалися в інші галузі народного господарства та переходили на випуск більш прибуткової продукції [1, с. 20].

Друга світова війна стала ще більшим ударом для промисловості радянської України. Військові дії завдали авіаційному господарству колосального збитку. Аеровокзали, ангари, служби, об'єкти зв'язку — все було перетворено в руїни. Після початку війни були віддані накази модернізувати усі існуючі апарати та створити нові літаки різних профілів для ведення бойових дій. Не можна не відмітити сотні і тисячі героїчних подвигів, здійснених українськими льотчиками.

Відразу ж після вигнання ворога повсюдно розгорнулися відновлювані роботи. Вже до кінця війни повністю відновили свою діяльність Харківський, Донецький, Луганський і Львівський аеропорти, розпочато будівництво нового Київського аеропорту.

Всесвітньовідомий важкий транспортний літак Ан-124 «Руслан», створений в 1982 р., є представником нового покоління широкофюзеляжних літаків, призначених для перевезення різних вантажів загальною вагою до 150 т, у тому числі й тих, які за своїми габаритами і масою не можуть перевозитися залізничним та іншими видами транспорту [2, с. 182].

У 1991 р. було знищено усі сформовані господарські зв'язки, через що літакобудування в Україні переживає важкі часи. Тут позначилися і відсутність необхідних ланок у науково-технічному забезпеченні літакобудування, і необхідність придбання комплектуючих за межами України. Водночас авіадвигуни українського виробництва зараз експлуатуються у багатьох країнах.

Отже, завдяки високому науково-технічному рівню, українська авіація стала відома в усьому світі. Титанічна праця перших ентузіастів літакобудування, унікальна для авіації України та світу, дозволила не тільки розвинути літакобудування з нуля, а й перетворити його у провідну галузь державної промисловості, що здатна конкурувати на міжнародному ринку.

Список джерел і літератури

1. Крылья родины. 1994. № 7. 20 с.
2. Савин В. С. Авиация в Украине. Очерки истории. Харьков : Основа, 1995. 264 с.
3. Шавров В. Б. История конструкций самолётов в СССР до 1938 года. (Материалы к истории самолетостроения). Москва : Машиностроение, 1988. 576 с.

Иванов Василий
(ОКУ «ХНМЦОКН»)

ХАРЬКОВСКОЕ ЕПАРХИАЛЬНОЕ ЖЕНСКОЕ УЧИЛИЩЕ КАК ГУБЕРНСКИЙ ЦЕНТР ОБРАЗОВАНИЯ ДЛЯ ДЕВИЦ В ХАРЬКОВЕ НАЧАЛА XX ВЕКА

Харьковское епархиальное женское училище готовило будущих «матушек» — жён священнослужителей и настоятельниц женских монастырей. Выпускницы также имели право работать учительницами в низших учебных заведениях.

Инициатива открытия училища принадлежала архиепископу Харьковскому Филарету, который в 1852 году создал специальный комитет из членов Епархиального попечительства и организовал сбор средств. Через несколько месяцев сумма пожертвований превысила 20 тысяч рублей. Купец Сергей Костурин занялся строительством училищного корпуса.

Уже в 1854 году начались первые занятия. До 1869 года учреждение называлось Харьковское училище девиц духовного звания, после преобразовано в Епархиальное женское училище.

Только за первые 50 лет своего существования училище подготовило 2 850 воспитанниц, часть из которых посвятили свою жизнь преподаванию в элементарных школах.

Для размещения училища построили ряд зданий по проектам известных харьковских архитекторов: Федора Данилова, Владимира Немкина, Владимира Покровского. Возникновение училищного комплекса привело к переименованию улицы в Епархиальную (сейчас — улица Алчевских). После закрытия училища, здания вошли в состав студенческого городка «Гигант» и были частично перестроены.

Изучение особенностей епархиальных женских училищ на примере Харьковского училища позволит сформировать целостный научный взгляд на историю духовного образования на украинских землях во второй половине XIX – начале XX вв.

В современной науке продолжает доминировать неverified вывод о том, что основными характеристиками школ, действовавших под опекой Церкви, были архаичность, сословность и замкнутость. Перед современными учеными стоит задача непредвзятого исследования истории женского духовного образования в Украине, преодоления стереотипов и штампов в отношении женских духовных училищ. Всестороннее изучение истории епархиальных училищ Украины остаётся актуальной научной задачей.

Цель работы заключалась в том, чтобы охарактеризовать епархиальные женские училища Украины как отдельный вид духовных учебных заведений, выявить специфику учебно-воспитательного процесса, особенности ученического и педагогического коллективов епархиальных училищ. Объектом исследования является Харьковское епархиальное женское училище второй половины XIX – начала XX вв.

Хронологические рамки работы обусловлены временем существования епархиального женского училища. Нижняя граница — это середина XIX в., время, когда в Харькове возникло училище для девиц духовного звания. Верхняя граница обусловлена частичным прекращением деятельности училища с началом Первой мировой войны и ликвидацией учебных заведений большевистской властью. Территориальные рамки работы охватывают Харьковскую губернию.

С середины XIX в. вопрос о необходимости и содержания образования для девиц духовного звания стали объектом внимания как церковных, так и светских деятелей. В течении 1860–1870-х гг. в перио-

дике активно обговорювались як общие вопросы необходимости женского образования, так и женского духовного образования в частности. Большинство статей, которые появились в эти годы, были написаны священнослужителями.

Актуализация этой темы в периодике повлияла и на появление профессиональных исследований, посвященных анализу женского духовного образования. Труды, вышедшие во второй половине XIX – начале XX вв. можно разделить на две группы: работы, в которых изучалась история всей системы епархиальных женских училищ, и те, которые были посвящены истории отдельных учебных заведений.

Определенной вехой в исследовании темы стала работа А. Кузнецова «Епархиальные женские училища», которая была посвящена 40-летию юбилею утверждения нового устава епархиальных женских училищ.

В результате исследования удалось проследить этапы развития женских духовных учебных заведений как отдельной ветви истории Церкви и духовного образования в Украине и достичь поставленных изначально задач.

Ільїн Вадим
(ХНМУ)

ВОЛОДИМИР ОЛЕКСАНДРОВИЧ БЕЛОУСОВ ЯК ПРЕДСТАВНИК ЛІКАРСЬКО-ВИКЛАДАЦЬКОЇ СПІЛЬНОТИ РАДЯНСЬКОГО ХАРКОВА

Тези присвячено одному з засновників наукової педіатричної школи Харкова, який уособлював приклад ставлення до професії — В. О. Белоусову.

Використано спогади сина і колег В. О. Белоусова «Суб'єктивно о брэнном», монографію І. Ю. Робака «Організація охорони здоров'я в Харкові за імперської доби (початок XVIII ст. – 1916 р.)», довідник «Видатні вихованці Харківської вищої медичної школи», збірку спогадів «Історія в історіях».

В. О. Белоусов (1895–1971 рр.) належав до плеяди харківських медиків, які отримали освіту за дорадянських часів і виховали радянську генерацію видатних наступників-засновників сучасних на-

укових шкіл — тобто, став своєрідним містком між минулим і сьогоденням харківської медицини. В. О. Белоусов закінчив медичний факультет Харківського університету 1917 р., наступного року почавши працювати у ординатором педіатричної клініки. Кафедрою педіатрії протягом 1901–1919 рр. завідував учитель В. О. Белоусова — професор Іван Віссаріонович Троїцький, який 1906 р. організував третій в імперії, харківський відділ «Союзу боротьби з дитячою смертністю у Росії». Саме за ініціативи І. В. Троїцького 1912 р. вдалося отримати кошти на будівництво університетської клініки дитячих хвороб по вул. Данилевського, 7, на якій нині розміщено меморіальну дошку на честь В. О. Белоусова.

В. О. Белоусов започаткував у Харкові неонатологію, сформулював критерії діагностики дизентерії у дітей, одним з перших описав дитячі плеврити і перитоніти за ревматичної інфекції, розробив критерії диференційної діагностики туберкульозу та неспецифічних захворювань бронхолегеневої системи. 1937 р. захистив докторську дисертацію, наступного року ставши завідувачем кафедри дитячих хвороб санітарно-гігієнічного і лікувального факультетів ХМІ. Трагічно загинув внаслідок ДТП.

У біографії звертає на себе увагу фантастична для ХХ ст. тяглість харківської педіатричної школи: І. В. Троїцький — В. О. Белоусов — В. М. Коломенський, М. М. Коренев, Ю. В. Одинець, С. С. Острополець, І. С. Сміян. Однолітками В. О. Белоусова були патофізіолог Д. О. Альперн, мікробіолог В. С. Деркач, ортопед-травматолог М. П. Новаченко, анатом Р. Д. Синельников, судовий експерт М. М. Бокаріус, акушер-гінеколог І. І. Грищенко. Двоє останніх, теж завідувачі профільних кафедр ХМІ, були друзями В. О. Белоусова, як і він, передали професійну естафету своїм синам. Друзів об'єднувала «общность взглядов и отношения к жизненным ценностям».

Особисті чесноти В. О. Белоусова сприяли формуванню професійних рис колективу кафедри. Це уважність до інших, відповідальність, працелюбність, принциповість, чесність і скромність, висока професійність, нетерпимість до халатного виконання обов'язків без грубоців і розмови на підвищених тонах (нетипова риса для радянських керівників), доброзичливість без м'якості, відсутність марнославства (користування нагородами і почесними званнями лише для просування справи), байдужість до примноження матеріальних благ, широка ерудиція, інтелігентність.

У лікувальній практиці В. О. Белоусов був представником характерного для СРСР «гіпократичного напрямку». Прикладом є його порада колегам думати про хвору дитину як про свою, неприйняття байдужості, індивідуальний підхід. Незвичною на сьогодні здається думка В. О. Белоусова про другорядність виконання кандидатської дисертації порівняно з клінічною підготовкою. Громадянська позиція В. О. Белоусова позначалася порядністю, засудженням сталінського терору, зокрема, «справи лікарів».

Враховуючи масштаб постаті й те, що В. О. Белоусов був представником унікального покоління, згадані чесноти можуть слугувати елементами для порівняльної характеристики колег як конкретно-історичної спільноти.

Кейс Серафима

(ХНУ імені В. Н. Каразіна)

МИСТЕЦТВО НАТЮРМОРТУ В ТВОРЧОСТІ І. І. БАЗИЛЕВСЬКОГО

Іван Іванович Базилевський народився 15 вересня 1935 р. на Кримському півострові в с. Агібель, нині — Лугове. Село знаходиться на перешийку Керченського півострова між Чорним та Азовським морями.

Навчався у М. Барсамова, директора Феодосійської картинної галереї імені І. К. Айвазовського. Закінчив Сімферопольське художнє училище імені М. С. Самокиша в 1956 р., де вчився у заслужених діячів мистецтва України: К. А. Прохорова, А. З. Каца, Ю. О. Коновалова, А. С. Креслова.

Художник взяв участь більш ніж у 100 виставках у нашій країні і за кордоном. На його рахунку 25 персональних виставок, з них 2 зарубіжних у Єгипті та Німеччині. З 1971 р. Іван Іванович — член Спілки художників СРСР, з 1991 р. — член Національної Спілки художників України.

І. Базилевського тричі обирали депутатом міської ради. Він неодноразово входив до Правління Донецького відділення Національної Спілки художників України, обирався делегатом на з'їзди художників України. У процесі творчої діяльності Базилевський доклав бага-

то зусиль для розвитку сучасного образотворчого мистецтва України, проводив широку громадську діяльність.

Історіографію склали публікації про життєвий та творчий шлях художника. Зокрема, це праці біографічного характеру. Наступну групу публікацій складають роботи авторів, які зосереджують увагу переважно на характеристиці творчого доробку художника. Про творчість Базилевського пишуть О. Плуталов, М. Темченко, Р. Пашко, В. Котлярова та ін. Його постать представлена в довідковій літературі, в сучасних енциклопедичних виданнях та словниках художників. Більшість інформації опублікована у періодичних виданнях.

Джерельною основою дослідження стали творчі роботи автора. Зокрема, це художні твори, що зберігаються в музеях, у творчій майстерні художника, та опубліковані роботи митця у каталогах спільних та персональних виставок, альбомі.

Використовувалися загальнонаукові методи аналізу, синтезу та спеціальні методи дослідження: історико-генетичний та історико-порівняльний, які дозволили простежити розвиток творчого стилю Базилевського. Також застосовувався візуальний, стилістичний, спеціальні методи мистецтвознавчого дослідження: опису, аналізу, інтерпретації.

Творчість Івана Івановича різножанрова, хоча митець надавав перевагу пейзажному мистецтву. Але поруч з пейзажами майстерно виконував і натюрморти. Щирість і реалістична тенденція в майстерності дозволяють йому створювати полотна життєстверджуючі, в яких прославляється духовність дарів природи. Його натюрморти відрізняються яскравим, цільним колоритом та вільним мазком. Предмети в натюрмортах написані з великою натхненністю, точністю та передачею кожної окремої форми, забарвлення та фактури — всього, що «живе» та почуває себе комфортно в форматі полотна.

Автор дослідження творчості митця дійшов висновку, що предмети в натюрмортах Базилевського без прямого зображення людини, містять у собі, невидимий з першого погляду, образ художника: його характер, задум, настрій. Натюрморт обов'язково має скриті символи, закладені художником. Предмети набувають нових значень при детальному розгляді.

Кравчук Олена*(ТНМУ імені І. Я. Горбачевського)*

КРАЄЗНАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ А. РІЧИНСЬКОГО

Серед історичних постатей нашого народу, що особливо яскраво виявили себе у 20–30 роки ХХ ст., чільне місце займає Арсен Річинський — громадський, політичний та церковний діяч, публіцист, редактор, композитор, лікар та краєзнавець.

Громадську та культурно-просвітницьку діяльність А. Річинського висвітлено в працях дослідників Л. Михальчука, П. Кралука, А. Пісоцького, І. Скакальської, А. Гудими, Н. Стоколос, О. Альошиної, М. Кучерепи. Проте, незважаючи на кількість публікацій, усе ще залишається місце для дослідження постаті Арсена Річинського власне в контексті вивчення його краєзнавчої діяльності. На сьогодні немає окремого дослідження присвяченого краєзнавчій діяльності А. Річинського, тому дана тема є досить актуальною.

А. Річинський проявив значний інтерес до історії рідного краю, займався історичним краєзнавством. У 1938 році у місті Львові завдяки видавничій діяльності Українського краєзнавчо-туристичного товариства «Плаї», саме в циклі «Краєзнавча бібліотека» Річинський видав монографію «Старий город Волинь». Краєзнавча розвідка була присвячена давній історії града Волинь. Автор на основі писемних та археологічних джерел розглянув проблему локалізації міста, наголосив на незалежному становищі Волині від Польщі та Київської Русі, висвітлив розвиток міста в IX–XI ст. У даній книзі Річинський розкрив історію Волинської землі, дослідив походження волинян, подав аналіз про минуле м. Волинь над Одрою та м. Волинь над р. Західним Бугом. Книга була ілюстрована світлинами та двома картами, які розробив А. Річинський [3].

Річинський, як краєзнавець, зацікавився архітектурою рідного краю, зокрема старовинними українськими храмами. На Волині дослідник досліджував трьохбанні церкви в стилі українського бароко. Храми подібного типу він зустрів на Східній Волині — Житомирщині, і Західній Волині — Рівенщині, Володимирщині, Луччині. Арсен Річинський вважав, що подібний тип будівництва зникає, чим далі віддалятися на захід до Холмщини. Він подає опис храмів у селах Суходолі та Бужанка, змальовує п'ятибанну муровану церкву Адама

Киселя в с. Низкиничі. На думку Арсена Річинського, це — взірць ренесансного типу [4, с. 115-116]. Арсен Васильович добре розбирався в особливостях архітектурних художніх стилів.

Арсен Річинський в 1938 р. у журналі «Шлях» опублікував ряд своїх краєзнавчих праць. Так побачила світ його стаття «Загрожені пам'ятники української церковної архітектури в м. Тишівцях». У його статті подано мистецько-архітектурний опис храмів, надано фотофіксацію церков в Тишівцях та Городку [5, с. 3-4]. Матеріал цінний тим, що описані ним храми — церква св. Микити с. Тишивці та церква Вознесіння Господнього с. Вакиїв, в період червень-липень 1938 р. під час акції нищення церков на Холмщині були зруйновані, тому завдяки світлинам та опису А. Річинського до наших часів зберігся зовнішній вигляд даних сакральних архітектурних пам'яток [8, с. 109-110].

Арсен Річинський відіграв вагому роль в пошуках зразків української архітектури у міжвоєнний період. Він проявив інтерес до храмів Острога, Луцького повіту, с. Тростянець. Річинський звернув увагу на поширення київського стилю архітектури на західноукраїнських землях. Він зазначив, що Успенському собору у м. Володимир-Волинську притаманний візантійський стиль з ознаками романського впливу, якого він зазнав після реставраційних і ремонтних робіт у 1896 р. [7, с. 64-65]. Проявляючи інтерес до архітектури Волині, Арсен Васильович ставив за мету віднайти особливості національного стилю в будівництві. Завдяки Річинському і його дослідженням Суходільська церква, як унікальна пам'ятка архітектури, потрапила до «Альбому культури в образах», виданого у 1932 р. [2, с. 88]. Краєзнавчі світлини Арсена Річинського володимирського періоду були розміщені в праці О. Цинкаловського «Княжий город Володимир» виданої у 1935 р. та альбомі «Українське січове стрілецтво» 1935 р. видання.

У листопаді 1935 р. в музеї Наукового Товариства ім. Шевченка було проведено першу краєзнавчу виставку світлин рідного краю, яку організувало товариство «Плай» спільно із Українським фотографічним товариством. Розкриття історичних пам'яток культури своєї Батьківщини через світлини, на той час, було одним з найновіших напрямків краєзнавства. А. Річинський взяв участь у даній виставці та представив ряд своїх світлин, які демонстрували пам'ятки Волині. Його світлини виставлялись у відділі документарно-краєзнав-

чому. Вони всі, крім високої документарної вартості, вказували на те, що їх автор був першорядним фотографом [1, с. 2-4].

А. Річинський успішно працював у галузі краєзнавчого фотомистецтва, про що свідчить його спадщина світлин у фототеці Національного музею у Львові. Він підтримував ділові контакти із директором даного музею Іларіоном Свенцицьким, щоправда, музейні інвентарні книги містять обмежену інформацію по роботах Річинського, лише за 1927 р. і 1936 р. Світлини Річинського відображають пам'ятки архітектури та мистецтва, тому є важливими документальними джерелами для вивчення культурної спадщини Волині.

Проявив інтерес А. Річинський і до сучасної історії. Він записав спогади учасників національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. та опублікував даний матеріал у львівському щомісячнику «Літопис Червоної Калини». У статті «Бої за Володимир-Волинськ» подав великий фактичний матеріал про «Володимир-Волинський загін» під командуванням курінного Гуці, описав як велись бої за визволення міста, поіменно називав полеглих у цих змаганнях. Стаття ілюстрована світлинами, серед яких фотофіксація членів штабу «Володимир-Волинського загону» [6, с. 14-16].

Отже, розвиток краєзнавства на Волині пов'язаний з іменем А. Річинського. Своїми розвідками він досліджував міста, села та сакральні пам'ятки Волині. Світлини Річинського є на сьогоднішній день важливими документальними джерелами. Дослідивши краєзнавчу працю А. Річинського, нам вдалось розкрити ще одну сторону його багатогранної діяльності.

Список джерел і літератури

1. Наша Батьківщина в світлинні. Фотографічна вистава в Музею Наукового Товариства ім. Шевченка // Діло. 1935. 10 лист. № 301 (14. 198). С. 3-4.
2. Пісоцький А., Войтюк Н. Інтелігенція Волині : погляд крізь призму часу. Луцьк : ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2009. 173 с.
3. Річинський А. Старий город Волинь // Інтелігенція Волині : погляд крізь призму часу / А. Пісоцький, Н. Войтюк. Луцьк : ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2009. С. 122–133.
4. Річинський А. Західня границя. Поширення трьохбанних

- церков і т. зв. українського бароко // Наша Батьківщина. Журнал краєзнавства й туристики. 1939. Травень (Ч. 5). С. 115-120.
5. Річинський А. Загрожено пам'ятники української церковної архітектури в м. Тишівцях // Шлях. 1938. Ч. 3. С. 3-4.
  6. Річинський А. Бої за Володимир-Волинський // Літопис Червоної Калини. 1930. Липень-серпень (Ч. VII – VIII). С. 14-16.
  7. Слободян В. Дерев'яне церковне будівництво Холмщини і Південного Підляшся в греко-католицький період (за матеріалами архівних даних і збереженою іконографією) // Lubelszczyzna. 1996. № 2. S. 52-67.
  8. Слободян В. Церкви Холмської єпархії. Львів : Наукове товариство ім. Шевченка, 2005. 560 с.

Ковальова Анастасія
(ХНУ імені В. Н. Каразіна)

ТОП-10 ЖІНОК У «ПАНТЕОНІ ГЕРОІВ» ХАРКОВА

В усі часи харків'яни відводили значну роль тим людям, які прославили рідне місто або були тією чи іншою мірою до них причетні. Їхніми іменами називали вулиці, на їх честь ставили пам'ятники та відкривали меморіальні дошки, вони долучались до когорти місцевих історичних героїв. Список таких видатних людей можна назвати «пантеоном героїв» Харкова. Актуальність дослідження полягає у тому, що «пантеон героїв» Харкова та жінки у ньому, як ділянка історії міста та краю, майже не досліджена, у той час, як затвердження та вшанування видатних харків'янок є частиною творення пам'яті міста та його ідентичності.

Історіографічний огляд охоплює невелику кількість робіт, адже саме досліджень «пантеонів героїв» Харкова не було, а у чималій кількості науково-популярних енциклопедичних, багатотомних довідників та індивідуальних видань про славетні імена України та Харкова на 100 чоловічих імен у кращому випадку припадає 10 жіночих. Один з перших довідників про видатних жінок України був виданий у 1942 р. у Торонто, а у ХХІ ст. вже вийшло три енциклопедичні видання, що містять біографії вчених, освітянок, громадських діячок, письменниць, мисткинь тощо з часів Стародавньої Русі й до наших днів (серія називається «Українки в історії»).

Писемні джерела стали основою дослідження: було проаналізовано енциклопедичні видання та довідники, періодичні видання, біографічні праці, бібліографічні покажчики, путівники, мемуари тощо. Було зіставлено списки вулиць Харкова з різноманітних путівників, одним з найповніших з яких є історико-довідниковий путівник, який був виданий А. Н. Гусевим у 1902 р.; а процес останнього масштабного перейменування аналізувався на основі акту Харківської міської ради про перейменування об'єктів топоніміки м. Харкова 2015 р. Крім писемних джерел, до аналізу залучалися й речові джерела, а саме меморіальні дошки міста.

В ході дослідження були створені бази даних у Microsoft Access, з фіксацією усіх згадок про харків'янок у джерелах (усього 566 згадок за дореволюційний, радянський та пострадянський періоди), та хронологічні таблиці у додатку «Google таблиці» для візуального зображення інформації у динаміці. Використовувалися такі основні історичні методи, як метод періодизації та історико-статистичний.

Завдяки зведенню інформації з баз даних по таким критеріям, як ТОПі жінок по періодах за кількістю згадок, двом презентаційно-енциклопедичним виданням «100 знаменитих харків'ян» початку 2000-х рр., наявним вулицям, що мають/ли назву на честь видатних харків'янок, та знайденим меморіальним дошкам — було виділено ТОП-10 жінок у «пантеоні героїв» Харкова: Мала Любов Трохимівна, Шульженко Клавдія Іванівна, Гурченко Людмила Марківна, Алчевська Христина Данилівна, Раєвська-Іванова Марія Дмитрівна, Гризодубова Валентина Степанівна, Кисляк Марія Тимофіївна, Каринська Варвара Андріївна, Кадміна Євлалія Павлівна, Чистякова Валентина Миколаївна.

Отже, серед першої 10-ки жінок у «пантеоні героїв» Харкова немає тих, хто безпосередньо прислужився національній справі, найбільшого визнання на міському рівні дістають творчині (серед ТопУ їх шестеро, з них чотири — актриси), що відповідає відведеному місцю творчих людей на п'єдесталі тих, кого пам'ятають та шанують, незалежно від статі; також у Топі є докторка, просвітниця, льотчиця та героїня війни. Що їх об'єднує? Кожна з цих жінок усе життя присвятила своїй справі, вони були новаторками, першими жінками, яких визнали як фахівчинь у чоловічих професіях. І, авжеж, своєю діяльністю ці жінки прославляли Харків за часи свого життя, а після смерті стали частиною обличчя міста.

Кобець Дмитро*(КУ імені Бориса Грінченка)*

ВПЛИВ МУСТАФИ КЕМАЛЯ АТАТЮРКА НА РЕГІОНАЛЬНУ ПОЛІТИКУ МАЛОЇ АЗІЇ

Досліджуючи життя та військово-політичну діяльність Мустафи Кемалю Атаатюрка (1881–1939 рр.) було визначено та проаналізовано його перші військові спроби, різнопланову діяльність у роки становлення світської Туреччини, простежено формування його військової та політичної діяльності. Турецька історіографія визначила його як «батька» нації (чиє прізвище на законодавчому рівні було заборонено носити крім самого Атаатюрка) та людину, яка створила сучасну державу, попри всі військові, економічні та соціальні складнощі. Радянська історіографія висвітлювала Атаатюрка як ворога народу та лідера (за заборону комуністичної партії Туреччини), який продався Західним імперіалістам. Проте сама Радянська влада на початку турецької війни за незалежність підтримувала армію младотурків боеприпасами та спорядженням.

У ході дослідження був проявлений характер майбутнього «батька» нації. Звичайно, найголовнішим чинником формування його особистості було бажання змінити ту країну в якій він мешкав. І змінити її докорінним шляхом — створенням нової держави, яка стане новим домом для нової та світської турецької нації.

В ході Першої світової війни Атаатюрк вже показав себе командуючим, який вмів використовувати доступні йому ресурси для досягнення цілей. І здобутий досвід він використовував у війні турків за цілісність і суверенність. І саме завдяки Атаатюрку Туреччина змогла змінити нав'язаний їй територіальний поділ, за яким вся Західна Туреччина переходила Греції (Разом зі Стамбулом та Дарданеллами). Звичайно, нова Турецька Республіка була побудована на крові замордованих національних меншин. Атаатюрк проводив жорстку репресивну політику щодо вірмен, греків та курдів. Представники цих народів були або винищені, або депортовані, або примусово переселені та асимільовані. Через таку жорстку політику не всі Західні держави могли сприймати Туреччину як цивілізовану державу, особливо після Малоазійської катастрофи.

На нашу думку, Мустафа Кемаль Ататюрк є одним з найвизначніших політиків та військових ХХ століття. І вплив однієї особи на розвиток та долю цілої країни і навіть регіону важко недооцінити. Доказом того є те, що хоч партія Ататюрка (Республіканська Народна Партія) і втратила владу в 1950 році, культ особи Ататюрка й досі відіграє важливу роль у внутрішньополітичній діяльності Туреччини.

Протягом 15 років, 1923–1938 рр., суб'єкт нашого дослідження був президентом Турецької Республіки. За цей час Ататюрк зміг провести економічні, соціальні, релігійні та освітні реформи. На момент своєї смерті Туреччина з економічно відсталі, релігійної та малограмотної країни стала світською державою з освіченим населенням, промисловим напрямком розвитку, сильною владною структурою та стабільною економікою. Різні важливі події, які вплинули на подальший розвиток Малої Азії та Близького Сходу, не можна уявити без впливу цієї величної постаті.

І сьогодні Туреччина відіграє важливу роль у політичному житті Близького Сходу та навіть Східної Європи. Хоча на початку свого існування доля Республіки вирішувалася чужими країнами. І завдяки одній особі ця ситуація докорінно змінилася.

Література

1. Mango A. Ataturk: The Biography of the Founder of Modern Turkey. Overlook TP, 2002. 27 p.
2. Milton G. Paradise Lost: Smyrna 1922. The Destruction of Islam's City of Tolerance. London : Hodder & Stoughton Ltd., 2008. P. 268-269.
3. Pope Nicole and Hugh. Turkey unveiled: a history of modern Turkey. Woodstock, N. Y. : Overlook Press, 2004, 58 p.
4. Zürcher Erik Jan. The Unionist factor: the rôle of the Committee of Union and Progress in the Turkish National Movement, 1905–1926. Leiden : E.J. Brill, 1984. 106 p.

Козак Владислав
(ХНУ імені В. Н. Каразіна)

ШАРІВСЬКИЙ ПАЛАЦО-ПАРКОВИЙ АНСАМБЛЬ: КУЛЬТУРНА ЦІННІСТЬ ТА ТУРИСТИЧНА АТРАКТИВНІСТЬ

Слобожанщина доволі багата на туристично-рекреаційні ресурси з високою потенційною туристичною атрактивністю, але, на превеликий жаль, далеко не всі об'єкти культурної спадщини достатньо популяризовані серед населення регіону та країни загалом. Що, на мою думку, є несправедливим, адже всі об'єкти унікальні, але без належного догляду та потоку туристів вони просто зникнуть.

У роботі автор намагався розкрити культурну цінність Шарівського палацо-паркового ансамблю, та обґрунтувати його вплив на формування культури та моральних цінностей молодого покоління.

Мета: навести коротку історичну довідку та опис парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва «Шарівський» у Харківській області, який має загальнодержавне значення, пояснити його культурну цінність на регіональному та загальнодержавному рівні, обґрунтувати необхідність туристичної популяризації об'єкту.

Почалось будівництво палацу і облаштування саду у 1836 році сім'єю Ольховських. У кінці XIX ст. маєток викупив цукровий магнат Леопольд Кеніг. Саме він найбільше розбудував палац і парк навколо нього: звів дві триповерхові вежі, добудував два нових корпуси, запросив вчених-садівників, які допомогли засадити парк екзотичними рослинами, реконструював парк за проектом відомого на той час паркобудівника Куфальдта. Тож на початку XX ст. будівництво палацу і облаштування парку було завершено, він набув запланованих форм: одна частина якого була в регулярному стилі, а інша мала ландшафтний (пейзажний) характер, що поступово переходила в природний ліс.

У 1923 р. маєток надійшов у розпорядження радгоспу імені Я. М. Свердлова. З 1925 по 2010 рр. маєток використовувався в якості спеціалізованого протитуберкульозного санаторію. У 2008 р. з нього були переведені всі хворі.

Палацо-парковий ансамбль складається з парку, який розташований в балці, займає близько 40 га і оточений зі всіх сторін дібровою, вік якої становить від 150 до 300 років. На дні балки знаходяться

2 ставки. Вони живляться водою з джерела, витік якого знаходиться трохи вище. Основна композиція парку простягається від південного фасаду палацу через міст меншого ставка, по протилежному схилу і завершується видовим майданчиком, який прикрашає алея голландських лип. Всього в парку приблизно 200 видів дерев і кущів, з яких 150 екзотичні, або рідкісні.

По всій ширині фасаду палацу та на крутішому схилі балки, створено три тераси з видовими майданчиками, сходами і підпірними стінами. Нижня тераса має високі підпірні стіни, які укріплюють береги ставка. Система інженерних споруд складається з підземних дренажних систем, які фільтрують ґрунтові води, водопровідної мережі, яка сполучала водне облаштування терасного саду, та електроосвітлення. На нижній терасі знаходиться оранжерея, в якій вирощували цитрусові та виноград.

Фасади будівлі виконані у романо-готичному стилі архітектури. Довжина палацу перевищує 150 метрів. Гігантський парадний вхід, неймовірної краси вестибюль та «блакитна зала» — вітальня, розташовані поміж двома восьмигранними баштами. На першому поверсі знаходиться «хоровий» зал, з якого є два виходи до терас, які розташовані на рівні другого поверху. У кожній башті є вихід до оглядових майданчиків.

Для оздоблення інтер'єру були використані вітражі, дерев'яні панелі, орнаментальний та тематичний стінописи. В кожній кімнаті є печі, обкладені кахлем, а в парадних приміщеннях — каміни. Стелю та стіни вестибюлю прикрашають дубові панелі. Найфешенебельніше виглядає двосвітлова зала, оздоблена камінами, канельованими пілястрами коринфського ордеру, а плафон «хорового» залу розписали дрезденські майстри. До нашого часу збереглися бронзові бра. Оздобленням інтер'єру займалась московська фірма «Шольц».

Із наведеного вище опису можна зробити висновок, що палацо-парковий комплекс «Шарівка» має надзвичайно велику культурну цінність. Слобожанщині надзвичайно пощастило, що на її теренах є такого роду пам'ятка архітектурного та ландшафтного мистецтва. Шарівський палац є взірцем місцевого культурного розвитку та запозичення.

Кондра Марина*(НУ «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка)*

ОСНОВНІ НАПРЯМИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ М. І. ЛІЛЕЄВА

Друга половина XIX – початок XX ст. ознаменувалися бурхливим розвитком історичної науки та освіти на теренах України. Представником консервативної течії в історіографії був Михайло Іванович Лілеєв (1849–1911), який тривалий час викладав у Чернігівській духовній семінарії, Ніжинському історико-філологічному інституті князя Безбородька, середніх навчальних закладах Києва, досліджував церковну історію регіону, проводив археологічні дослідження. Він брав активну участь у краєзнавчому русі, діяльності органів місцевого самоврядування, співпрацював з багатьма періодичними виданнями, був видавцем і редактором «Черниговской газеты» тощо.

Сучасні історики О. Г. Самойленко, С. М. Міщук, О. Б. Коваленко, Ю. В. Волошин висвітлили окремі аспекти біографії і творчої спадщини М. І. Лілеєва, проте його життєвий шлях, громадсько-політична і науково-педагогічна діяльність досі не були предметом комплексного дослідження. Відтак бракує чіткого уявлення про роль та місце М. І. Лілеєва в історії вітчизняної історичної науки й освіти, що зумовлює актуальність нашого дослідження.

У процесі підготовки матеріалу були використані наукові студії М. І. Лілеєва, опрацьовані за допомогою методів аналізу та синтезу, джерелознавчої евристики та критики, а також проблемно-хронологічного методу.

М. І. Лілеєву належить вагомий внесок у розробку методики наукового опису рукописних книг та цінних книжкових зібрань. Перебуваючи на посаді завідувача бібліотеки Чернігівської духовної семінарії, він впорядкував і видав «Описание рукописей, хранящихся в библиотеке Черниговской духовной семинарии», що містив відомості про понад 200 пам'яток XVI – XIX ст., значна частина яких згодом за різних обставин була втрачена. М. І. Лілеєв був також безпосередньо причетний до впорядкування карткового каталогу бібліотеки Ніжинського історико-філологічного інституту князя Безбородька.

М. І. Лілеєва непокоїв стан збереження архівних зібрань на Чернігівщині. Він був одним з ініціаторів створення Чернігівської гу-

бернської вченої архівної комісії, яка почала свою діяльність у 1896 р. і значною мірою прислужилася розвитку архівної та музейної справи в регіоні. Він також брав активну участь у роботі Ніжинського історико-філологічного товариства, за дорученням якого проводив археологічні розкопки на території Ніжинського та Остерського повітів Чернігівської губернії. Влітку 1901 р. під час підготовки до XII Археологічного з'їзду в Харкові М. І. Лілеєв оглянув історичні пам'ятки Конотопського повіту і зібрав цікаві відомості з історії колишньої гетьманської столиці — Батурина і Батуринського Миколаївського Крупицького монастиря.

М. І. Лілеєв активно вивчав церковну історію регіону і створив цикл ґрунтовних праць, присвячених появі та розвитку поселень старообрядців на території Північного Лівобережжя, які не втратили наукового і пізнавального значення і досьогодні.

Значний інтерес становить викладацька діяльність М. І. Лілеєва. Зокрема, у його особовому фонді в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського НАН України збереглися рукописи лекційних курсів, які засвідчують досить високий фаховий рівень М. І. Лілеєва як професора Ніжинського історико-філологічно-го інституту князя Безбородька.

Таким чином, багатогранна науково-педагогічна і громадсько-політична діяльність М. І. Лілеєва та його творча спадщина заслуговують на подальше поглиблене вивчення і критичне використання на сучасному етапі розвитку вітчизняної історичної науки.

Кузьменко Євгеній

(ХНУ імені В. Н. Каразіна)

ТРАДИЦІЇ ШАНУВАННЯ ЧУДОТВОРНИХ ІКОН ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ НА ПОЛТАВЩИНІ (середина XIX – початок XXI ст.)

На Полтавщині, як і в будь-якому куточку нашої Батьківщини, є значна кількість шанованих чудотворних ікон Пресвятої Богородиці. Поява перших чудотворних образів (Горбанівський і Володимирсько-Пушкарівський) сягає рубежа XVII–XVIII ст. Невдовзі після їх чудесного явлення, від них починають ставатися чисельні

чудеса, і вони стають загальношанованими святинами Полтавського краю [1; 3; 4; 7]. У 1850 р. у Спасо-Преображенській чоловічій обителі була написана ікона Божої Матері, яка нам відома під назвою Володимирсько-Лубенська. Досить скоро вона прославилася чисельними зціленнями та іншими чудесами. Чудотворний образ, так само як і моці св. Афанасія, патріарха Царгородського, чудотворця Лубенського і Харківського, були найбільш шанованими святинами монастиря. Уклонитися їм ішли люди з усіх кінців Полтавщини [8]. Однією з найбільш пізніх за часом прославлення ікон Пресвятої Богородиці на Полтавщині є Козельщанська. Вона стала відомою завдяки чисельним чудесам, які відбулися у 1881 р. у маєтку графів Капністів, що знаходився у Козельщині, Кобеляцького повіту, Полтавської губернії [5; 8; 11; 14].

Із часом склалися традиції шанування цих образів, які знайшли своє відображення у джерелах, значна частина яких загинула під час природніх катаклізмів, техногенних катастроф, воєн, революцій і буремних років радянської влади. Проте, попри це, до нашого часу збереїлася досить значна кількість відомостей щодо традицій шанування ікон Пресвятої Богородиці на Полтавщині, які не були предметом спеціального дослідження, а якщо і висвітлювалися у спеціальній літературі, то лише під час загального опису історії ікон.

Наукова новизна нашої роботи полягає у тому, що ми узагальнили і систематизували основні форми шанування чудотворних ікон Пресвятої Богородиці на Полтавщині протягом середини XIX – початку XXI ст.

Піднята тема недостатньо висвітлена у спеціальній літературі. У процесі дослідження ми користувалися публікаціями, які присвячені загалом історії цих образів. Це, перш за все, статті істориків і краєзнавців: Т. І. Черкасець, В. О. Мокляк, В. А. Павленко, які розміщені на інтернет-ресурсі «Полтавіка. Полтавська енциклопедія» [6; 12; 13]. Досить важливими під час роботи над темою були статті, присвячені іконам Божої Матері (Горбанівська і Козельщанська), які уміщені на інтернет-ресурсі «Православная энциклопедия под редакцией Патриарха Московского и всея Руси Кирилла» [3; 14], а також інформаційні довідки на офіційних сайтах соборів, монастирів і церков [1; 2; 4; 9; 10; 11].

Джерельну базу дослідження складають як візуальні джерела: Горбанівська, Козельщанська, Володимирсько-Пушкарівська і Во-

лодимирсько-Лубенська чудотворні ікони Пресвятої Богородиці; так і наративні, зокрема «Сказание о явлении и чудесах Козельщанской иконы Пресвятой Богородицы» [11] і праця мученика Євгенія (Поселяніна) «Богоматерь: Описание Её земной жизни и чудотворных икон» [7; 8].

Під час дослідження ми використовували як загальнонаукові методи: опису, узагальнення, аналізу, синтезу і порівняння; так і спеціально-історичні: історико-порівняльний, ідеографічний (наративний), хронологічний, а також історико-типологічний та історико-генетичний методи.

Найпоширенішими формами шанування чудотворних ікон Пресвятої Богородиці на Полтавщині упродовж середини XIX – початку XXI ст. були: (1) хресні ходи, урочисті архіерейські богослужіння і молебні (у Полтаві існує традиція хресної ходи з Горбанівським образом Божої Матері, яка сягає своїми витокami 1850 р., коли він почав урочисто переноситися з Богородице-Різдвяної церкви с. Горбанівка, 30 червня, до Успенського храму м. Полтави, де залишався протягом 40 днів, до 10 серпня, і після чого урочисто переносився на місце свого постійного перебування [3; 6; 7; 13]. Ця традиція була перервана у 60-х рр. XX ст., і лише з 1999 р. була відновлена [13]. Також щочетверга і щонеділі під час вечірнього богослужіння, у Свято-Макарієвському кафедральному соборі м. Полтава перед чудотворним образом співається Акафіст Богородиці, або Акафіст Богородиці на честь Її ікони «Горбанівська» [3; 4; 13]. У Спасо-Преображенському чоловічому монастирі щороку 8 (21 січня) — день ушанування Володимирсько-Лубенського образу Божої Матері, відбувається святкова Божественна Літургія, молебен і хресна хода [9]. Також досить часто на дванадцяті свята та особливо на Світле Воскресіння Христове проводяться хресні ходи зі святинями навколо храмів, у яких вони знаходяться); (2) установлення особливих днів шанування [3; 5; 14]; (3) складання тропарів, кондаків, молитов, а також акафістів і канонів [3; 5]; (4) відкриття на честь чудотворних ікон Пресвятої Богородиці монастирів (у Полтавській єпархії діє На честь Горбанівської ікони Божої Матері єпархіальний жіночий монастир, відкритий рішенням Священного Синоду УПЦ від 25 вересня 2018 р. [2]. У Кременчуцькій єпархії діє Різдва Богородиці Козельщинський єпархіальний жіночий монастир, заснований 13 березня 1885 р. (ст. ст.), а відроджений після закриття у 1929 р., рішенням Священного Синоду УПЦ

від 8 грудня 1992 р.) [10; 14]; (5) прикрашення й обдаровування коштовностями (кожна з вищезгаданих ікон мала ошатні ризи, оздоблені дорогоцінним камінням та іншими коштовностями, які досить часто приносили віряни за допомогою) [12; 13; 14].

Отже, на Полтавщині існує значна кількість форм шанування чудотворних образів Пресвятої Богородиці, значна частина яких сягає своїми витокami середини XIX ст. та у цілому не є унікальною для християнської традиції. Серед них найбільш поширеними і популярними є урочисті богослужіння, молебні та хресні ходи.

Список джерел і літератури

1. Володимирська Чудотворна ікона Пресвятої Богородиці [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Свято-Макаріївського кафедрального собору (м. Полтава). URL : <https://makariy-sob.church.ua/svyatini/volodimirska-chudotvorna-ikona-prsvyatoji-bogorodici/> (дата звернення : 06.10.2020).
2. В честь Горбаневской иконы Божией Матери женский монастырь [Электронный ресурс] // Официальный сайт Синодальной комиссии Украинской Православной Церкви по делам монастырей. URL : <https://monasteries.org.ua/objects/monasteries/151/?lang=uk> (дата обращения : 06.10.2020).
3. Горбаневская икона Божьей Матери [Электронный ресурс] // Православная энциклопедия под редакцией Патриарха Московского и всея Руси Кирилла. Т. 12. 2009. URL : <https://www.pravenc.ru/text/166173.html> (дата обращения : 06.10.2020).
4. Горбанівська Чудотворна ікона Пресвятої Богородиці [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Свято-Макаріївського кафедрального собору (м. Полтава). URL : <https://makariy-sob.church.ua/gorbanivska-ikona/> (дата звернення : 06.10.2020).
5. Икона Богородицы Козельщанская [Электронный ресурс] // Православный церковный календарь. URL : <https://azbyka.ru/days/ikona-kozelschchanskaja-1881> (дата обращения: 06.10.2020).
6. Мокляк В. О., Павленко В. А. Село Горбанівка [Електронний ресурс] // Полтавіка. Т. 12. 2009. URL : <http://history-poltava.org.ua/?p=2140> (дата звернення : 06.10.2020).
7. Поселянин Е. Богоматерь : Описание Её земной жизни и чудотворных икон. Сказание о чудотворных иконах Богоматери.

- 30 июня: Горбаневская икона [Электронный ресурс] // Седмица. RU. URL : <https://www.sedmitza.ru/lib/text/440296/> (дата обращения : 06.10.2020).
8. Поселянин Е. Богоматерь : Описание Её земной жизни и чудотворных икон. Сказание о чудотворных иконах Богоматери. 21 февраля : Козельщанская икона [Электронный ресурс] // Седмица. RU. URL : <https://www.sedmitza.ru/lib/text/440278/> (дата обращения : 06.10.2020).
  9. Празднования Лубенской чудотворной иконе Пресвятой Богородице в Мгарской обители [Электронный ресурс] // Официальный сайт Мгарского Спасо-Преображенского монастыря. URL : <https://www.mgarsky-monastery.org.ua/prazdnovanie-lubenskoj-chudotvornoj-ikone-presvyatoj-bogorodicy-v-mgarskoj-obiteli/> (дата обращения : 06.10.2020).
  10. Рождества Богородицы Козельщинский женский монастырь [Электронный ресурс] // Официальный сайт Синоподальной комиссии Украинской Православной Церкви по делам монастырей. URL : <https://monasteries.org.ua/objects/monasteries/100/?lang=ru> (дата обращения: 06.10.2020).
  11. Сказание о явлении и чудесах Козельщанской иконы Пресвятой Богородицы [Электронный ресурс] // Официальный сайт храма святителя Николая Чудотворца на Водах. URL : <http://hram-nikola.kiev.ua/biblioteka/dukhovnaya-zhizn/1290-skazanie-o-yavlenii-i-chudesakh-kozeshchanskoj-ikony-presvyatoj-bogoroditsy> (дата обращения : 06.10.2020).
  12. Черкасець Т. І. Будищанська (Пушкарівська) ікона Божої Матері [Електронний ресурс] // Полтавіка. Т. 12. 2009. URL : <http://history-poltava.org.ua/?p=1172> (дата звернення : 06.10.2020).
  13. Черкасець Т. І. Горбанівська ікона Божої Матері [Електронний ресурс] // Полтавіка. Т. 12. 2009. URL : <http://history-poltava.org.ua/?p=2144> (дата звернення : 06.10.2020).
  14. Шевченко Э. В., протоиерей, Бруско Г. Козельщанская икона Божией Матери [Электронный ресурс] // Православная энциклопедия под редакцией Патриарха Московского и всея Руси Кирилла. Т. 36. 2019. URL : <https://www.pravenc.ru/text/1841680.html> (дата обращения : 06.10.2020).

Лещенко Юлія

(ХНУ імені В. Н. Каразіна)

ОБРАЗ ХАРКОВА НА СТОРІНКАХ РАДЯНСЬКИХ ПУТІВНИКІВ

Образ міста не є сталим, раз і назавжди визначеним. Окремі його елементи можуть змінюватися відповідно до етапів історичного розвитку міста. Образ Харкова, що склався у радянські часи, до певної міри є релевантним і сьогодні. Метою цієї розвідки є дослідження етапів формування образу Харкова на сторінках путівників по місту.

Теоретична база досліджуваної теми ґрунтується на роботах Дж. Дайоса, К. Лінча, Л. Мамфорда, які сформулювали основні підходи до вивчення образу міст. Вагомим внеском у теорію та практику урбаністики був науковий доробок В. Глазичева. Нині проблемами міської історії займаються історики, краєзнавці, урбаністи та антропологи, про що свідчать роботи О. Бетлій, К. Диса, В. Кравченка, С. Посохова, Д. Чорного.

Джерельною базою дослідження є путівники по місту. Загалом до бази увійшло 16 путівників, які були опубліковані протягом 1927–1988 рр.

Аналіз радянських путівників засвідчує, що у ранніх виданнях провідним маркером міста була його промислова могутність, яка активно формувалася у столичний період (1919–1934 рр.). Образ Харкова як промислового міста завзято підтримувався радянською ідеологією. У путівнику за 1932 р. знаходимо наступне твердження: «Реконструкція народного господарства України после Октябрьской революции дала толчок харьковской промышленности». Дійсно, у цей час відбувався активний процес модернізації наявних та будівництва нових підприємств. Водночас чимало було зроблено для того, щоб сконструювати та пропагувати саме такий образ. Безпосереднім символом Харкова як індустріального центру став Будинок Державної промисловості, який у путівниках висвітлювали як гордість міста і всього Радянського Союзу. Образ промислового Харкова доповнювався характеристикою його як міста революційної слави.

Неабиякий вплив на місто справила Друга світова війна. Визначальним маркером образу міста післявоєнного періоду (кінець 1940-х – 1950-ті рр.) загалом було будівництво. Автори путівників

звертали увагу на те, що емблемою Харкова став баштовий будівельний кран. Активно забудовували нові квартали, райони та вулиці, а також відновлювали зруйновану інфраструктуру. Так, у путівнику по місту за 1958 р. підкреслюється наступне: «В результаті успішного виконання післявоєнного п'ятирічного плану промисловість Харкова стала потужнішою, ніж була до війни».

З 1960-х рр. Харків зображується як індустріально розвинуте місто, а також як потужний центр освіти та науки. Промисловість хоча й постає головним елементом образу міста, однак істотного значення набувають навчальні й науково-дослідні заклади. У путівнику за 1982 р. знаходимо таке визначення: «Харьков — один из крупнейших в стране центров науки и передовой технической мысли». Цей образ Харкова продовжує своє існування і сьогодні.

Отже, масове поширення путівників у радянський період є свідченням форм саморепрезентації міста. На підставі аналізу путівників можемо констатувати, що в радянських виданнях домінуючим був промисловий образ, який з часом доповнюється характеристиками культурного осередку.

Матей Юлія

(ХНПУ імені Г. С. Сковороди)

АРХЕОЛОГІЧНА СПАДЩИНА ВИДАТНОГО КРАЄЗНАВЦЯ ЛУГАНЩИНИ СЕРГІЯ ОЛЕКСАНДРОВИЧА ЛОКТЮШЕВА

Сергій Олександрович Локтюшев заслужено обіймає особливе місце серед видатних краєзнавців Луганщини 1920–1930-х рр., тому що саме він започаткував там проведення краєзнавчих і археологічних досліджень. Проте внесок С. О. Локтюшева в розвиток історичного краєзнавства визнано лише в останні роки. Це сталось у першу чергу через те, що значна частка археологічних досліджень, які відбувалися на території Луганщини, випали з наукового обігу через значні втрати культурних цінностей протягом Великої Вітчизняної війни.

Питання життя та наукової діяльності С. О. Локтюшева недостатньо висвітлені в науковій літературі. Це пов'язано в першу чергу з тим, що ім'я ученого тривалий час було занесено до «чорного списку

істориків». Його внесок у розвиток краєзнавства, результати археологічних досліджень були вивчені лише за часів незалежної України. Суттєвий внесок у наукову розробку цього питання зробили такі дослідники, як І. М. Ключенева, Ф. І. Бельський, А. Д. Пряхін.

Народився відомий краєзнавець 1 жовтня 1878 року в звичайній селянській родині. Отримавши освіту, в 1906 році С. О. Локтюшев став учителем живопису та каліграфії в Луганській прогімназії О. С. Бондаря. З того часу життєвий шлях Сергія Олександровича назавжди був пов'язаний з Луганщиною: тут пройшли найрадісніші та найжахливіші дні його життя.

У віці 32 років С. О. Локтюшев вирішив здійснити мрію свого дитинства й вступив до Московського Імператорського археологічного інституту. У 1916 році Сергій Олександрович закінчив інститут і отримав звання вченого археолога. Відтоді археологічні дослідження повністю поглинули молодого вченого.

Археологічні розвідки С. О. Локтюшева на Луганщині почалися в 1917 р. У цьому році науковець починає археологічні дослідження на Луганщині — у тодішньому Слов'яносербському повіті, виявивши вперше в цьому краї стоянку, що датується добою пізнього палеоліту.

Наступного року він на кошти наукового товариства організовує розкопки двох курганів біля Луганська. Ці дослідження велися в умовах боротьби більшовиків з Директорією. На початку 1919 року більшовики встановили свою владу на Луганщині та невдовзі наукове товариство в Луганську ліквідували, фінансування розвідок припинили.

Разом з викладанням та краєзнавчою роботою, С. О. Локтюшев брав активну участь у роботі комісії з охорони пам'яток матеріальної культури, опікувався художніми цінностями, предметами старовини. Ці та багато інших пам'яток стали основою колекції Луганського краєзнавчого музею.

Постійно проводилися польові археологічні розкопки в басейнах рік Сіверський Донець, Айдар, Деркул, Євсуг, Лугань та ін. Первісна археологія була головним напрямом цих розкопок. Однак, були проведені також дослідження поселень доби бронзи, розкопки курганів. Лише протягом 1927–1929 років було досліджено більш ніж 20 давніх могильників археологічної культури доби енеоліту в околицях Олександрівки, Лозової, Павлівки, Луганська.

Велика Вітчизняна війна внесла свої корективи в плани історика. Прохання С. О. Локтюшева про евакуацію експонатів з музею не за-

довольнили. Тому археолог залишився на окупованій території та робив усе, щоб вберегти від мародерства музейні скарби.

Після визволення міста радянськими військами, 20 лютого 1943 року, вченого заарештували органи НКВС за зраду Батьківщини. Учений закінчив своє життя у віці 65 років, знаходячись у в'язниці, в місцях, де, за трагічним збігом обставин, досліджував Погорілівську стоянку.

Фатальними наслідками цих подій стала майже 50-річна втрата для історії імені Сергія Олександровича Локтюшева. Згадувати про його внесок у археологічну науку, в організацію досліджень історії Луганського краю, довгий час було заборонено.

Вчений був виправданий лише в 1990 році. Безперечно, як і будь-яка людина, він мав переваги і недоліки, для когось був побратимом, для інших — ворогом, адже його міркування досить часто не відповідали ідейним канонам того часу. Але важливим є його внесок у розвиток археологічної науки, красназнавства, музейної справи, а результати досліджень є актуальними й сьогодні.

Миклушонок Наталья
(ВГУ імени П. М. Машерова)

МЕМОРИАЛИЗАЦІЯ РОСИЦКОЙ ТРАГЕДИИ 1943 ГОДА

С Росицкой трагедии началась трагедия Дриссенской и Освейской земель — одна из самых ужасных на территории Беларуси. Карательная операция, которую в этой местности организовали гитлеровские захватчики, по жестокости превзошла все ранее проведенные ими акции по уничтожению мирного населения. Свидетельства об этих трагических событиях не должны быть вычеркнуты из памяти народа. Современное общество должно помнить об ужасных деяниях фашистов, чтобы не допустить их повторения в будущем.

Операция «Зимнее волшебство» — карательная антипартизанская операция, проведенная в период с 16 февраля до начала апреля 1943 года нацистами у юго-восточных границ Латвии, на территории Освейского, Дриссенского, Россонского, Полоцкого районов Беларуси и Себежского района России. Стратегической целью «Зимнего волшебства» было создание вдоль латвийской границы 40-километровой полосы «мертвой земли»: все населенные пункты, входящие в неё, до-

лжны были быть уничтожены, а их жители — истреблены или вывезены на принудительные работы. Официальной задачей «Зимнего волшебства» была борьба с оказывавшими сопротивление оккупантам советскими партизанами [9, с. 24; 15, с. 195].

Деревня Росица Верхнедвинского (Дриссенского) района стала одной из первых жертв «Зимнего волшебства». Чтобы морально повоздействовать на партизан и остановить их наступление, фашисты начали сгонять жителей нескольких окрестных деревень в росицкий костёл, где был организован сборный лагерь [5, с. 256]. Это произошло 16 февраля 1943 года, во вторник.

Весь росицкий костел был заполнен людьми. Вместе с жителями деревень в костеле находились священники Антоний Лещевич и Юрий Кашира. Только они обладали правом выходить из костёла. Под одеждой ксёндзы приносили в храм воду и хлеб, отдавали в костёр покровную утварь, чтобы согреть хотя бы детей [2].

17 февраля, в среду нацисты стали сортировать людей прямо в храме: сильных позже угнали на работы в Германию или в латвийский концлагерь Саласпилс. Слабых же — стариков, младенцев, больных, беременных женщин — обрели на смерть — сожгли в самых больших хатах, школе и колхозных сараях [6; 14, с. 34].

В тот же день, 17 февраля, каратели лишили жизни и ксёндза Антония Лещевича. Основной причиной этому стало то, что святой отец позволил себе слишком много просьб за обречённых жителей.

18 февраля стало последним днём жизни узников костела. По некоторым сведениям известно, что штурмбаннфюрер, руководивший акцией, приказал священнику благославить «отбракованных» людей и присоединиться к тем, кого отправляли в Германию. Но Юрий Кашира решил оставаться со своими прихожанами до конца и выбрал смерть [3; 6].

Тот день, 18 февраля, был завершающим днём карательной операции в Росице. Тогда нацисты решили судьбу последних людей, оставшихся в храме: детей, предназначенных для «помощи раненым солдатам вермахта», отправили в медицинский пункт. Всех остальных ждал амбар на окраине деревни и огонь [8]. На реализацию планов по уничтожению жителей Росицы и соседних деревень гитлеровцам потребовалось всего три дня.

Остаётся открытым вопрос, сколько же человек погибло во время карательной операции. Архивные данные не дают точного ответа

на данный вопрос. Так, исходя из «Акта о преступлениях, совершённых в местечке Росица Дриссенского района, во время карательной операции в феврале 1943 г.» видно следующее: «... Во время экспедиции в феврале м-це 1943 года в м. Росица население местечка и окружающих его деревень было согнано в 4 колхозных сарая и несколько домов — всего 2500 чел. и сожжено ... кроме того, угнано в немецкое рабство всего 56 человек ...» [16, с. 321].

Исходя из «Списка населенных пунктов Дриссенского и Освейского районов, полностью и частично уничтоженных в ходе карательной операции «Зимнее волшебство» в Росице был уничтожен 231 двор и 1258 человек из Росицы и соседних деревень [5, с. 410-411].

На памятнике, установленном после войны в Росице в «память о мирных жителях Росицы, погибших от рук фашистских палачей» выгравированы следующие слова: «Сожжено 1528 человек».

В соответствии с «Актом о количестве жителей местечка и деревни Росица Росицкого сельсовета Дриссенского района, погибших во время карательной операции «Зимнее волшебство» всего погибли 361 человек [5, с. 269-281, 322].

Прошло уже много времени, но вместе с ним события, происходившие в Росице в 1943 году, вовсе не забылись, а стали ещё более выразительными и осмысленными. Этому способствовала активная деятельность ордена мариан — его участники позаботились об увековечивании подвига представителей их объединения — отцов Юрия Каширы и Антония Лещевича. 13 июня 1999 г. росицкие мученики Юрий Кашира и Антоний Лещевич были беатифицированы Папой Римским Яном Павлом II. О Росице и её героической истории узнал весь мир [13].

Со времени беатификации священников в 2019 году исполнилось 20 лет, поэтому костёл в деревне был объявлен Санктуарием Блаженных мучеников из Росицы Витебской епархии [3].

Дни памяти росицких мучеников собирают сотни паломников и гостей из-за границы в деревне Росица Верхнедвинского района ежегодно 2-3 августа, а также в феврале на торжествах в честь блаженных Антония Лещевича и Юрия Каширы в костёле Святой Троицы [8].

Во время ежегодных Дней памяти благословлённых мучеников в 2003 году, в честь 60-й годовщины Росицкой трагедии, в Росице прошла культурно-творческая программа, посвящённая марианской деятельности в Беларуси. В Росицу приехал гость из Ватикана —

генерал ордена мариан Марк Гарал. В торжестве приняли участие папский легат, архимандрит греко-католической церкви в Беларуси отец Ян Сергей Гайек, заместитель генерала ордена в Польше, отец Андрей Пакуа, священники из Друи, Верхнедвинска и Росицы. Кроме вышеперечисленных гостей на мероприятие приехали сотни пилигримов из разных стран [10].

Учитывая большой интерес людей к событиям, произошедшим в Росице в 1943 году, при костёле Святой Троицы было создано объединение Благословленных жертв Юрия и Антония, в которую могут вступить все желающие. Целью объединения является укрепление христианской культуры на примере росицких святых и распространение их культа [10].

История героической жизни и смерти католических священников хорошо известна далеко за пределами Верхнедвинского района. Она описана в книге священника Вячеслава Пелинка «Росицкие мученики», осмыслена в произведении белорусской писательницы Ирины Жерносек «Да будет воля Твоя», показана в фильме Андрея Сухоржевского «К похвале алтаря» [4, с. 590; 12].

В 2013 году «Издательский дом «Звезда» выпустил документальную повесть Сергея Панизника «Освейская трагедия. 1943». Впервые изданная в 1992 году, повесть и сейчас не теряет своей актуальности. Помимо этого, Сергей Понизник написал книгу «Бронислава», которая также посвящена Освейской трагедии. Книга была издана в 1985 году в Минске [7].

9 февраля 2016 г. в читальном зале Верхнедвинской районной библиотеки прошла презентация книги «Па слядах вогненнай памяці», изданная в рамках районного проекта «Трагедия Верхнедвинских деревень». В книге собраны воспоминания свидетелей последней войны — наших земляков, мирных жителей сожжённых деревень, беглецов от смерти. 154 страницы — это 119 воспоминаний о страшной трагедии всего человечества. Книга является пособием в изучении истории родной земли периода Великой Отечественной войны [1; 9].

Отец Чеслав Куречка, настоятель Росицкого костела Святой Троицы, посадил возле костёла 1528 красных тюльпанов в память о невинно замученных в годы войны жителях Росицы и околных деревень. Количество тюльпанов равно количеству людей, погибших в страшные дни Росицкой трагедии 16–18 февраля 1943 года [11].

После войны на местах сожжения людей местные жители установили деревянные кресты. А в 1975 году был воздвигнут мемориал в память о жертвах Росицкой трагедии. Он обнесён железной цепью по форме колхозного сарая, где погибли жители Росицы и окрестных деревень [13].

Кроме того, в деревне Янино Верхнедвинского района установлен мемориальный комплекс жертвам фашизма, спаленным деревням, воинам-освободителям и землякам. Росица также упоминается в этом мемориальном комплексе.

Росицкая трагедия является драматическим примером бесчеловечной политики нацистов, а также примером героического поведения католических священников. Понимание истинных намерений фашистов в отношении жителей Остланда, которое возникает только при тщательном изучении документов и свидетельств очевидцев карательных операций, позволяет избежать ошибочной романтизации идей фашизма и противостоять возрождению «коричневой чумы». Мемориализация Росицкой трагедии сохраняет для потомков память о тех страшных событиях и способствует пониманию общества, что подобная трагедия не должна повториться.

Список источников и литературы

1. В Верхнедвинском районе прошли мероприятия к 75-летию Освейской трагедии [Электронный ресурс]. URL : <http://www.d-p.by/2018/03/v-verxnedvinskom-rajone-proshli-meropriyatiya-k-75-letiyu-osvejskoj-tragedii/> (дата обращения : 02.05.2020).
2. «Второй Мосар». Настоятель костёла хочет сделать из Росицы райский сад [Электронный ресурс]. URL : <https://news.tut.by/culture/451303.html> (дата обращения : 02.05.2020).
3. Дни памяти росицких мучеников соберут в Верхнедвинском районе сотни паломников [Электронный ресурс]. URL : <http://dubrovno.vitebsk-region.gov.by/ru/region-news-ru/view/dni-pamjati-rositskix-muchenikov-soberut-v-verxnedvinskom-rajone-sotni-palomnikov-16177-2019/> (дата обращения : 02.05.2020).
4. Збор помнікаў гісторыі і культуры Беларусі. Віцебская вобласць / АН БССР, Інстытут мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору; рэд. кал. : С. В. Марцэлеў (гал. рэд.) [і інш.]. Мінск : Беларуская Савецкая Энцыклапедыя, 1985. 684 с.

5. «Зимнее волшебство». Нацистская карательная операция в белорусско-латвийском пограничье, февраль – март 1943 г.: документы и материалы. Москва : Фонд «Историческая память», 2013. 512 с.
6. Иванова Л. Уроки высшей любви // Советская Беларусь. 2006. 27 июня. С. 22.
7. Как в Верхнедвинском районе хранят память об Освейской трагедии [Электронный ресурс]. URL : <http://zviazda.by/be/node/127677> (дата обращения : 02.05.2020).
8. «Колокола Росицы звонят в наших сердцах...» [Электронный ресурс]. URL : <https://sch1polotsk.schools.by/news/616721> (дата обращения : 02.05.2020).
9. Освейская трагедия [Электронный ресурс]. URL : <https://www.sb.by/articles/osveyskaya-tragediya-2.html> (дата обращения : 02.05.2020).
10. Пакульневич Я. Прыклад любові і веры // Дзвінская праўда. 2003. 27 лютага. С. 2.
11. Памяць // Дзвінская праўда. 2010. 8 мая. С. 3.
12. Панізнiк С. З чорнага поля беларускай змагарнасцi // Звязда. 1993. 7 лютага. С. 5.
13. Пынькоў А. Пакутнiкi з Росiцы // Народнае слова. 1999. 31 жнiўня. С. 2.
14. Пялінак В. Росiцкiя мучанiкi. Росiца : Касцел Св. Тройцы. 1999. 48 с.
15. «Уничтожить как можно больше...»: Латвийские коллаборационистские формирования на территории Белоруссии, 1941–1944 гг.» : сб. документов / Фонд «Историческая память» ; сост. А. Р. Дюков, В. В. Симиндей и др.; сопр. ст. А. М. Литвин. Москва : Фонд «Историческая память», 2009. 360 с.
16. Памяць : гiст-дакум. хронiка Верхнядзвiнскага раёна. У 2-х кн. Кн. 2. Мiнск : Палiграфафармленне, 1999. 396 с.

Михайлов Олександр
(ХНУ імені В. Н. Каразіна)

ОБРАННЯ ПРОФЕСОРА А. Г. СЛЮСАРСЬКОГО ГОЛОВОЮ ХАРКІВСЬКОГО ВІДДІЛЕННЯ УТОПІК

Тема нашої розвідки присвячена видатному вченому та громадському діячу, професору Антону Григоровичу Слюсарському (1900–1980). Завдяки його зусиллям, у другій половині 1960-х – початку 1970-х років минулого століття на Харківщині почало діяти Харківське відділення Українського товариства охорони пам'яток історії та культури. Ця громадська організація зробила вагомий внесок у збереження пам'яток та популяризацію пам'яткоохоронної діяльності в нашому регіоні.

Професор А. Г. Слюсарський мав нелегку долю на шляху становлення історика-науковця. Він народився 12-го січня 1901 року в родині бідних селян, які проживали в селі Свинюхи (зараз має назву Привітне), сучасного Локачевського району, Волинської області. Вже починаючи з 11-річного віку працював робітником на різних підприємствах: займався ремонтом взуття, потім працював на будівництві доріг, а в 1916 році брав участь у військовому загоні, який обслуговував фронт під час Першої світової війни. У 1917 році працював в управі типографії Південно-західної залізничної дороги міста Одеса. Проте, маючи фінансові труднощі, він знов повернувся до роботи на взуттєву майстерню міста Горохова. Освіту майбутній науковець отримав вже після становлення радянської влади в Україні. З 1923 по 1929 рр. він навчався на робітничому факультеті Одеського інституту народної освіти (1923–1925 рр.), де отримав повну загальну середню освіту, а потім вступив до Київського інституту народної освіти (1926–1929 рр.). Після навчання в останньому він здобув кваліфікацію викладача історичних наук. Науковий ступінь з історії отримав, навчаючись в аспірантурі при Історичному музеї Т. Г. Шевченка (м. Київ). Деякий час викладав на робітничому факультеті Київського ІНО, а також читав лекції в Київському медичному інституті (1929–1931 рр.) У 1928 р. став членом ВКП (б), що дало змогу молодому обдарованому хлопцю обіймати керівні посади в таких містах, як Донецьк, Харків, Полтава. Вже в 1934 році, після освітньої реформи та відродження університетів, почав свою трудову діяль-

ність в Харківському університеті, де до кінця свого життя викладав і обіймав різноманітні посади. Під час Другої світової війни був евакуйований разом з університетом до Середньої Азії, де працював викладачем Об'єднаного Державного Українського Університету (Харківського та Київський університети були з'єднані в один університет). Вже у 1943 році А. Г. Слюсарський став курсантом, а потім — молодшим командиром 39-го окремого піхотного полку (м. Амолинськ, Казахстан). Закінчив війну молодшим лейтенантом політскладу. Після війни повернувся до Харкова, де обійняв посаду декана історичного факультету (1947–1962 рр.). За часи війни сильно постраждав від німецької окупації й професор Слюсарський зробив вагомий внесок на посаді декану для реконструкції Головного корпусу будівлі університету, за що був нагороджений «Знаком Пошани» (1953 р.).

Але не лише робота в університеті була частиною його життя. Вже на початку 1960-х років в суспільному русі країни постало питання про створення громадської організації, яка могла займатися справами з охорони пам'яток минулого. Це було пов'язано з політичними змінами в країні, адже хрущовська «відлига» сприяла процесам лібералізації громадського життя. Крім того, на зміни вплинуло бажання багатьох видатних діячів культури і науки, які сприяли відновленню після війни багатьох пам'ятників і об'єктів історико-культурного значення (М. Т. Рильський, О. Т. Гончар, Іван Ле, І. М. Гончар, Г. Н. Логвин, М. Ю. Брайчевський, О. С. Компан, Ю. С. Асєєв та ін.). Тому вже 21-22 грудня 1966 року на установчих зборах у місті Київ було оголошено про створення Українського товариства охорони пам'яток історії та культури (УТОPIK). Метою організації було сприяння здійсненню заходів партії та уряду з охорони та збереження культурної спадщини. Однею з перших в УРСР почала свою роботу Харківська обласна організація, яка була заснована 20 вересня 1966 року.

На першому установчому зібранні, яке проходило 22 листопада 1966 року в місті Харків, А. Г. Слюсарського було обрано головою новоствореного товариства. Також були прийняті рішення щодо утвердження статуту товариства та наступних кроків з відновлення пам'яток, пов'язаних з революційним минулим країни (у 1967 році було 50-річчя Жовтневої революції), з Другою світовою війною, пам'ятні місця боїв за Харківщину, а також братських могил загиблих воїнів на території всієї області. Значна увага була відведена археологічній

спадщині регіону, пам'ятки якої мали статус дореволюційної спадщини. Наприклад, у своїй доповіді І. А. Алеферов, який обіймав посаду головного архітектора міста, наголошував про необхідні заходи зі збереження архітектури XVII–XIX ст. Це були Успенський собор, Покровський собор, а також ряд пам'яток архітектури по вулицях Чернишевського і Дарвіна. Також були розглянуті питання щодо збереження, курганів і залишок поселень раннього залізного віку, які розташовувалися на територіях Ізюмського, Куп'янського, Зміївського, Вовчанського районів області. Особливу увагу приділили Донецькому городищу як важливій пам'ятці історії Київської Русі. Часи козацтва на території області також не були залишені поза увагою конференції, а саме: відзначались залишки Ізюмської фортеці на горі Кременець, ряд оборонних споруд: Петровська, Михайлівська, Олексіївська, Белевська фортеці. Головною метою установчої конференції була реалізація задуми щодо залучення великої кількості населення до руху зі збереження культурної спадщини.

Протягом наступних 6 років (з 1966 по 1971 рр.) А. Г. Слюсарский зробив вагомий внесок у збереження багатьох пам'яток історії міста та області. Завдяки його активній участі були реконструйовані наступні об'єкти: Введенська церква XVI століття (Чугуївський район, Харківська область); Пантелеймонівська церква XIX століття (м. Харків); Покровський собор у м. Чугуїв; Преображенський собор XVII ст. у м. Ізюм; Церква Різдва Богородиці в Кочетку Чугуївського району; Покровська церква в Пархомівці Краснокутського району; Спаська церква у Володимирівці Краснокутського району; Борисо-Глібська церква в с. Водяне Зміївського району та ін. Саме при ньому склався кістяк активістів товариства, діячів краєзнавства, які протягом кількох десятиліть були головною рушійною силою в благородній справі охорони старовини Харківщини.

Мірошниченко Надія

(СДПУ імені А. С. Макаренка)

М. М. НЕПЛЮЄВ ТА Л. М. ТОЛСТОЙ — ОДНОДУМЦІ ЧИ ОПОНЕНТИ?

Видатні діячі XIX ст. Микола Неплюєв та Лев Толстой, на перший погляд, сповідували схожі ідеї. Вони обидва були філософами, просвіт-

никами, активно захищали інтереси селянства, займалися їх освітою. Мислителі були особисто знайомі й тривалий час листувалися. Лев Миколайович висловлював щирі підтримку справі подвижника, водночас визнавши деякі ідейні розбіжності між ними у ставленні до держави та церкви.

Багато сучасників вважали Миколу Неплюєва наступником Л. Толстого. За словами знаного російського богослова Г. Флоровського, «толстовство» виявилось для його послідовників, у тому числі й М. Неплюєва, шляхом повернення до Церкви [5, с. 37]. Але погляди Л. Толстого і М. Неплюєва щодо богослов'я суттєво відрізнялися. Так, на відміну від видатного письменника, Микола Неплюєв визнавав особливу роль православ'я в справі морального оздоровлення суспільства, зазначаючи, що «в той час як граф Толстой бажає руйнування церкви і держави шляхом пасивної анархії, я завжди прагнув мирного перетворення життя на лоні їх ...» [1, с. 142]. Якщо Л. Толстой був упевнений, що в російській православній церкві нічого не залишилося, крім «парчі, свічок та слів», то М. Неплюєв сподівався на її докорінне реформування.

Порівняльний аналіз педагогічної діяльності двох видатних сучасників показує, що на відміну від Л. Толстого, М. Неплюєв був більше цілеспрямованим і послідовним у реалізації своїх педагогічних ідей. Якщо для видатного письменника Яснополянська школа була цікавим експериментом, до якого він швидко утратив інтерес, то для Миколи Неплюєва Воздвиженські школи і братство були сенсом його життя, якому він присвятив усього себе. Крім того, М. Неплюєв ніколи «не грав у народ», не перевдягався в селянський одяг (як це іноді робив Л. Толстой), а прагнув підняти селян до рівня аристократів духу. Водночас, М. Неплюєв провадив досить скромний спосіб життя, а Л. Толстой так і не зміг позбутися «шкідливих барських звичок» і використання великої кількості прислуги [3].

Не підтримуючи хаотичної, «безсистемної благодійності», подвижник твердив, що за її допомогою багатії намагаються «приспати совість», підкупити громадську думку, нашити латки, не усуваючи ні бідності, ні соціальної несправедливості. М. Неплюєв пояснював: «Я ось мільйонер. Якщо я розіб'ю мільйон на копійки і кожному жебракові дам по копійці, то що зміниться в людському суспільстві, де є багаті і бідні? Нічого не зміниться. То хіба можна обігріти вогнищем, розібраним на вуглики? Тому потрібно створювати форми братського життя, при яких людина людині не буде вовком. І потріб-

но, щоб ці форми кожен прийняв свідомо і вільно» [2, с. 9]. Рефреном у суспільно-політичних поглядах М. Неплюєва є ідея «системної добродочинності». За висловом Л. Толстого, який підтримував цю життєву позицію Миколи Миколайовича, більшість добродочинців «грабують пудами, а благодіють злотниками» [4, с. 142]. Письменник висловлював підтримку справі М. Неплюєва, вбачаючи в ньому високодуховну, щиру, чесну людину.

Список джерел і літератури

1. Неплюев Н. Полное собрание сочинений : в 5 т. Т. 2 : Программа жизни христианской по молитве Господней. Санкт-Петербург, 1906. 236 с.
2. Неплюев Н. Совесть. Страница из жизни помещика. Москва : Типография А. А. Мамонтова и Ко, 1881. 19 с.
3. Померанцева Л. В. Мои воспоминания о Воздвиженске. 1983 / Авдасёв В. Н. Свет памяти. Н. Н. Неплюев в воспоминаниях современников. Киев : Издательский дом «Фолигрант», 2008. С. 51-71.
4. Толстой Л. Н. Полное собрание сочинений : в 90 т. Т. 63 : Письма. Москва : Издательство «Художественная литература», 1934. 525 с.
5. Флоровский Г. Пути русского богословия. 2-е изд. Париж, 1937. 600 с.

Новак Олександр

(ХНУ імені В. Н. Каразіна)

МИСТЕЦТВОЗНАВЧІ СТУДІЇ ПАМ'ЯТКООХОРОНЦІВ ХАРКОВА (1919–1930-ті рр.)

Всебічне дослідження та збереження витворів мистецтва є невід'ємною частиною пам'яткоохоронної роботи. Протягом 1919–1930-х рр. стрімко розвивалися студії з вивчення історико-культурного надбання. Метою роботи є визначення основних напрямків діяльності та етапів мистецтвознавчих досліджень пам'яткоохоронців Харкова міжвоєнної радянської доби.

У центрі уваги вітчизняних істориків до цього часу перебуває діяльність пам'яткоохоронних інституцій та їх співробітників (роботи О. М. Нестулі, В. С. Романовського, О. Г. Павлової). В окремих працях висвітлюються локальні аспекти роботи зі збереження надбань минулих епох з акцентом на роботі музейних установ (Л. Д. Федорова, В. І. Кацай).

У Харкові ще з дореволюційної доби існувала мистецтвознавча школа, що сформувалася довкола професора Імператорського Харківського університету Ф. І. Шміта. Револьюційні події 1917–1921 рр. значною мірою сприяли зверненню українських мистецтвознавців до локальних студій. Утворення у лютому 1919 року ВУКОПМІСу (Всеукраїнського комітету охорони пам'яток мистецтва і старовини) та його місцевих структур сприяло інституалізації дослідницької діяльності. Працівникам цієї структури було поставлено за мету зареєструвати та сприяти переміщенню у спеціалізовані установи історично та мистецьки цінних об'єктів. Не менш важливою функцією цієї інституції була оцінка та зберігання вилученого у «контрреволюційних елементів» майна.

Ухвалена 16 червня 1926 року постанова «Про пам'ятки культури й природи» сприяла якісним змінам у системі профільних інституцій. Територія радянської України була поділена на чотири крайові інспектури (Харківську, Київську, Дніпропетровську та Одеську). Всебічна охорона пам'яток минулого вимагала не лише реєстрації найцінніших об'єктів, а й поповнення музейних фондів. Очолований крайовим інспектором С. А. Таранушенком Музей українського мистецтва в Харкові, як і деякі інші міські установи (наприклад, Харківський художній інститут і Харківський художній музей), мали змогу поповнювати свої фонди під час експедицій в різних частинах України. Так, протягом 1927–1930 рр. була зібрана колекція золотих виробів, придбано низку предметів церковного начиння, килимів та кілька ктиторських портретів.

Із 1930 р. розпочалася боротьба із «речовим ухилом» в музейній роботі. Діяльність профільних установ дедалі ідеологізувалася, фактично перетворюючись в ідеологічно-пропагандистську. Ці обставини унеможливили ефективну роботу зі збереження витворів мистецтва. Харківських пам'яткоохоронців не оминули сталінські репресії 1930-х рр. Більшість із них були засуджені до різних термінів ув'язнення. У 1934 р. було створено Харківський історичний музей, що по-

еднував експозиції з реорганізованих міських музейних установ. Тогочасні чиновники наголошували, що у новоствореному закладі одразу три відділи розповідають про класову боротьбу та ведуть ідеологічно-пропагандистську роботу.

Таким чином, протягом 1917–1930-х рр. мистецтвознавчі студії були невід’ємною частиною пам’яткоохоронної роботи в Україні загалом і в Харкові зокрема. Охоронці історико-культурного надбання активно реєстрували, вивчали та намагалися зберегти у музейних фондах низку витворів художньої майстерності минулих епох. Політична кон’юнктура значною мірою впливала на пам’яткоохоронну роботу, уможливаючи або ускладнюючи її.

Окатенко Віталій
(ДП «НДЦ “ОАСУ”»)

НОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ГРУПИ ЛЮБОТИНСЬКОГО МОГИЛЬНИКА СКІФСЬКОГО ЧАСУ

Люботинський курганий могильник розкинувся на території Люботинської міської громади поміж м. Люботин і сел. Караван. За М. Бречком (1939) і Б. Шрамком (1983) його чисельність складала більше ніж 450 насипів. Цей поховальний комплекс складається із декількох груп, що імовірно відповідають різним соціальним верствам. Караванська, Центральна та Дуншовська курганні групи розташовані на підвищеній місцевості рельєф якої зумовлений своєрідними хвилястими ландшафтами з їх схилами, розчленованими балками і ярами річок Люботинка і Мерефа.

Центральну групу Люботинського могильника відповідно розташування курганних насипів (топографії і рельєфу) можна умовно розділити на два сектори західний «А» і східний «Б». На теперішній час загальна кількість всієї групи є найбільшою і складає близько 200 насипів.

Розкопки Центральної групи розпочались у 1924–25 рр. У 1938–39 рр. дослідниками Харківського університету проф. С. Семеновим-Зусером і І. Луцкевичем роботи були продовжені на 2-х курганах. З 1950 р. дослідження продовжив Б. Шрамко, який розкопав тут 3 (1950) та 10 поховань (1962). Один з досліджених курганів відно-

сився до «лідерів» (5,5 м заввишки) і знаходився у західному секторі. Всі поховання були пограбовані у давнину, але згідно із збережених описів і матеріалів розкопок серед досліджених поховань були як архаїчні, так і V ст. до н. е.

Після тривалої перерви дослідження на могильнику були поновлені Харківським університетом під керівництвом доц. Ю. Буйнова у зв'язку із його активним пограбуванням. У 1993 р. експедиція дослідила 5 курганів у західному і східному секторах. Всі поховання виявилися пограбованими як у давнину, так і сучасними грабіжниками. Згідно зафіксованих матеріалів цікавим є дзеркало з центральним руків'ям, амулет з клика тварини аплекірований золотою фольгою і вістря стріл, які впевнено можна віднести до архаїчного часу. У 1999 р. один із курганів був досліджений у західному секторі Мерчанської археологічною експедицією під керівництвом О. Бандуровського. Поховання було також пограбованим і відносилось до ранньоскіфського або взагалі предскіфського часу(?).

У польовому сезоні 2020 р. Скіфська Лісостепова експедиція ДП «НДЦ «ОАСУ» ІА НАН України під керівництвом автора і Р. Зимовця провела роботи зі складання детального плану всієї курганної групи і здійснила розкопки 5 курганів що розташовувались у північно-східній частині могильника (східний сектор). Кургани знаходилися поряд один з одним і мали діаметр від 11 до 16 м при висоті, що збереглася від 0,1 до 0,8 м (від похованого ґрунту). Всі насипи мали по одній могилі, а орієнтовані меридіонально поховання були зроблені у ямах із «запличиками». Розміри самих поховальних ям складали: 1,63x2,75 м; 1,5x2,7 м; 1,52x2,8 м; 1,8x2,85 м; 1,61x3,5 м відповідно. В ході розкопок вдалося отримати інформацію щодо хронології вказаних поховань та обрядових традицій. Згідно решткам, що залишилися «in situ» — небіжчики були покладені головою на південь. Так, окрім антропологічного матеріалу і тризни з решток тварин, серед поховального інвентарю нами зафіксовані: уламки ліпного і гончарного посуду, бронзові вістря стріл (кін. VI–V ст. ст. до н. е.), фр. залізних пластин (обладунок?), втоки, ніж, залізне кільце, бронзові заклепки від колчана(?), розвал археологічно цілого ліпного дворучного кувшину (V ст. до н. е.) і 2 невеликих за розмірами глиняних горщика. Виходячи із отриманого матеріалу, у тому числі і морфологічної частини грецької амфори, можна датувати дослідженні у 2020 році поховання у межах кін. VI /поч. V ст. – V ст. до н. е.

Таким чином, в результаті вивчення Центральної групи Люботинського могильника, у різні роки дослідниками були розкопані 31 курган (задокументовані), що датуються від епохи архайки до V ст. до н. е. включно. Наявна на теперішній час інформація дозволяє віднести некрополь до певної родової общини(-н) сіверськодонецького населення. Згідно із матеріальними рештками, небіжчикам було характерне соціально-статусне розшарування — поховані відносилися до різних соціальних верств скіфського населення.

Павлюкова Поліна

(ХНУ імені В. Н. Каразіна; ГО «Нова археологічна школа»)

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОРНАМЕНТУ КЕРАМІКИ ПАМ'ЯТКИ ГЕНЕРАЛКА 2 МЕТОДОМ ФОРМУВАННЯ ТЕХНІКО-ТИПОЛОГІЧНИХ ГРУП

Колекції пам'яток доби ранньої бронзи містять кераміку, що відрізняється багатством форм, типів та варіантів. Для керамічних знахідок з об'єктів, що пов'язані з розвитком ямної культурно-історичної спільноти, характерне значне різноманіття особливостей. Часто риси виробів з однієї конкретної пам'ятки мало зустрічаються в колекціях інших, навіть споріднених територіально, хронологічно та за рівнем розвитку.

Одним з таких комплексів є поселення Генералка 2. Воно належить до археологічних об'єктів Нижнього Подніпров'я та розташоване на о. Хортиця в межах м. Запоріжжя. Це двошаровий комплекс, пов'язаний з раннім етапом розвитку ямної культурно-історичної спільноти. Упродовж 2000–2020 рр. Генералку 2 досліджували члени Громадської організації «Нова археологічна школа» та співробітники Національного заповідника «Хортиця».

Кераміка даної пам'ятки, що майже повністю представлена ліпними горщиками, має відносно великий спектр різноманітних орнаментальних елементів та композицій. Подібні мотиви зустрічаються в колекції середнього шару поселення Михайлівка, проте основна їх маса не знаходить чітких аналогій та зустрічається лише на виробках з Генералки 2. Найпопулярнішими з елементів орнаменту є косо-перевитий шнуровий відтиск, вертикальний відбиток круглого орна-

ментира та прогладжування штампом. Композиції в цілому однотипні — вони складаються з верхньої (по вінцю) та нижньої (по плечу) частин. Орнаментальний пояс з горизонтальних вдавлень, орнаментальний пояс з горизонтальних та вертикальних ліній та паркетна композиція зустрічаються на горщиках найчастіше.

Подібність окремих композицій на різних керамічних виробих комплексу дає змогу виділяти групи горщиків за орнаментациєю. Такі групи відображають чіткі лінії розвитку виготовлення орнаментованого посуду. В даному дослідженні було виділено три техніко-типологічні групи оздобленої кераміки. Кожен виріб із вибірки було детально проаналізовано для зіставлення всіх параметрів і рис однотипної кераміки. Результати роботи свідчать про існування різних технологій і консервативних традицій при виготовленні посуду окремих типів. Це надає змогу припустити, що виробництво відбувалося в локальних соціальних групах у межах поселення. В цілому, колекцію пам'ятки можна вважати гомогенною через відносно невелику кількість аналогій із виробами з інших поселень.

Вивчення посуду комплексу Генералка 2 може надати багато інформації про культуру та побут людей, які проживали на її території. Кераміка пам'яток ямної культурно-історичної спільноти потребує детального, комплексного та структурованого дослідження для доповнення та уточнення знань про характер керамічних масивів.

Пархоменко Віктор
(*ІНСТІТУТ НААН України*)

МОНОГРАФІЯ ПРОФЕСОРА
В. Г. АВЕРІНА «МИСЛИВСТВО» (1927)
ТА ДАНІ ДО ЇЇ АНАЛІЗУ

Починаючи з 1917 р. Віктор Григорович Аверін активно долучається до вивчення питань мисливствознавства (всього на цю тему він написав 46 публікацій — [4]). В 20-ті роки він створив і редагував низку мисливських журналів. Результатом багаторічної праці стало написання монографії «Мисливство» [2], яка була видана у Харкові видавництвом «Радянський селянин», обсягом 250 сторінок, накладом 3000 примірників. Книга була позитивно сприйнята науковою спільнотою тих часів.

Монографія складається з 30 розділів. В. Г. Аверін зазначав, що *«складаючи цього підручника ... користувався російською мисливською літературою, виданою останніми роками ... але не цурався й старої відповідної літератури. Щодо України, то крім роботи окремих авторів я використав періодичні видання ВУСМРУ, де розкидано багато цінних відомостей про наших звірів і птахів; поза тим, нарешті, використав я і свої довголітні записи, матеріали та спостереження»* [2, с. 5-6].

Переважає об'єм розділів — 4-6 сторінок і більшість з них проілюстровані малюнками, про які В. Г. Аверін пише в передмові: *«обгортку й більшість малюнків обробив художник Всеволод Григорович Аверін»*. Також є низка фотографій (найімовірніше авторські) та препринти з видань А. Брема, О. М. Формозова та ін. Всього в книзі наведено 48 малюнків та фотографій (не рахуючи обкладинку та зворот). Після кожного розділу наводиться список використаної та рекомендованої літератури для ознайомлення.

Незважаючи на час, що минув після появи книги, ця монографія досі залишається актуальною і цінною. Книга написана на значному досвіді автора та опрацюванні літератури (всього 211 джерел). Нижче зазначимо найбільш цінні теми в книзі.

Хоча книга присвячена мисливству, але часто наголошується на необхідності охорони природи. Наприклад, у розділі *«Хто найбільше шкодить дичині»* вказано: *«Чому перевелася й переводиться дичина? За найважливішу причину цього слід все ж таки вважати винищення природних угідь — вирубування лісів, заорювання степів, висушування боліт, оселення нових місць хуторами, новоселицями тощо»* [2, с. 19].

Розділ *«Про весняне полювання»* розкриває історію просування ідеї заборони весняного полювання. Цінними є нотатки: *«На щастя на Україні від 1926 року заборонено весняне полювання, так само як і в Криму. Від 1927 року є думка заборонити весняне полювання в Білорусі й на Кавказі. На жаль, досі наші руські товариші не ступили на цей шлях і держаться старого — після мене хоч потоп!»* [2, с. 96]. Варто зазначити, що на початку 30-х років охорона природи була оголошена шкідливою і всі ці заходи були заборонені, а згодом їх фактично було викреслено і забуто [3].

«Мисливські райони України» містить низку інформації, яка також була забута. Зокрема, В. Г. Аверін писав: *«тершу спробу району-*

вати в мисливському відношенні Україну я зробив ще в 1923 році» [1]. Таким чином, Віктор Григорович, одним з перших зробив спробу зоогеографічного районування України та його ім'я необхідно поставити з іншими основоположниками в цій галузі — А. А. Браунером, О. М. Нікольським, М. А. Мензбіром.

«Календар періодичних явищ у житті звірів та птахів на Україні» (с. 71) вказує по кожному місяцю основні події в житті тварин. Проте окрім даних про вихід зі сплячки, линьку, народження дитинчат тощо, наведено низку даних зі спостережень автора та літератури, що збагачує надану інформацію.

Більш детальний аналіз цієї монографії буде опубліковано автором у вигляді статті в найближчий час.

Автор висловлює подяку за редагування тексту Н. Б. Щебетюк та О. В. Василюку.

Список джерел і літератури

1. Аверин В. Г. Отчет о 1-ой Всеукраинской выставке охоты и рыболовства 22-29 июля 1923 года в г. Харькове // Охота и рыболовство. 1923. № 5-6. С. 9-24.
2. Аверін В. Г. Мисливство. Порадник укр. мисливця. Харків : «Радянський селянин», 1927. 250 с.
3. Охотники и экологи против весенней охоты. Антология (1898–2012). Киев, 2013. 264 с.
4. Пархоменко В. В. Дані до аналізу тематики наукових праць професора В. Г. Аверіна // Історія освіти, науки і техніки в Україні. 2019. Вип. 14. С. 482-487.

Пацация Мерабі, Яцик Єлизавета
(ХНУ імені В. Н. Каразіна)

ТИСК ВЛАДИ НА ЛІКАРІВ ТА НАУКОВЦІВ: ПРИКЛАД З БІОГРАФІЇ ХАРКІВСЬКОГО ПРОФЕСОРА С. В. КОРШУНА

Як відомо, трьома головними функціями медицини є збереження, відновлення та поліпшення здоров'я. Та деякі випадки з історії

демонструють нам приклади використання цієї науки із протилежною метою, а саме для навмисного спричинення шкоди здоров'ю. Зазвичай до цієї функції лікарі звертаються не за власним бажанням, а в результаті тиску з боку владних структур. Історія зберігає чимало прикладів такого впливу влади на медицину, але в цьому дослідженні наша увага була сконцентрована на випадку з біографії вихованця Харківського університету, професора Степана Коршуна. Незвичність та слабке висвітлення згаданої сторони лікарської професії робить цю тему важливою та актуальною для дослідження.

Спроби використання медиків у боротьбі з ворогами (зовнішніми чи внутрішніми) траплялись в різні часи історії. Цьому сприяли в першу чергу глибокі знання медиків у галузі здоров'я та властивостей певних речовин впливати на організм. Приклади тиску на лікарів та науковців задля використання їхніх знань та практичних навичок проти здоров'я людей мали місце в різні часи, але найбільших масштабів використання медицини владою деяких держав набуло в ХХ ст. Зазвичай для ілюстрації цього феномену обирають історію Німеччини та Японії в період Другої світової війни, але й радянська історія має приклади використання медиків «не за призначенням». Один з таких прикладів стосується Харкова.

Коли в 1920-ті рр. у світі стали говорити про можливість розробки бактеріологічної зброї, радянська влада звернула увагу на харківського професора С. В. Коршуна як першого кандидата на посаду лідера подібних досліджень. Степан Коршун був вихованцем медичного факультету Харківського (Каразінського) університету та ще в студентські роки проявив свої здібності в боротьбі з бактеріальними інфекціями. Після закінчення університету він займався дослідженнями в бактеріологічній лабораторії Харківського медичного товариства. У 1903 р. захистив докторську дисертацію за темою про біологічний зв'язок між токсинами та ензимами. Після цього він не лише очолював Харківський бактеріологічний інститут, а й викладав у рідному університеті. У 1923 р. С. В. Коршун очолив Московський бактеріологічний інститут імені І. І. Мечникова. Ймовірно, це призначення стало першим кроком держави до налагодження військових експериментів, оскільки приблизно в цей час професора Коршуна запросили до штабу Червоної Армії та запропонували очолити розробку бактеріологічної зброї. Медик відмовився, і вже через кілька років його та його колег почали примушувати до співпраці силою

та залякуванням, створивши штучну «справу мікробіологів». За однією з версій, більшість арештованих і допитаних у в'язниці науковців погодилися співпрацювати з військовими, але Степан Коршун, якого судили як лідера антирадянської організації мікробіологів, відмовився працювати на шкоду людству та покінчив життя самогубством в камері Бутирської тюрми.

Біографія харківського мікробіолога Степана Коршуна демонструє яскравий приклад невідступності, як реакцію на спробу використати його знання проти людства. Цей лікар та науковець всю свою кар'єру захищав та рятував страждених, тому, коли йому запропонували працювати на шкоду людям, він віддав власне життя, щоб довести непохитність своєї волі та вірність гіпократівському принципу «не нашкодь».

Письменна Юлія

(ХНУ імені В. Н. Каразіна)

МУЗЕЙ АРХЕОЛОГІЇ ХНУ ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Музей археології ХНУ імені В. Н. Каразіна являє собою установу європейського масштабу, унікальний майданчик історичної науки в Україні, він є своєрідною візитівкою не лише Харківського університету, а й міста Харкова.

Актуальність теми обумовлена тим, що Музей археології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна має велике значення для вивчення історії університету, він є майже ровесником самого університету, а також історії розвитку музейної справи в Україні.

Вивчення історії формування музейних колекцій є досить новою та дуже актуальною в сучасних музеєзнавчих дослідженнях. Формування музейних колекцій університету активно відбувалося впродовж багатьох років і мало велике значення для створення університетського археологічного музею.

Знаковою подією в подальшій діяльності з популяризації та організації зберігання пам'яток матеріальної культури Харківського університету імені В. Н. Каразіна стало відкриття 20 листопада 2015 р.

виставкової зали Музею археології та етнографії Слобідської України, який цього ж року було перейменовано в Музей археології.

Новостворена постійна експозиція містить у собі одинадцять експозиційних блоків у яких підібрані найбільш цікаві артефакти, які відображають основні відкриття та ідеї університетських дослідників, розкривають їх вагомий внесок у вирішення різних наукових проблем.

А ось початок вивчення найдавнішої історії рідного краю з археологічних пам'яток в нашому університеті слід пов'язувати і безпосередньо з його засновником — Василем Назаровичем Каразіним.

Окрім постійної музейної експозиції, кожні 3-4 місяці відкриваються тимчасові виставки, що презентують музейні предмети як з фондів Музею археології, так і з колекцій інших музеїв Харкова та області.

На базі Музею археології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна проводиться робота секцій наукової конференції «Проблеми історії та археології України» під егідою Харківського історико-археологічного товариства, науково-практичного семінару «Луньовські читання», Міжнародної наукової краєзнавчої конференції молодих учених, та ін. Тут постійно проводяться заняття зі спецкурсів для студентів історичного факультету та з археології для учнів шкіл м. Харкова.

Музей обладнаний сучасною технікою, що дозволяє використовувати сучасні технології в організації діяльності музею. Активно в роботі музею використовуються в його роботі інтерактивні методи, залучаються до екскурсійної діяльності волонтери та ін.

Отже, Музей археології Харківського університету сьогодні — це не лише виставковий простір, а й навчально-дослідний. Чудова можливість для науковців і студентів працювати з колекціями на базі музею.

Сучасний Музей археології — це установа європейського масштабу, унікальний майданчик історичної науки в Україні.

Попович Вадим*(ХНПУ імені Г. С. Сковороди)***МОВОЮ ПЕРІОДИКИ: СТУДЕНТИ 1960-80-х рр.
НА СТОРІНКАХ ГАЗЕТИ «ХАРКІВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

Періодика в добу пізнього соціалізму в УРСР завжди займала важливе місце серед інструментів формування радянської дійсності. Не має сумніву, що для державної пропаганди провідним завданням було конструювання на сторінках преси певних образів, що мали здійснювати не лише репрезентативну, але і формуючу функцію, яка полягала у культивуванні серед читачів того чи іншого видання певних моделей поведінки чи ціннісних орієнтирів.

Метою доповіді є проаналізувати образ студентів ХДУ, сформований в газеті «Харківський університет» протягом 1960–1980-х рр., визначити, які риси харківського студентства культивувались на сторінках видання, а які навпаки — засуджувались.

Абсолютна більшість радянських студентів були комсомольцями, ще частина — кандидатами на вступ або членами КПРС. Студент університету — комсомолец, однак його образ не завжди позитивний. Так, біографію студента-відмінника зазвичай підкріплюють характеристикою «член ВЛКСМ», а засуджуючи чергове «моральне падіння» — часто використовується як додатковий докір «плямування імені комсомольця».

«Ідеальний» студент активний та вимогливий. Активізм має бути присутній в усьому — в навчанні, в трудовій діяльності, в дозвіллі та спорті тощо. Вимогливість — позитивна риса, яку студент мав проявляти не лише по відношенню до себе, але і до своїх колег. Неодноразово на сторінках газети дорікають однокурсникам чергових «антигероїв» за те, що вчасно не відреагували на помилки товаришів. Колективізм та вміння прийти на допомогу — ще одна важлива риса, на якій часто робили акцент. В рамках ленінського огляду груп, матеріали якого публікувались в газеті, окрім інших показників, аналізувалась також і атмосфера всередині групи, а короткі оповіді про студентів-відмінників та активістів характеризували їх, як «завжди готових прийти на допомогу».

У ставленні до навчання, праці та своїх обов'язків студент мав проявляти сумлінність, наполегливість та відповідальність. Саме на та-

ких рисах акцентують увагу автори матеріалів про результати чергової сесії, трудового семестру чи виконання соціалістичних зобов'язань. Антиподом цих якостей були лінощі та формалізм — безвідповідальне ставлення до своїх обов'язків та робота «для галочки».

Ще одна чеснота, притаманна студентам — інтелігентність. Під цим терміном ми об'єднуємо такі риси, як творчість, ерудицію та вихованість. Захоплення студентів музикою, живий інтерес до свого фаху та науки загалом завжди на сторінках газети супроводжувались захопливими коментарями. А грубість та невихованість — суворо засуджувались. Особливо безкомпромісно піддавали критиці випадки аморальної поведінки студентів та зловживання алкоголем.

Важливою характеристикою радянського студентства, на якій постійно роблять акцент — інтернаціоналізм. Дружні, братерські відносини молоді соціалістичних країн, спільні заходи та міжнародна співпраця активно висвітлюються в газеті протягом всього радянського періоду.

Проаналізувавши присвячені студентам матеріали газети, ми можемо виокремити три типові образи студентів: «ідеальний» — володіє якщо не всіма, то більшістю перерахованих вище чеснот, «поганий» — має певну кількість негативних якостей, з якими не бажає боротися, і «перехідний», який не є ідеальним, але розуміє свої вади, «широ кається» і намагається їх позбутися та «стати на шлях виправлення».

Проказа Вікторія

(ХНУ імені В. Н. Каразіна)

**ВНЕСОК Д. І. БАГАЛІЯ В РЕГІОНАЛЬНУ ІСТОРІЮ
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЛИСТУВАННЯ
Д. І. БАГАЛІЯ З Є. К. РЕДІНИМ)**

Останнім часом для дослідження історії вітчизняної науки все частіше залучаються джерела особового походження. Попри те, що інформаційний потенціал листування для історіографічних студій залишається до кінця не визначеним, саме ця категорія джерел зараз набуває важливого значення в подібних дослідженнях. Беручи до уваги специфіку фаху історіографів, дослідники виділяють в окремий блок власне листування з колегами, адже інформація, що міститься

в листах, дає можливість не тільки доповнити додатковими фактами біографії кореспондентів, але й схарактеризувати стан історичної науки в певний період часу загалом. Одночасно листи містять матеріал для характеристики творчої лабораторії вчених.

Метою роботи було дослідження внеску Д. І. Багалія у регіональне краєзнавство шляхом аналізу листування з Є. К. Редіним. Відзначимо, що предметне поле спілкування кореспондентів було надзвичайно широким, а саме: спільні інтереси у вивченні історії та культури Слобожанщини, викладання на історико-філологічному факультеті Харківського університету та членство у Харківському історико-філологічному товаристві. Так, Д. Багалій був активним діячем ХІФТ, з 1884 р. очолював Історичний архів Товариства (був найбільшим архівосховищем джерел з історії Слобідської України). Інтерес вченого зосереджувався на археологічних та етнографічних дослідженнях регіону. У свою чергу, Є. Редін був секретарем ХІФТ з 1897 р. Інтерес історика зосереджувався на мистецтвознавчій складовій: опікувався станом та збереженням мистецьких пам'яток Слобожанщини.

Нами було проаналізовано 8 листів істориків, датованих 1900–1914 роками. Зокрема, ми намагались визначити мотиви публікацій, розглянути тематичну та змістову сторону листів за допомогою методу контент-аналізу. Створена база даних у Microsoft Access дозволила проаналізувати зміст листів за наступними критеріями: основні та другорядні події у листах, види діяльності кореспондентів, згадки установ та подій, приватні теми. Виявлено, що краєзнавча діяльність обговорюється у шести листах та є домінуючою темою епістолярію істориків. Три листи Є. К. Редіна до Д. І. Багалія стосуються питань організації та проведення XII Археологічного з'їзду, у двох листах обговорюються питання щодо функціонування Музею красних мистецтв і старожитностей, в одному листі обговорюється поповнення колекції книг Громадської бібліотеки — ці події є основними у листах. Також у двох листах кореспонденти обговорюють публікаторську діяльність, а саме — відгук Д. І. Багалія про працю Е. П. Трифільєва, що стосується історії кріпосного права. У листах є відомості про присудження ступеня почесного доктора Є. К. Редіну та ситуацію на виборах харківського міського голови. Ці події є другорядними у листах. Головною темою двох листів став стан здоров'я Є. К. Редіна. Ці листи ми можемо назвати листами приватного характеру, тоді як інші були діловими.

Дослідження листів Д. І. Багалія до Є. К. Редіна мають великий інформаційний потенціал, зокрема розширюючи відомості про стан та розвиток красназнавства Слобожанщини, діяльності установ із зібрання та збереження старожитностей, розкривають проблеми красназнавчих досліджень на поч. ХІХ ст., відображають багатofункціональний спосіб обміну інформацією, яка стосується громадського та культурного життя, запланованих проєктів та підготовки до видання майбутніх робіт, а також демонструють специфіку комунікації між вченими всередині наукового товариства.

Рига Данило

(НАІЗ «Чернігів стародавній»)

СПОРТИВНІ ІГРИ ГІМНАЗИСТІВ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ЧОЛОВІЧОЇ ГІМНАЗІЇ ТА СПОРТИВНІ ІГРИ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ МОЛОДІ У 1920-х рр.

У сучасній державі в останньому десятилітті минулого століття стали активно відроджуватися вже забуті суспільством і державою різні типи освітніх закладів, до яких відносяться в тому числі і гімназії, стала активно розширюватися сфера освітніх послуг, при цьому новоутворені навчально-виховні заклади отримали новий поштовх до вдосконалення і розвитку.

Особлива увага в них стала приділятися розвитку загальнолюдських і національно-регіональних духовних цінностей нового покоління, пошуку нових форм і методів навчання і виховання. Логічно припустити, що рішення цих нагальних освітніх завдань було неможливо без глибокого, детального осмислення всіх етапів розвитку системи освіти минулого. Тільки вивчаючи досвід минулого, аналізуючи еволюцію освітньої системи в історичному аспекті, можна судити про результативність тих чи інших освітніх реформ, про їх позитивні чи негативні аспекти, а також про їх вплив на розвиток суспільства в цілому.

Ця обставина актуалізує об'єктивну потребу в осмисленні розвитку системи освіти, і особливо тієї інноваційної частини для сучасної освітньої системи, яка відноситься до гімназичної освіти.

Процес відродження гімназійної освіти відносно недавній. Після 1917 року до початку 90-х років ХХ століття на території нашої дер-

жави подібних закладів не було, але пошук нової освітньої філософії, а також поступовий процес самоорганізації масової школи, почався ще в 80-х роках минулого століття.

Зрозуміло, поява гімназій сприяла посиленню інтересу до суті та змісту гімназійної освіти. З огляду на інтерес держави і суспільства до регіонального компоненту освіти, доцільно розглянути еволюцію гімназійної освіти на прикладі окремої губернії, враховуючи при цьому загальноросійські тенденції, виділити специфічні особливості розвитку гімназійної освіти в губернії, вказати на особливі риси навчального і виховного процесів гімназій.

У розглянутий період з XIX до початку XX століття в Російській імперії відбувалось становлення гімназійної освіти як єдиного типу навчальних закладів. Обраний період дозволяє простежити процес розвитку гімназійної освіти з моменту його становлення (1804) до припинення діяльності гімназій.

На початку XX століття спортивні ігри отримують поширення і розповсюдження на території всієї Чернігівської губернії. Чернігів не був виключенням в цьому питанні. Гімназисти чернігівських навчальних закладів брали активну участь в спортивних змаганнях. Тут треба сказати, що спортивні ігри, зокрема гімнастика, були обов'язковими предметами в середніх навчальних закладах всієї Російської імперії [1, с. 3-4].

До сих пір ніхто напевно не знає віку найпопулярнішої гри в світі — футболу, батьківщиною якого було визнано Китай, а правила гри уніфікували британці. Але сьогодні з упевненістю можна сказати: футбол — це не лише спорт, а своєрідне есперанто, яке об'єднує мільйони людей в усьому світі. Це мистецтво і в той же час релігія і пристрасть, адже людина, одного разу віддавши серце футболу, залишається вірною йому до кінця життя. Не минула ця доля і чернігівців, футбольна історія яких перетнула рубіж у сто років.

Коли саме спалахнуло полум'я футбольних пристрастей в Чернігові, невідомо, але від часу першої згадки про це пройшло 100 років. У газеті «Черніговское слово» за 9 жовтня 1913 року вказувалось, що в Чернігівській класичній чоловічій гімназії був великий майданчик, де гімназисти грали в футбол. На майданчику поблизу чоловічої гімназії і дворянського пансіону хлопчаки завзято ганяли шкіряну кулю. Виглядало це, можна сказати, кумедно, але водночас скільки ж було азарту та завзяття [2].

Однак, напевно ці гравці були єдиними в місті, адже вже в 1914 році команда Чернігова мала зіткнутися з киянами в 1/8 фіналу чемпіонату Росії. Перервала плани Перша світова війна. По історії зародження гри в Чернігові, маємо досить уривчасті уявлення [3]. Відомо що футбольна команда існувала також і у м. Ніжин [4].

У 1919 році в Чернігові з'являються нові види спортивних ігор, зокрема мова йде про баскетбол. За місцем народження багатьох видів спорту на Україні в дореволюційні роки були Київ, Одеса, Харків (здайте хоча б історію виникнення і розвитку українського футболу, крос-коунтри, лаун-тенісу). Але з гордістю розповідали чернігівці про зародження в їх, тоді досить великому губернському місті, баскет-болу (не дивуйтеся, у 1919 році саме таке написання утвердилося за назвою нової командної гри з м'ячем, що недавно з'явилась у Москві). Гра спочатку зустріла недовіру з боку спортсменів, але через два роки набула популярності. І першим українським містом «прописки» баскет-болу став Чернігів.

Щоправда, зважаючи на те, що гімназії вже з 1919 року не існували, напевно чи гімназисти грали в цю гру, тим паче перші баскетбольні команди («Зірка» і «Вікторія») були організовані при Чернігівському Військово-Спортивному Клубі тільки 6 липня 1921 року, а вже 30 серпня в Міському саду було проведено перший показовий матч. Подальшого розвитку баскетбол тоді не отримав, через віддаленість тренувального майданчика та відсутність коштів.

Загальні симпатії, особливо серед жінок, гра стала завойовувати з 1922 року. 11 травня в Чернігові була створена баскет-ліга Чернігівщини, що об'єднувала баскетбольні секції клубу «Спартак» і гуртка «Спорт», і 5 позаклубних команд губернського міста [5].

У XIX – на початку XX століття в Чернігівській губернії, як і у всій імперії, відбувалось становлення гімназійної освіти, яке формувалось товариством за підтримки держави для виховання і навчання покоління, підготовки до продовження освіти у вищих навчальних закладах та підготовки до реалізації життєво-практичних цілей.

Становлення і розвиток гімназійної освіти в Росії в XIX – початку XX століття відбувалося протягом чотирьох історичних періодів, виділення яких обґрунтовується появою і подальшою зміною в імперії освітньої нормативно-правової бази: до 1804 року; з 1804 до 1828 року; з 1828 по 1864 рік; з 1864 по 1917 рік.

Аналіз історичних, архівних документів і матеріалів дозволяє, розглядаючи становлення і розвиток гімназій, позначити додаткові історичні підперіоди, характерні для еволюції гімназійної освіти Чернігівської губернії. Особлива роль в гімназіях відводилась вчителям і вихователям, хоча протягом всього ХІХ століття в російських гімназіях спостерігалася нестача кваліфікованих педагогічних кадрів, що можна відзначити і на прикладі гімназій.

У гімназії педагог не тільки був суб'єктом навчально-виховного процесу, а й повинен був служити прикладом моральної і політичної благонадійності для своїх вихованців, тим самим формуючи у гімназистів повагу до навчального закладу і держави. Педагогічні кадри гімназій мали свою структуру, соціальне і матеріальне забезпечення. Для них передбачалися нагороди, пенсії і просування в чинах. Аналіз минулого сприяє осмисленню суті того, що відбувається в сьогоденні, розвитку історичного світогляду особистості, а також сприяє застосуванню всього найкращого зі спадщини освіти в навчально-виховному процесі сучасних навчальних закладів.

Список джерел і літератури

1. Александров В. Подробные правила и учения программы всех классов женских гимназий и прогимназий Ведомства Мин. Нар. Просвещения со всеми последними дополнениями и разъяснениями. Одесса : Книгоизд. «Школа», 1917. С. 3-4.
2. Возникновение и становление баскетбола в Украине [Электронный ресурс]. URL : <http://khyzhaky.kiev.ua/vozniknovenie-basketbola-v-ukraine> (дата обращения : 12.07.2020).
3. Футбол в юго-западной части Российской империи. Летопись украинского футбола [Электронный ресурс]. URL : <http://www.koranyi-myach.info/index.aspx?page=history01> (дата обращения : 12.07.2020).
4. Черниговцы и футбол : века вместе [Электронный ресурс]. URL : <http://topnews.cn.ua/sport/2013/10/16/2085.html> (дата обращения : 12.07.2020).
5. Чорнобай І. Історія розвитку футболу : навч. посібник. Львів : ЛДУФК, 2016. 80 с.

Русановський Євген, Захарова Анна

(ХНУ імені В. Н. Каразіна)

ВПЛИВ ХАРКІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ НА РОЗВИТОК ШВИДКОЇ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ У ХАРКОВІ

Організація надання швидкої медичної допомоги (ШМД) в містах України посідає важливе місце в історії медицини нашої держави. Харків став одним з перших міст, де почала розвиватися служба з надання такої допомоги, у чому головну роль зіграли працівники медичного факультету Харківського університету (нині — ХНУ імені В. Н. Каразіна).

Перші спроби організувати ШМД в Харкові були зроблені працівниками медичного факультету Харківського університету ще в 1864 р., коли професори Д. Ф. Лямбль, А. С. Пітра та І. М. Станкевич склали правила «Про надання першої допомоги хворим». У 1895 р. доцентом того ж факультету Е. Ф. Белліним було засновано «Гурток нічних чергувань» який пізніше отримав назву «Товариство нічних чергувань лікарів у Харкові». Втім, ця організація трималася лише на ентузіазмі харківських лікарів (переважно вихованців та викладачів університету). До того ж, адреса товариства постійно змінювалась, а харків'яни дізнавались про неї із щорічних довідників. В Києві схожий гурток було засновано лише в 1902 р., але першість столиці полягає в організації в тому ж році першої в Україні станції ШМД, яка діє й зараз.

У Харкові першу станцію ШМД, що постійно діяла при лікарні, було створено товариством «Швидка допомога», яке очолив професор медичного факультету Харківського університету І. М. Оболенський. Співзасновниками цієї організації стали близько десяти інших працівників факультету, серед яких такі відомі лікарі, як В. П. Бобін, М. К. Кульчицький, М. П. Трінклер, П. І. Шатілов та інші. Із початком Першої світової війни у 1914 році Товариство нічних чергувань лікарів у Харкові взяло на себе ініціативу організації та проведення на базі станції ШМД короткотривалих курсів підготовки сестер милосердя для фронту, а також лікування поранених солдатів та офіцерів на власні кошти організації. Для «Швидкої допомоги» було побудовано окрему будівлю на вул. Конторській, 41, де зараз знаходиться Управління станції швидкої допомоги та музей, присвячений її іс-

торії. Більш ніж за сотню років співробітникам цієї станції вдалося врятувати не один десяток тисяч життів харків'ян. У тому ж 1914 р. історія станції ШМД знову була пов'язана з університетом: лікарі цієї станції почали читати для студентів медичного факультету лекції з курсу «Перша медична допомога під час нещасних випадків».

За статистикою, приблизно кожний 4-й харків'янин щорічно звертається за допомогою до служби ШМД. Тому виникнення та розвиток цієї організації займає дуже важливе місце в історії та житті міста. Сподіваємось, що подальший розвиток подібних організацій зробить чималий внесок у благополуччя усіх жителів Харкова, а Харківський університет імені В. Н. Каразіна може пишатися тим, що саме викладачі та випускники його медичного факультету започаткували цей розвиток.

Сабадаш Влада

(ХНУ імені В. Н. Каразіна)

ІСТОРИЧНА ПОЛІТИКА ТА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ОБРАЗУ УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКО-РОСІЙСЬКОГО БРАТЕРСТВА В СИМВОЛІЧНОМУ ПРОСТОРИ ХАРКОВА (СПРОБИ КОМПОРАТИВНОГО АНАЛІЗУ)

Протягом 2014–2019 рр. відбулися докорінні зміни в історичній політиці в Україні. Пам'ять про ХХ ст. почала інструменталізуватися через політику декомунізації, зокрема перейменування топонімів, демонтаж радянських та встановлення нових пам'ятників. Радянський період в історії України почав табуватися, відбулася швидка переоцінка на рівні агентів історичної політики найвищого державного рівня. Негативація «радянського» мала за мету акумулювати українське суспільство на тлі українсько-російського конфлікту на Донбасі. Промоутери нової версії українського минулого часів президентства П. Порошенка почали репрезентувати «радянське» в історії України як щось інородне та нав'язане. Між «радянським», «більшовицьким» та «російським» у публічному історичному дискурсі було встановлено знаки «дорівнює». Усі ці процеси були покликані остаточно деконструювати міф про україно-російське братерство, що насаджувався, починаючи з 1954 р. Реагуючи на ці процеси в Україні, президент

Російської Федерації В. Путін неодноразово у своїх промовах наголошував на «спільності» і «братерстві» українців та росіян, педалюючи на сконструйований ще за радянських часів історичний міф.

Метою доповіді є проаналізувати особливості формування колективної історичної пам'яті в межах російсько-української спільності на прикладі пам'яток Харкова радянського періоду в порівнянні з іншими містами України.

В академічній історіографії міфологема «братських народів» Росії та України лягла в основу досліджень А. Авторханова [1], С. Єкельчика [4], З. Когута [6] та В. Масненка [8]. Роботи вказаних авторів містили судження про природу походження міфологеми. Про перехід до ідеї «братерства» і дружби народів у 1930-х рр. дійшов висновку і Т. Мартин [7, с. 559-595]. Частково охарактеризував розвиток сучасної української історичної політики в контексті Росії Г. Касьянов, проаналізувавши вплив пострадянського простору на Україну та особливості російсько-українських відносин [5, с. 55-67, 239-264]. Для роботи важливою працею стала «Пам'ять місцевого виробництва...» О. Гриценка, присвячена міждисциплінарному дослідженню процесів пострадянської трансформації міст [3].

Джерельну базу дослідження складають пам'ятники, мозаїки, малі скульптурні та архітектурні форми міст України, що репрезентують україно-російське братерство.

Теоретичним підґрунтям дослідження стали концепції культурної пам'яті А. Ассман [2] та колективної пам'яті М. Хальбвакса [9]. За допомогою цієї ретроспективи було розглянуто проблему переосмислення радянського спадку в Україні, а також визначено радянське як амальгаму, поєднання української та російської культур у процесі конструювання колективного минулого.

Процес декомунізації в Харкові суттєво змінив «обличчя» міста. Окрім перейменування об'єктів топоніміки (що, наприклад, було визначене рішенням № 12/15 Харківської міської ради від 20.11.2015 р.), під дію закону про декомунізацію потрапили і пам'ятні знаки. Цей аспект був затверджений рішенням Харківської міської ради № 712 від 11.11.2015 р. «Про затвердження переліку пам'ятних знаків, які підлягають демонтажу відповідно до Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки». Показово, що більшість радянських пам'ятних знаків, які мали

на меті продемонструвати тісний зв'язок українського та російського народів у межах радянської спільноти, підлягали знесенню. До них належать пам'ятні знаки на честь активної участі робітників у боротьбі за владу Рад (вул. Велика Панасівська, 77), активної участі робітників ХВРЗ у боротьбі за владу Рад (вул. Озерянська, 106), створення першого загону червоного козацтва (вул. Катерининська, 46), старих більшовиків (вул. Сумська, 59) та ін. Зауважу, що «радянське» виступало як інструмент формування українсько-російської єдності в цьому контексті лише опосередковано, адже теза про «братерство» народів мала передусім підживлювати міф про єдину радянську історичну спільність.

Найбільш показовим прикладом є скульптурна група на західному березі Харківського моста. Вона була створена М. Овсянкіним до 300-річчя возз'єднання України та Росії, відкрита разом з реконструйованим Харківським мостом в 1954 р. Скульптурна група зображає росіянина та українця, що взяли за руки. Відповідно вказана пам'ятка якнайконкретніше символізує «єдність» українського та російського народів, яка власне і почала впроваджуватися як елемент радянської політики пам'яті в українському питанні з 1954 р. [4, с. 255-263].

Питання про те, чому ця скульптура не була демонтована під час декомунізації, лишається відкритим. Можна припустити, що з точки зору міської влади, вказана пам'ятка не містить ознак пропаганди «комуністичного тоталітарного режиму та його символіки». Фактично ж скульптура цілком ретранслює радянський міф про україно-російське братерство.

Іншою формою репрезентації «єдності» радянських народів у міському просторі Харкова є панно І. Моргунова та О. Єрофеевої на станції метро «Історичний музей» (відкриття — 1984 р.), яке зображує вінок з лаврового листа, в центрі якого розташований герб УРСР. У вінок вплетений прапор УРСР, а також, хоча це і дивно, триколон Росії (не радянської). Відповідно в історичному центрі міста кожен перехожий має змогу і донині спостерігати пропаганду радянської символіки, а також, що важливо, пропаганду «братерства» росіян та українців. Чому ж панно не було демонтовано? З цього приводу слід припустити, що це доволі складний процес (через специфіку розташування об'єкта), до того ж, економічно не вигідний.

Варто зауважити, що подібні практики репрезентації українсько-російського «братерства» присутні й на просторах інших українських міст. Найвідомішим зразком увічнення російсько-української «єдності» в Україні справедливо вважається Арка дружби народів у Києві, яка є чи не єдиним подібним пам'ятником на Правобережній Україні. Арка була відкрита на честь 60-річчя створення СРСР (1982 р.) та композиційно складається з монументу дружби народів, багатофігурної групи за мотивами Переяславської Ради та безпосередньо арки. Як і у випадку зі скульптурою перед Харківським мостом, монумент дружби народів ілюструє росіянина та українця, що стоять поруч. З другого боку, вказана пам'ятка поширює «єдність» росіян та українців через інший образ — орден «Дружби народів», стрічку з яким чоловіки підняли над собою. Багатофігурна скульптурна група апелює до традиційних образів українців-козаків та росіян-бояр. Козаки мають відповідні зачіски та вуса, бояри — бороди. У лівій частині багатофігурної групи в Києві росіянин та українець потискають один одному руку, що теж на пряму свідчить про нав'язування образу єдності. Більш того, за задумом авторів, 35-метрова арка сама по собі символізує «єднання» братських народів. Показово, що композиція містила напис «На ознаменування воз'єднання України з Росією», який було демонтовано українською владою. Натомість, основною причиною того, чому саму пам'ятку було залишено, вважається висока вартість демонтажу.

Мотив Переяславської Ради у межах ретрансляції образу «єдності» російського та українського народів прослідковується й на прикладі радянських монументів міста Переяслава. Загалом таких можна виокремити два: 1961 р. та 1982 р. (обидва пам'ятники носять назву «Навіки разом!»). При цьому, скульптура 1982 р., як і в попередньому випадку, містить узагальнений образ українців-козаків та росіян-бояр. Пам'ятник 1961 р. уособлює Україну та Росію як двох жінок, котрі теж стилістично вирізняються через вінок та кокошник на голові. Напис на постаменті наголошує: «Навіки разом — навіки з російським народом», що на пряму ретранслює образ єдності росіян та українців.

Схоже скульптурне рішення проблеми ретрансляції образу єдності України та Росії було застосоване авторами пам'ятника «Дружби народів України і Росії» на в'їзді до міста Суми. Пам'ятка також зображує двох жінок, в українському одязі з вінком та в російському з кокошником, які тримають в руках герб СРСР. Показово, що в 2015 р.

було вирішено реконструювати монумент, позбавивши його комуністичної символіки та занадто стереотипного образу росіянки.

До певної міри унікальним серед плеяди радянських пам'яток, спрямованих на конструювання колективної пам'яті, можна вважати Монумент дружби на кордоні України, Росії та Білорусі. Відкритий у 1975 р., пам'ятний знак «Три сестри» був покликаний об'єднати народи трьох країн та ретранслювати їхнє спільне історичне минуле, яке для наочності було проілюстроване на барельєфах монумента. В. Масненко з цього приводу справедливо зазначає, що в цьому контексті російська політична думка використовувала міфологему братських народів заради привласнення історичного спадку, включення етнічних земель України та Білорусі в імперський дискурс та, імовірно, легітимізації подальшої експансії Росії на згаданих територіях [8, с. 23-25]. Унікальність стели полягає в тому, що, по-перше, це чи не єдина ілюстрація тези про триєдність народів серед радянських пам'яток, по-друге, народи на монументі не персоніфіковані, що нехарактерно для радянської скульптурної традиції.

Відгомоном радянської історичної політики можна вважати тенденцію до продовження встановлення меморіальних знаків, присвячених українсько-російській дружбі, у 2000-х рр. У Харкові в 2003 р. було встановлено стелу, а в 2015 р. — демонтовано. З іншого боку, доволі цікавою є паралель з містом Керч, де пам'ятник «Дружба народів», встановлений у 2010 р., донині не демонтований окупаційною владою. Це означає, що теза про «братерство» українського та російського народів дотепер є частиною російського радянсько-імперського дискурсу. Загалом можна стверджувати, що головною особливістю пам'ятних знаків, встановлених у пострадянський період, є символічність та відсутність чітких людських образів, на відміну від пам'яток радянського періоду. Наприклад, відповідний знак у Харкові взагалі не містив жодних образів, окрім гербів та прапорів двох держав, а пам'ятник у Керчі просто оформлений у вигляді вузла з елементами національних прапорів.

Отже, міфологема про «братерство» українського та російського народів безпосередньо знаходила відображення в міському просторі радянського часу. Серед головних інструментів ретрансляції образу єдності автори застосовували методи: персоніфікації народів, надання образам характерних національних рис (вуса або борода в чоловіків, вінок або кокошник в жінок і т. д.), а також зображення персонажів

такими, що тримаються за руки або тримають певний елемент пропаганди радянської братськості (герб СРСР, орден «Дружби народів» тощо).

Незважаючи на офіційно завершену політику декомунізації, чимало малих архітектурних та скульптурних форм залишаються у просторах українських міст і продовжують ретранслювати концепцію «братерства» українського та російського народів. Серед основних причин відмови від демонтажу є складність і висока вартість деконструкції, а також недооцінювання міською владою символічного і культурного потенціалу пам'ятних знаків у сучасній меморіальній політиці та нерозуміння функціонування практик культури пам'яті.

Список джерел і літератури

1. Авторханов А. Империя Кремля. Советский тип колониализма. Prometheus Verlag, 1988. 425 с.
2. Ассман А. Длинная тень прошлого : Мемориальная культура и историческая политика. Пер. с нем. Б. Хлебникова. Москва : Новое литературное обозрение, 2014. 323 с.
3. Гриценко О. Пам'ять місцевого виробництва. Трансформація символічного простору та історичної пам'яті. Київ : Видавництво «К.І.С.», 2014. 352 с.
4. Єсельчик С. Імперія пам'яті : російсько-українські стосунки в радянській історичній уяві // Авторизований переклад з англійської М. Климчука та Х. Чушак, за ред. М. Климчука. Київ : Видавництво «Часопис «Критика»», 2008. 303 с.
5. Касьянов Г. Украина и соседи : историческая политика. 1987–2018. «НЛЮ», 2019. (Библиотека журнала «Неприкосновенный запас». 282 с.).
6. Когут Зенон, Герасимова И. Истоки парадигмы единства : Украина и создание русской национальной истории (1620-е – 1860-е гг.) // Ab Imperio. № 1-2. 2001. С. 73-85.
7. Мартин Тері. Імперія національного вирівнювання. Нації та націоналізм у Радянському Союзі (1923–1939) // Авторизований переклад з англійської. Київ : Видавництво «Часопис «Критика»», 2013. 638 с.

8. Масненко В. Мифологема «братских народов» как идеальная модель русско-украинских отношений в советской/российской историографии // *STUDIA HISTORICA GEDANENSIA*. Том IX. 2018. С. 183-207.
9. Хальбвакс М. Коллективная и историческая память // *Неприкосновенный запас* 2005, 2-3(40-41) [Электронный ресурс]. Дата обращения : 30.08.2020.

Савченко Тетяна, Федоров Ілля
(*ХНУ імені В. Н. Каразіна*)

УНІКАЛЬНІ РИСИ САКРАЛЬНОЇ АРХІТЕКТУРИ НА ВОЛИНІ ЯК НАСЛІДОК УТВОРЕННЯ УНІАТСЬКОЇ ЦЕРКВИ

Укладення Берестейської унії призвело до утворення на території Володимиро-Волинського князівства Руської уніатської церкви, яка формувалась протягом декількох століть. Одночасно з цим відбувалися зміни в сакральних спорудах. Цей процес яскраво ілюструє позиції нової релігійної течії.

Мета дослідження полягає в проведенні аналізу церковної архітектури кінця XVI–XIX ст. на прикладі Успенського собору та каплиці святого Йосафата у Володимирі-Волинському. Крім того, важливо виявити характерні риси їх побудови та оздоблення.

Новизна роботи полягає в застосуванні комплексного підходу під час вивчення споруд, які уніати використовували для богослужінь. Тема знаходиться в міждисциплінарному вимірі, що дозволило застосувати інструменти дослідження історичної науки та архітектури.

У роботі використані хронологічний, ретроспективний, порівняльно-історичний методи, а також метод архітектурного аналізу.

Основу дослідження складають писемні джерела, зокрема літописи (Патіївський і Никонівський), уложенні грамоти (Об учреждении в России Патриаршего Престола, посвящении первого российского Патриарха Иова, поставлении впредь Патриархов Российским освященным собором и Государем и о новом составе русских епархий. Май 1589 года), пам'ятки літератури Київської Русі (Хождение на Флорентийский собор), періодика («Церковные ведомости, издаваемые при Святейшем правительствующем Синоде», «Новое Время», «Нива», «Русский Палом-

ник)), постанови Ради Міністрів УРСР (№ 442 «Про доповнення списку пам'яток містобудування і архітектури Української РСР, що перебувають під охороною держави» від 06.09.79).

Допоміжну роль у вивченні теми відіграють праці, що присвячені Успенському собору та каплиці святого Йосафата, таких авторів як О. М. Годованюк, О. І. Левицький, М. Л. Жаріков, І. І. Соколов, М. І. Теодорович, Б. С. Янович.

У радянські часи вивченням церковного життя людини майже не займалися, оскільки на той час політична доктрина була спрямована на знищення як місцевих релігійних практик, так і сакральних ідей загалом. Після утворення незалежної України, історики почали активно займатись темою феномену церкви. Однак об'єктом їх дослідження виступала переважно православна віра. У центрі уваги на початку нульових були політичні процеси крізь призму церкви. Першим зрушенням стала популяризація на Заході такого наукового напрямку, як історія повсякденності. Варто зазначити, що провідна роль в цих дослідженнях досі належала православ'ю, хоча паралельно створювались окремі праці з історії інших релігійних течій. Сьогодні все частіше згадують про альтернативні традиційному православ'ю течії, що пояснюється виникненням соціального запиту на пошук власної української релігійної ідентичності. Саме в цьому контексті, ми хотіли б звернути увагу на питання, що майже не висвітлене в сучасній історіографії, але може багато розповісти про ті шляхи, якими пройшла українська сакральна архітектура.

Ключовими проблемами роботи є визначення особливостей проектування сакральних споруд Волині кінця XVI–XIX ст. та виділення на їх основі етапів формування єдиної стилістики уніатських церков.

У ході дослідження було встановлено, що уніатство пройшло довгий шлях від компромісного синтезу православ'я та католицтва до самостійної релігійної організації зі своїми положеннями, інтересами та механізмами впливу. Одним з таких механізмів стала церковна архітектура. Як й сама організація, греко-католицька архітектура мала два шляхи поширення. Перший з них припадає на ранній період існування церкви та характеризується перетворенням православного храму на уніатський із внесенням відповідних до релігійного канону змін. На другому етапі, разом з укріпленням положення уніатського духівництва та збільшенням власної пастви, починають створюватись оригінальні сакральні споруди.

Самчук Вікторія*(ВНУ імені Лесі Українки)*

ЗООМОРФНІ МОТИВИ НА ДЕКОРАТИВНИХ ТКАНИНАХ ІЗ ФОНДІВ МУЗЕЮ ЕТНОГРАФІЇ ВОЛИНИ ТА ПОЛІССЯ НА ВИСТАВЦІ У ВОЛИНСЬКОМУ КРАЄЗНАВЧОМУ МУЗЕЇ

2 жовтня 2020 року, напередодні Всесвітнього дня захисту тварин, у Волинському краєзнавчому музеї відкрито виставку «Зооморфні мотиви в декоративному мистецтві» із фондів Волинського краєзнавчого музею та Музею етнографії Волині та Полісся при Волинському національному університеті імені Лесі Українки (далі — МЕВП).

Прийняття ЮНЕСКО Конвенції «Про нематеріальну культурну спадщину» та приєднання до неї України актуалізувало дослідження народного мистецтва. Тим більше, що сьогодні, в період національного піднесення зростає інтерес до народної культури народу. Модними стали вишиті строї. В обрядах використовуються тканини, декоровані вишивкою. Тому дослідження й популяризація народного мистецтва є актуальним напрямком сучасного етнографічного музейництва.

Новизна полягає в тому, що така виставка була представлена вперше.

Історіографія, джерела та методи дослідження. Декоративне мистецтво Волині було об'єктом численних наукових досліджень. Різні його аспекти висвітлювались у працях Р. Захарчук-Чугай, О. Никорак, О. Моренчук та ін. Джерельну базу склали музейні предмети із фондів МЕВП — тканини одягового та інтер'єрного призначення. Використані методи: порівняльно-історичний, аналізу, синтезу, системний.

Із фондів МЕВП на виставці представлені вишиті рушники, картини, наволочки, серветки, сорочки і фартухи — усього 57 предметів із різних сіл етнографічної Волині та Полісся. В адміністративному відношенні це речі з Волинської, Рівненської та північних районів Львівської областей.

Найбільшу групу склали рушники, які на виставці представлені в хронологічному порядку — від більш давніх до сучасних. Найбільш давніми є рушники початку ХХ століття. Другу групу склали рушники міжвоєнного періоду, вишиті в техніці «хрестик» переважно у червоно-чорному колориті. До третьої групи віднесені рушники

Із зооморфних мотивів на рушниках найчастіше представлені птахи — голуби, півні, павичі, зозулі та стилізовані. На більш сучасних рушниках з'являються лебеді. Птахи в основному розміщені парами. Здебільшого вони поєднуються з іншими орнаментальними мотивами — «деревом життя» та «вазоном» і вишиті по обидві сторони від них. Крім того, на весільних рушниках птахи бувають розміщені біля вінця. Є рушники, де маленькі птахи парами вишиті обабіч основного візерунку. У таких випадках птахи здебільшого повернуті головами одні до одних. Але є й винятки, як-то на рушнику із Камінь-Каширського району, де два великих птахи розміщені в нижній частині «дерева життя», на рівні «коріння» і повернуті до «чаші» хвостами. Інколи птахи на рушниках тримають у дзьобі гілку. Цікавим є рушник із Старовижівського району, де в центрі композиції дівчина з коромислом стоїть під аркою, на якій сидить дев'ять невеликих птахів. Ще один тип рушників із птахами — розміщення їх рядком в нижній частині рушника.

Непоодинокими на волинських і поліських рушниках є зображення тварин, найчастіше коней. Наприклад, композиція, де біля хати стоїть жінка, що проводить чоловіка, який стоїть біля коня. Поруч вишитий ще й невеличкий собачка. На інших рушниках чоловік тримає за повід двох коней, розміщених праворуч і ліворуч від нього; два коники, повернуті головами один до одного, на яких стоять чоловік і жінка.

На рушнику із Сокальщини вишитий стилізований лев у короні, що характерно для рушників з національною символікою, на яких часто буває ще й патріотичний напис або вишиті слова Т. Шевченка.

У повоєнні роки масово поширилось вишивання настінних картин, які також представлені на виставці. На них знаходимо різноманітні зооморфні орнаменти: качки, що плывуть на річці; голуби біля чарівної дівчини; птахи на квітах; коні з вершниками та ін. Рідше невеличкі стилізовані птахи вишиті на серветках і наволочках.

На тканинах одягового призначення, на відміну від декоративних, зооморфні орнаменти зустрічають значно рідше. На сорочках і фартуках маємо поодинокі зображення тварин, птахів і комах. На рукавах жіночої поліської сорочки маємо зображення двох півників, розміщених по боках центральної композиції — «вазона». На рукавах інших жі-

ночих сорочок вишиті невеличкі жучки і бджілки. На двох фартухах маємо зображення півників і зайчиків. Варто відзначити, що зображення птахів і комах на одязі зустрічається частіше, ніж тварин.

Як бачимо, на виставці представлені дві групи тканин — інтер'єрного і одягового призначення, декоровані зооморфними мотивами: тваринами (коні, собачки, зайці), птахами (голуб, павич, півень, зозуля, качка та ін.), комахами (бджілками і жучками).

Джерела

1. Фонди Музею етнографії Волині та Полісся при ВНУ імені Лесі Українки. Інв № 36, № 120, № 156, № 198, № 200, № 280, № 314, № 316, № 321, № 396, № 405, № 536, № 567, № 624, № 663, № 701, № 740, № 781, № 788, № 811, № 815, № 850, № 854, № 953, № 1106, № 1127, № 1130, № 1159, № 1339, № 1387, № 1394, № 1433, № 1450, № 1467, № 1510, № 1523, № 1528, № 1530, № 1619, № 1631, № 1664, № 1719, № 1762, № 1782, № 1797, № 1807, № 1816, № 1907, № 1919, № 1989, № 2059, № 2129, № 2157, № 2186, № 2246, № 2256, № 226.

Сарапина Анастасія

(КУ імені Бориса Грінченка)

«ПІВНІЧНИЙ ГОЛЛІВУД» ТОРОНТО ТА ВАНКУВЕРУ

Ще півстоліття тому про Канаду, як про один із центрів світового кінематографа не варто було б і говорити. Сьогодні країна знаходиться в основі двох кіносвітів. Сам же термін «Північний Голлівуд» використовується для опису аспектів кіно- і телевізійного виробництва у Ванкувері та Торонто і набув широкого використання після виходу книги Майка Гашера «Північний Голлівуд: індустрія художнього кіно в Британській Колумбії» (2002) та фільму «Північний Голлівуд» 2003 р. [4, р. 10]. Вплив нової кінолокації слід розглядати як невід'ємну частину медіа-індустрії у Ванкувері, тому що вона відображає інтеграцію Ванкуверу на дедалі глобалізований ринок.

Поняття «Північний Голлівуд» закріпилось за Ванкувером та Торонто з кінця 1970-х років, через його роль продюсерського центру, як для внутрішніх, так і для міжнародних кінопроектів. Зростання

популярності кабельного телебачення та кіно-каналів преміум-класу, таких як НВО, у середині 70-х років забезпечило потужний новий прокат голлівудських фільмів, що передбачав виробництво телевізійних серіалів. Ванкувер та Торонто стали економічно вигідними для голлівудських продюсерів, бо включали вигідний курс 1,38 канадського долара за один долар США та від 15 тис. до 65 тис. доларів щомісячної економії на оренді студії, на відміну від Лос-Анджелеса. Крім того, Ванкувер всього за дві години польоту від Лос-Анджелеса, та знаходиться у одному і тому ж часовому поясі, що не порушувало звичайного робочого ритму [5, р. 12]. Передумовою цьому став фільм «Той холодний день у парку» Роберта Альтмана в 1969 році, котрий був знятий у Ванкувері і показав, що локації для зйомок практично не відрізнялись від американських [2].

У 1980-х роках Канада ще не була центром впливу на тенденції кінематографу Північної Америки. Голлівудські інвестиції брали верх над аматорськими проектами канадців, нав'язуючи свої віяння та позиції кіно-культури. Канадське кіновиробництво у той час мало лише декілька повідомлень у популярній та торговій пресі. Навіть коли у 80-х роках Канада взяла участь в дискусіях про «своє бачення», голлівудська робоча сила, як правило, не зважала на ризики з Півночі: на їхню думку, аматорські фільми тижня та малобюджетні серіали, що виходили з Ванкувера і Торонто, не викликали занепокоєння щодо потенціалу Канади. Проте, з кожним новим проектом з'являлись і нові економічні перемоги. «Голлівуд» все більше переходив у канадське виробництво. На кону стояли справжні гроші і з цього моменту Канада ставала дедалі ближче до тріумфу [1, р. 189].

Початком власного канадського кінобізнесу можна вважати придбання земельної ділянки групою компаній McLean у Ванкувері на початку 1980-х. Спочатку ця земля частинами здавалась у оренду побутовим підприємствам, а вже з 1987 року перепрофілювалась на кіноіндустрію та отримала назву Northstar International Studios. Оскільки термін довгострокової оренди, не пов'язаної з кінофільмами, закінчився, наступний план полягав у заповненні вільних приміщень орендарями, що знімали фільми та продукцію для телебачення до тих пір, поки не зможуть знайти довгострокового орендаря, забезпечуючи тим самим певний короткостроковий грошовий потік [3].

Однак, на початку 90-х років тільки чотири з п'ятнадцяти будівель були залучені до кіно- і телевізійного бізнесу. Тоді галузь за-

робляла 500 мільйонів доларів на рік. Для порівняння, на сьогодні в провінції прибуток становить близько 2 мільярдів доларів. Кожне галузеве дослідження та група зацікавлених сторін на той час, засуджували дефіцит допоміжних виробничих площ у Ванкувері та вважали це основною перешкодою для подальшого зростання «Північного Голлівуду». Таким чином, звернувши на це увагу, засновники Northstar International Studios розробили концепцію «Ванкуверської кіностудії», що була втілена в життя у 1998 році. Того ж року, була укладена перша угода про будівництво шести найсучасніших спеціальних звукових сцен. На момент 2001 року площа займала 40 акрів (16 гектарів), 30 з яких було відведено виключно для кіновиробництва [1, р. 193].

У 1990-х і 2000-х рр. головним акцентом дискурсу стала «втеча» голлівудського кіновиробництва до Ванкувера та Торонто, що продовжується до сьогодні. Хоча є також багато доказів того, як глобальна кіноіндустрія виходить за межі національної держави. Робочі інтереси були регіоналізовані як у США, так і в Канаді: Голлівуд протистояв виробничим громадам Ванкувера, Нью-Йорка та Чикаго; Чикаго протистояв Торонто, а Торонто — Монреалю, Ванкуверу і т. д. [1, р. 191]. У цьому сенсі початок 2000-х явив собою точку, де кожен регіон продовжив глобалізуватися і доводити свою легітимність, де навіть назва «Північний Голлівуд» у відношенні до Ванкувера та Торонто сприймається вороже. Наразі найбільша конкуренція наростає через технологічний процес у створенні фільмів. Але незважаючи на це, робота з технологіями вимагає співпраці та вміння сотень людей на проекті. Тому, з кожним роком з'являються спільні проекти, у яких дуже важко виділити рушійну силу Голлівуду чи Ванкуверу, а обмін досвідом відбувається сам собою, не даючи порушувати систему якості кінематографу.

Назва «Північний Голлівуд» є неоднозначною у своєму баченні. З одного боку, можна пишатись таким порівнянням, адже Голлівуд є центром сучасного світового кінематографу. Крім того, Канада конкурує з США у якості та успішності кіно-продукту, що відомий на весь світ. Але з іншого боку, чи можна вважати кінематограф Канади унікальним, а не копією Голлівуду? Кінематографісти Ванкувера твердо налаштовані на те, щоб на екрані було показано своє місто, своя історія та власне бачення. Наслідки постійного передавання американських ідей та ресурсів до Канади не настільки численні, як наслід-

ки перетворення Ванкувера у образ американського міста. Фільми, зняті у Ванкувері, показують інший бік мистецтва, адже у глядача не складається розуміння того, що показане на екрані не Нью-Йорк, чи Лос-Анджелес, а саме Ванкувер або Торонто. Поставши альтернативою у світі виробництва кінопродукції, Канада швидше виступає у ролі ресурсу, аніж керуючого. Таким чином, доцільність та результативність поєднуються у самій назві «Північний Голлівуд», додаючи популярності та слави, але не виділяючи регіон індивідуальністю.

Список джерел і літератури

1. Camille K. Yale. Runaway Film Production : a critical history of Hollywood's. Outsourcing discourse. Dissertation. Urbana, 2010. P. 180-218.
2. Druick Z. Vancouver Cinema in the Sixties, 8. Retrieved from : <https://vancouverartinthesixties.com/essays/vancouver-cinema-in-the-sixties>.
3. History of Vancouver Film Studios. Retrieved from : <https://web.archive.org/web/20070108091043/http://www.vancouverfilmstudios.com/history.html>.
4. Hollywood North Growing Up...Finally // The Windsor Star. 1979, December 29. P. 9-10.
5. Toronto Now Called Hollywood of North // Sarasota Herald-Tribune. 1979, March 18. P. 12-B.

Свиридов Олександр
(ХНПУ імені Г. С. Сковороди)

МЕТАФОРІКА СПАСІННЯ У ТВОРАХ Г. С. СКОВОРОДИ ПЕРІОДУ МАНДРУВАННЯ СЛОБОЖАНЩИНОЮ

Дослідники філософії народного просвітителя виділяють наступні ключові поняття, які постають у творах Г. С. Сковороди: проблема людини, філософія серця, філософія «сродної праці», «Горнього Іерусалиму», аскези, християнського пізнання. Проте, ці аспекти не можна, на нашу думку, розглядати окремо, оскільки вони є частиною цілого, а саме — шляхом до СПАСІННЯ. Таким чином, **основною ме-**

тою нашої роботи є дослідити систему метафор, яку використовував Г. С. Сковорода у своїх творах, та ототожнював із спасінням або шляхом до нього. Для досягнення мети було встановлено наступні **завдання дослідження**: окреслити й узагальнити провідні філософські, релігійні, морально-етичні ідеї Г. С. Сковороди, пов'язані із спасінням; ознайомитись із творчістю мандрівного філософа Слобожанщиною.

Новизна дослідження полягає в тому, що в роботі вперше проводиться аналіз та систематизація ключових філософських метафоричних понять, які є складовими єдиної системи із центральним поняттям СПАСІННЯ у творах Г. С. Сковороди. Актуальність теми зумовлена тим, що сучасне людство знаходиться у ситуації перманентних криз та загроз своєму існуванню. Саме тому зараз важливо спиратись на досвід предків, закодований у систему метафор.

Символізм, образи та метафорику у творах Г. С. Сковороди досліджували такі вчені, як О. В. Титарь, О. С. Межевікіна, Л. В. Ушкалов, І. М. Савицька, Л. Г. Александров. Проте, концепт СПАСІННЯ не розглядався. Безпосередньо діяльність мандрівного філософа на Слобожанщині аналізували А. Н. Ніженець, І. В. Роздобудько, М. Ф. Кукса, В. Я. Стадниченко. Специфіка метафорики СПАСІННЯ пов'язана з біблійною тематикою та проблемою християнського пізнання. Вищезазначені питання вивчали Г. Удод у роботі «Г. С. Сковорода і православна церква», Г. М. Верба «Ключ до християнської філософії Григорія Сковороди», Т. З. Александрович «Система біблійних образів у прозі Григорія Сковороди» та інші.

На Слобожанщині Г. С. Сковорода написав «Басні Харківськія», «Убогий Жайворонок», «Вдячний Єродій», «Наркіс. Розмова про те: пізнай себе», «Симфонія, названа Книга Асхань, про пізнання самого себе» (на підставі Книги Ісуса Навина), чисельні листи та інші твори.

У творчості Г. С. Сковороди спостерігається теоцентричний світогляд, який виражається у сповідуванні Християнського пізнання. Про це свідчить постійне звертання мислителя до Біблії: «Она есть для нас предками нашими оставленный завет, хранящий сукровище благоведения» [2, с. 47]. Тому метафорика СПАСІННЯ широко використовується в його творах. Однією з базових ідей Сковороди, яка була, до речі, невід'ємною частиною його життя — є дотримання **аскетичного способу життя**. Сковорода в одному з листів до М. І. Ковалинського, який був його улюбленим учнем і вихованцем, писав, що «надмірність породжує пересиченість, пересиченість —

нудьгу, нудьга ж — душевний смуток, а хто хворіє на це, того не можна назвати здоровим» [1, с. 213].

В статті «Символіка THEATRUM MUNDI та алегорії християнського духовного росту в філософській антропології Г. Сковороди» О. В. Титарь пише: «У байках («Басни Харьковские») форма притчі і алегоричного зображення персонажів використовується для того, щоб підкреслити істинний християнський шлях і різні способи його уникнення через гріх і недотримання, спотворення своєї природи. Слід звернути увагу, що християнський шлях часто ототожнюється з небесним шляхом, шляхом до Царства Небесного, тому в притчах і байках Г. Сковороди птиці приймають значення символів християнськи спрямованої людини, визиску Царства Небесного. Християнське призначення людини у філософській антропології Г. Сковороди полягає в тому, щоб розкрити Божественний потенціал в собі («іскру» Божу), дізнатися свою «спорідненість» до «блаженної природи», стати представником християнського братства і християнського народу» [3, с. 105-110].

Розглянемо метафоричний ряд із твору «Вдячний Єродій» [2, с. 893-910]. Г. С. Сковорода ототожнює спасіння із такими поняттями, як «покой твой», «вечная радости весна»; людина знайде спасіння, як «птица обрете себе храмину и горлица гнездо себе». Вдячність, за задумом автора, є не тільки основним шляхом до спасіння, а само у собі несе спасіння: «Благодарность — вот вам начало и конец моего рождения. Благодарность есть дщерь духа веры», «Тут верх... Вот вам Араратска гора!».

Г. С. Сковорода вкотре доводить у своїх творах, що спасіння у єднанні із Богом, у вдячності: «Ах! Дети мои, дети! Вот вам надежда и гавань! Еухаристіа. П и ш е к. А чтоли сіе слово значит (еухаристіа)? Е р о д і й. Еллины сим словом называют благодарение [2, с. 893-910]».

Таким чином, на підставі дослідження було зроблено висновок, що у творах Г. С. Сковороди яскраво розкривається метафорика СПАСІННЯ, причому метафори здебільшого є біблійного походження. Під час перебування мандрівного філософа на Слобожанщині він звертався до концепту СПАСІННЯ як до найважливішого у житті людини.

Список джерел і літератури

1. Ковалинский М. И. Жизнь Григория Сковороды, написанная

- в 1794 году в прежнем вкусе [Электронный ресурс]. URL : http://krotov.info/libr_min/18_s/ko/voroda_01.htm.
2. Сковорода Г. С. Повна академічна збірка творів / за ред. Л. Ушкалова. Харків – Едмонтон – Торонто : Видавництво Канадського інституту українських студій, 2011. 1400 с.
  3. Титарь Е. В. Символика THEATRUM MUNDI и аллегории христианского духовного роста в философской антропологии Г. Сковороды // Научные ведомости. Философия. Социология. Право. 2014. № 9 (180). Вып. 28. С. 105-110.

Сегіда Катерина

(ХНУ імені В. Н. Каразіна)

КРАЄЗНАВСТВО У ВИЩІЙ ШКОЛІ: ДОСВІД ПІДГОТОВКИ ГЕОГРАФІВ В УКРАЇНІ

Важливе місце у системі національного виховання посідає реалізація краєзнавчого підходу в умовах здійснення особистісно орієнтованого навчання та організації навчально-виховного процесу в сучасних загальноосвітніх навчальних закладах. Незважаючи на домінуючу тенденцію орієнтації сучасної освіти на знання у загальносвітовому контексті, значення краєзнавства для формування особистості, громадянина, виховання людини залишається надзвичайно важливим. Впровадження краєзнавства в школі не лише збагачує учнів знаннями з історії чи літератури, біології чи географії рідного краю, виховує любов до нього. Насамперед, краєзнавство допомагає школярам формувати національний характер, розуміти особливості нації, зберігати духовні надбання, традиції та звичаї рідного народу, що, в свою чергу, підвищує духовний потенціал, творче мислення учнів, формує їх патріотичні почуття, науковий світогляд, різноманітні компетентності особистості, нарешті — уміння знаходити своє місце в житті, спілкуватися з однолітками й дорослими [1, 4]. У цьому плані важливе значення має відіграти географія — єдиний шкільний предмет дуалістичного характеру [3], що спирається як на природничі, так і на суспільствознавчі базисні підвалини.

Сьогодні в умовах трансформування та реформування системи освіти України зростає потреба у вчителів із фундаментальними знаннями

ми в галузі географії, креативним і критичним мисленням, адаптованих до умов сучасних профільних та спеціалізованих освітніх закладів та здатних здійснювати менеджерську діяльність в освітніх закладах. Саме виходячи із цих тенденцій, підсиливши педагогічну складову підготовки, зберігаючи потужну географічну, економічну та краєзнавчу складові, на кафедрі соціально-економічної географії і регіонаознавства факультету геології, географії, рекреації і туризму Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна [4] розроблено і впроваджено ОП «Географія, економіка та краєзнавчо-туристична робота» для здобувачів першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти, програмні результати навчання ОП у повній мірі спрямовані на забезпечення зв'язку між географічною наукою та педагогічною практикою.

У 2020 році 30 закладів вищої освіти України здійснювали набір здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 014.07 «Середня освіта (Географія)», 26 ЗВО України здійснювали набір здобувачів другого (магістерського) рівня [2]. Із запропонованих освітніх програм, у чотирьох підкреслюється важливість краєзнавчої підготовки майбутніх учителів географії, а саме:

- ОП «Географія, економіка та краєзнавчо-туристична робота» та ОП «Географія, природознавство та спортивно-туристична робота» на факультеті геології, географії і туризму Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;
- ОП «Середня освіта (Географія), туристсько-краєзнавча робота» на факультеті природничо-географічної освіти та екології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова;
- ОП «Середня освіта. Географія. Краєзнавчо-туристична робота» на природничо-географічному факультеті Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського;
- ОП «Середня освіта (Географія) та краєзнавчо-туристична робота» на природничо-географічному факультеті Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Із досвіду впровадження ОП «Географія, економіка та краєзнавчо-туристична робота» зазначимо, що сильними сторонами ОП «Географія, економіка та краєзнавчо-туристична робота» є підготовка

фахівців у галузі освіти з потужною науково-дослідницькою базою, з умінням впроваджувати елементи науково-дослідницького й інноваційного характеру в галузі сучасної географічної освіти з огляду на компіляцію досягнень географічної науки та педагогічної практики, що досягається за допомогою комбінованого характеру програми, що передбачає поєднання з одного боку, дослідницької складової, а з іншого боку — педагогічної. Вагоме значення має підготовка фахівців у краєзнавчо-туристичній роботі, ґрунтовні знання з питань туристсько-рекреаційних ресурсів світу та планування краєзнавчої роботи [5], що є важливим як у шкільній, так і позашкільній діяльності. Перелік програмних результатів та компетентностей, які забезпечують підготовку фахівців у галузі середньої географічної освіти, є актуальним в умовах сьогодення, визначені із урахуванням потреб середньої школи та вимог до сучасного вчителя в галузі географії та краєзнавства, що забезпечує конкурентоспроможність випускників на ринку праці.

Список джерел і літератури

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти [Електронний ресурс]. URL : http://www.mon.gov.ua/images/files/doshkilna-crednya/serednya/derzh-standart/post_derzh_stan.doc
2. Конкурсні пропозиції 2020 / Єдина державна електронна база з питань освіти [Електронний ресурс]. URL : <https://vstup.edbo.gov.ua/offers/>
3. Корнеев О. В. Методи і форми використання краєзнавчого матеріалу на уроках географії у профільній школі [Електронний ресурс] // Проблеми безперервної географічної освіти і картографії. 2010. Вип. 11. С. 83-90. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pbgo_2010_11_17
4. Офіційний сайт кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства [Електронний ресурс]. URL : <http://soc-econom-region.univer.kharkov.ua/>
5. Тронько П. Т. Краєзнавство України : здобутки і проблеми (до III з'їзду Всеукраїнської спілки краєзнавців). Київ : Інститут історії України НАН України, 2003. 125 с.

Семененко Анастасія
(ХНПУ імені Г. С. Сковороди)

ГРОМАДИ СТУДЕНТІВ ІЗ НАДДНІПРЯНЩИНИ У МІЖВОЄННІЙ ПОЛЬЩІ

Студентській еміграції міжвоєнного періоду в сучасній українській історіографії присвячено значну увагу, декілька ґрунтовних праць стосовно інтернованих українців має на своєму рахунку вже і польська історична наука. Проте їх головною особливістю є переважно узагальнюючий характер, тоді як молодіжні осередки, студентські товариства та організації, їх повсякдення знаходяться на марґінесі. В контексті теорії розвитку поколінь та їх історично детермінованої ролі виявляється вкрай актуальним дослідження української молоді, яка в роки випробувань та національних змагань змушена була покинути українські землі, пройти роки злиднів, поневірянь та утисків, щоб знайти те місце, де б їм не загрожувало фізичне винищення: переслідування, репресії та голод.

Польсько-більшовицька війна та підписання Ризького мирного договору поставили на порядок денний питання про недалеке майбутнє та долю молоді з Наддніпрянщини: українських військових армії УНР, серед яких значну частину становили студенти, гімназисти, випускники шкіл, а також молодих людей, які не бажали жити в більшовицькій Україні навіть в період непівського реформування 1920-х років. Найближчим світом, що дозволяв одним почати, а іншим продовжити навчання, виявилася новостворена Польська держава з її таборами для інтернованих. Практично вся молодь пройшла важку адаптацію, жахливі умови проживання, нестачу грошей, харчів і одягу, але серед таких сірих пасажів та сюжетів студенти не втрачали мотивацію до навчання, створювали товариства, знаходили кошти на видавництво книжок, статутів, а також спогадів про труднощі життя «на чужині». Найважливішими та найціннішими, за мірками того часу, виявилися засновані взимку 1921 р. студентські громади при найбільших таборах для інтернованих. Їх основна мета зводилася до максимальної матеріальної та психологічної підтримки української молоді при вступі до вищих навчальних закладів найбільших польських міст: Любліна, Кракова, Варшави, Познані, Гданська. Відповідно для кращої координаційної та організаційної роботи при уні-

верситетських осередках теж почали закладатися студентські громади, що допомагали реалізуватися студентам, надати найнеобхідніші речі, житло тощо. Життя в громадах не зводилося тільки до матеріального порятунку чи пошуку місць в університетах, молодь вміла організувати і своє дозвілля: вечорниці, пам'ятні вечори, читання та навіть, як у випадку варшавського осередку — концерти-бали. Непорозумінь між українськими і польськими студентами майже не виникало, в переважній більшості до нашої молоді ставилися досить доброзичливо як професори, так і співкурники, розуміючи їх непросте положення, хоч складні стосунки між державами не сприяли цьому. Зрозуміло, що в такій системі координат нерідко траплялися випадки, коли громадівці активно співпрацювали як з українськими еміграційними урядовими органами, так і з польською владою, що безумовно актуалізує це питання та потребує окремого додаткового вивчення.

Після вступу більшість українських студентів, маючи досвід спілкування та взаємодії при університетах зі студентами різних європейських національностей, починають створювати свою мережу корпорацій. Із середини 1920-х і до початку війни ці організації вже набули зовсім іншого гатунку та якості: здійснювався ідеологічний відбір, патріотичне виховання, дисципліна, проводилися культурно-освітні акції тощо. Основною відмінністю стало те, що вони не були такими чисельними, як на початку 1920-х рр. Причина цього крилася, перш за все, в непростих умовах та нестерпному матеріальному становищі, яке значно краще відчувалося у сусідній Чехословаччині через підтримку влади. Вже до середини 1920-х рр. туди перебралися легально і нелегально практично всі українські студенти. Більше того, як показав досвід, були і такі студенти, які волею-неволею поверталися назад на «Велику Україну», туди, де вони явно ставали «ворогами народу».

Сидоренко Андрій*(КНУ імені Тараса Шевченка)*

КРАЄЗНАВЧА ПРОБЛЕМАТИКА У НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ ГЕНЕРАЛ-ХОРУНЖОГО ВСЕВОЛОДА ПЕТРИВА

Краєзнавчі дослідження були невід'ємною складовою наукових студій української еміграції 1920–1930-х років. Вони торкалися проблем регіональної історії, етнографічних кордонів та географії України. Їх результати публікувалися в періодичних виданнях та наукових працях. В той же час, маловисвітленою сторінкою є краєзнавчі дослідження представників української військової еміграції. Зокрема, мова йде про численні наукові розвідки генерал-хорунжого Всеволода Петріва. Вони охоплюють низку краєзнавчих питань стосовно України. Метою даної публікації є комплексний аналіз вищевказаних розвідок. Актуальність публікації полягає в тому, що краєзнавча проблематика наукової спадщини генерал-хорунжого Всеволода Петріва є недостатньо представленою у вітчизняній історіографії. Джерельну базу дослідження складають наступні праці В. Петріва: «Стратегічний огляд теренів, заселених українським народом», «Військова географія України», «Значення Самостійної в етнографічних межах України для військової рівноваги Європи», «Полісся», «Жовті Води». Вони вміщені в книзі «Петрів Всеволод. Військово-історичні праці. Листи». Історіографія дослідження представлена працями В. Сергійчука «Багнетом і пером у боротьбі за Українську державу» та Ю. Тинченка «Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921)». Об'єктом дослідження є наукова спадщина генерал-хорунжого В. Петріва. Предметом дослідження є краєзнавча проблематика у науковій спадщині генерал-хорунжого В. Петріва. У процесі дослідження були використані такі методи як аналізу та синтезу інформації, проблемно-хронологічний та принцип комплексності. За результатами дослідження були отримані наступні висновки:

1. Краєзнавча проблематика в науковій спадщині генерал-хорунжого В. Петріва охоплює питання етнографічних територій України, її кордонів, історії окремих регіонів і населених пунктів.

2. Ключовим аспектом краєзнавчих студій В. Петріва є визначення ролі географічного та етнографічного чинників у ймовірному продовженні військової боротьби за відновлення української державності.
3. У своїх краєзнавчих студіях Всеволод Петрів наголошував на принципах соборності та історичної тягlosti стосовно українських територій.

Список джерел і літератури

1. Петрів В. Військова географія України // Петрів Всеволод. Військово-історичні праці. Листи. Київ : Українська Видавнича Спілка, 2004. С. 71-79.
2. Петрів В. Жовті Води // Петрів Всеволод. Військово-історичні праці. Листи. Київ : Українська Видавнича Спілка, 2004. С. 336-340.
3. Петрів В. Значення Самостійної в етнографічних межах України для військової рівноваги Європи // Петрів Всеволод. Військово-історичні праці. Листи. Київ : Українська Видавнича Спілка, 2004. С. 79-82.
4. Петрів В. Полісся // Петрів Всеволод. Військово-історичні праці. Листи. Київ : Українська Видавнича Спілка, 2004. С. 82-85.
5. Петрів В. Стратегічний огляд теренів, заселених українським народом // Петрів Всеволод. Військово-історичні праці. Листи. Київ : Українська Видавнича Спілка, 2004. С. 29-32.
6. Сергійчук В. Багнетом і пером у боротьбі за Українську державу // Петрів Всеволод. Військово-історичні праці. Листи. Київ : Українська Видавнича Спілка, 2004. С. 3-14.
7. Тинченко Я. Ю. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921) : Наукове видання. Київ : Темпора, 2007. 536 с.

Сидоренко Володимир
(ХНУ імені В. Н. Каразіна)

РОЛЬ ОСОБИСТОСТІ В РЕГІОНАЛЬНІЙ ІСТОРІЇ: НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ СЕРГІЄНКО ЛІДІЇ ВАСИЛІВНИ ТА ВОЛЕЙБОЛЬНИХ КОМАНД ТТБ ТА ДСТ «ЛОКОМОТИВ» У МІСТІ КОНОТОП СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

При дослідженні історії різних глобальних процесів у науковців часто виникають суперечки щодо важливості ролі окремої особистості. Так, одні відстоюють внесок окремої людини як ключовий фактор, інші стверджують, що істотні суспільні процеси не залежать від дій окремих індивідів. Ці суперечки навряд чи колись закінчаться, але, переходячи до регіональної чи локальної історії, оцінити роль окремої людини стає набагато простіше, що й пропонується зробити на прикладі діяльності видатного спортивного функціонера — Сергієнко Лідії Василівни.

Історіографія цього питання фактично відсутня, адже дослідження з історії спорту та фізичної культури є порівняно маловивченим явищем. У ході дослідження використовувалися монографії В. Б. Сидоренка, праці А. Н. Бобильова, Ш. М. Акічева, Т. М. Радько та ін.

Джерельна база дослідження є репрезентативною. Основними джерелами були альбоми під загальною назвою «Літопис волейбольної секції», які вела сама Л. В. Сергієнко упродовж 1976–2015 років, та спогади безпосередніх учасників подій. Також використовувалися періодичні видання, такі, як «Радянський прапор», «Металіст» та «Конотопський край».

Методологічна база роботи ґрунтується на загальнонаукових принципах об'єктивності, історизму, методах історико-генетичного, історико-типологічного та історико-порівняльного аналізу.

Переходячи до особистості Л. В. Сергієнко, зазначимо, що після закінчення Ленінградського інституту фізичної культури, вона з серпня 1976 р. працювала тренером у Конотопському Добровільному спортивному товаристві (ДСТ) «Локомотив», а з грудня 1976 р. — в Конотопському технікумі транспортного будівництва (ТТБ).

Волейбольні команди технікуму та «Локомотива» під її керівництвом були неодноразовими чемпіонами та призерами міських, обласних і залізничних змагань. Так, наприклад, у змаганнях з волейболу

міської спартакіади 1976 р. спеціальних навчальних закладів (СНЗ), команда ТТБ посіла друге місце. У першості Конотопа 1980 р. перемогла команда «Локомотив». Спортсменки технікуму ставали чемпіонками міста серед СНЗ у 1998, 1999 та 2000 роках, а в змаганнях обласної спартакіади серед СНЗ I–II рівнів акредитації у 1998 р. виграли III місце.

Вихованки педагога й понині підтримують дружні стосунки, займаються волейболом, пропагують його, організовують дружні турніри. До прикладу, традиційним був турнір до 8 Березня, який проводився щороку.

У 1976–1990 рр. Лідія Василівна мала 36 подяк керівництва та безліч почесних грамот, заохочень. Так 12 жовтня 1990 р. педагог була нагороджена медаллю «Ветеран праці». У 2011 р. нагороджена грамотою Управління освіти і науки Сумської ОДА.

У 2015 р. Л. В. Сергієнко пішла на заслужений відпочинок. У спортивному житті Конотопа після цього відбулися значні зміни. У команді технікуму значно знизився рівень підготовки, що привело до втрати позицій. Так, із 2015 р., збірна технікуму не виступала на обласних аренах, а на міських лише одного разу увійшла до трійки призерів.

Таким чином, педагогічні й організаторські якості Лідії Василівни сприяли активізації діяльності волейбольних у ТТБ та ДСТ «Локомотив». З її виходом на пенсію чітко простежуються негативні зміни у фізкультурно-спортивному житті міста та навчального закладу, якому вона присвятила трудове життя.

Скус Ольга

(УДПУ імені Павла Тичини)

АРХІВНО-СЛІДЧА СПРАВА КРАЄЗНАВЦЯ, МУЗЕЙНОГО ДІЯЧА ТА АРХЕОЛОГА ТЕОДОСІЯ МОВЧАНІВСЬКОГО

Політичні репресії у 1937–1938 рр. відбулися в масштабних розмірах і торкнулися усіх прошарків суспільства. Вже не одне десятиліття тривають історичні дослідження з метою об'єктивного висвітлення трагічних сторінок нашого минулого. Значний доробок із даної проблеми напрацювали Ю. Шаповал [1], В. Марочко і Г. Хілліг [2], О. Бажан [3] та багато інших вітчизняних учених. На сучасному етапі доступність українських архівів та застосування принципів історизму

й методу персоніфікації надає можливість вивчення усіх складових функціонування репресивно-каральної системи та виявлення й досення до широкого загалу імен невинно убієнних. У Центральному державному архіві громадських об'єднань (ЦДАГО) України зберігається архівно-слідча справа археолога та краєзнавця Теодосія Миколайовича Мовчанівського (1899–1938) [4], ознайомлення з якою засвідчує цинічний механізм фальшування обвинувачень проти співробітників Інституту історії матеріальної культури ВУАН (нині — Інститут археології Національної академії наук України).

Т. Мовчанівський народився в с. Берестівець на Уманщині в родині священника. Після закінчення Одеської духовної семінарії вчителював, досліджував археологічні пам'ятки, популяризував історію рідного краю, створював сільський та краєзнавчий музеї [5]. З дружиною Лідією Нефьодовою виховував двох синів — Георгія та Володимира. Від початку 1930-х рр. Т. Мовчанівський працював у системі ВУАН. Був одним із провідних наукових співробітників Всеукраїнського археологічного комітету при історико-філологічному відділенні ВУАН, виконував обов'язки вченого секретаря та очолював відділ слов'янської давньоруської археології Інституту історії матеріальної культури ВУАН [6]. У той час співробітники Інституту під керівництвом директорів Ф. Козубовського (1934–1936) та М. Ячменьова (1936–1938) проводили археологічні та етнографічно-фольклорні дослідження з превалюючим напрямом комплексного вивчення палеолітичних пам'яток на р. Десна, поселень трипільської культури, курганів доби мідного та бронзового віків, скіфського часу, античного міста Ольвія, а також давньоруського Києва [7].

Т. Мовчанівському висунули звинувачення 4 лютого 1938 р. за ст. 54-8, 54-11 КК УРСР у причетності до антирадянської націоналістичної організації, яка нібито діяла в Інституті історії матеріальної культури ВУАН. Підставою для притягнення Т. Мовчанівського до кримінальної відповідальності стали залучені до справи у вигляді виписок свідчення арештованих за іншими справами і розстріляних у 1937 р. співробітників Інституту історії матеріальної культури К. Коршака, С. Магури та М. Сугака. Йшлося про те, що Т. Мовчанівський разом з ними був членом «антирадянської організації», якою «керував» директор Інституту Ф. Козубовський. Зокрема, оперуповноважений ІV відділу КОУ НКВС УРСР сержант Держбезпеки Лимар зазначав, що Т. Мовчанівський «є активним учасником підпільної діючої ан-

тирадянської націоналістичної організації, що має головне завдання повалення радянської влади на Україні і встановлення фашистського ладу, а також здійснював шкідницьку діяльність в галузі науки в Інституті історії матеріальної культури УАН» [8]. 17 лютого 1938 р. його заарештували і утримували в Лук'янівській в'язниці м. Києва. На першому допиті, що відбувся після двох місяців ув'язнення та, ймовірно, катувань, Т. Мовчанівський визнав себе учасником неіснуючої організації, до якої був «залучений у 1934 р. колишнім директором Інституту історії матеріальної культури Козубовським Федором Андрійовичем» [9]. З протоколу стає відомо про їхнє знайомство у 1929 р. під час відвідин Ф. Козубовським в якості представника наркомату освіти УСРР Бердичівського музею, завідувачем якого на той час працював Т. Мовчанівський. У 1933 р. Ф. Козубовський очолив новостворений Інститут історії матеріальної культури УАН і запросив на роботу до Києва Т. Мовчанівського.

У протоколі допиту значне місце займають пояснення Т. Мовчанівського про його повну підтримку антирадянських висловлювань Ф. Козубовського стосовно недооцінювання наукових співробітників партією та урядом. Також йдеться про «діяльність в Інституті підпільної антирадянської націоналістичної організації, цілі й завдання якої зводяться до групування старих українських кадрів, підривної шкідницької діяльності на культурному фронті з подальшою метою здійснити повстання проти радянської влади на Україні». Визнавав Т. Мовчанівський й те, що погодився стати членом цієї «організації» та «включився у здійснення підривної шкідницької діяльності та з цією ж метою залучив старшого наукового співробітника Інституту Петрова Віктора» [9, арк. 12]. На питання слідчого щодо конкретної діяльності, відповідь арештованого містила інформацію про те, що він, разом із співробітниками Інституту К. Коршаком, С. Магурою та М. Сугаком спрямовували роботу установи на вивчення «іноземної культури колонізаторів» та ігнорували дослідження «місцевого населення». Йшлося про нібито значні витрати Інституту на тривалі дослідження грецької колонії Ольвії та залишення поза увагою цінних пам'яток скіфського городища. Влада звинувачувала науковців у намаганні довести залежність розвитку «місцевої культури від культури колонізаторів», тобто позитивний вплив останньої. У більшовицькій ідеології зазначене трактувалося як «одобрення інтервенції». Наступна цитата узагальненого характеру з протоколу

допиту Т. Мовчанівського є типовим ідеологічним кліше, надиктованим слідчим. Для переконання наведемо її повністю: «За своєю суттю наша шкідницька діяльність в Інституті була розрахована на збереження старих буржуазних методів і націоналістичного змісту в науці шляхом ігнорування та протидії марксистським методом радянської науки, шляхом направлення наукової тематики від проблем соціалістичного будівництва до реставрації буржуазної капіталістичної науки з посиланнями на праці махрових буржуазних націоналістів (Антоновича, Грушевського, Данилевича, Макаренка, Вовка і Яворського)» [9, арк. 14]. Тобто спостерігається віддзеркалення у відповідях арештованого тих аспектів агресивної політики, що втілювала в життя більшовицька влада у 1930-х рр.

Обвинувачений за ст. ст. 54-7 і 54-11 КК УРСР Т. Мовчанівський визнав себе винним. Згідно з постановою трійки КОУ НКВС УРСР від 8 травня 1938 р., Т. Мовчанівського було розстріляно [10]. 12 травня 1971 р. постановою Президії Київського обласного суду реабілітовано. клопотання про перегляд справи безпідставно засудженого красназнавця, музейного діяча та археолога Т. Мовчанівського ініціював заступник головного редактора Української Радянської Енциклопедії доктор історичних наук, професор І. Компанієць. З огляду на нечуваний терор і репресії проти власного народу, скоєні радянською каральною системою в минулому столітті, дослідники трагічної історії покликані максимально розкрити її сторінки перед широкою громадськістю.

Список джерел і літератури

1. Шаповал Ю. Україна ХХ ст. : особи та події в контексті важкої історії. Київ, 2001. 560 с.
2. Марочко В., Хіллів Г. Репресовані педагоги України : жертви політичного терору (1929–1941). Київ, 2003. 302 с.
3. Бажан О. Вертикаль терору : діяльність Уманської міжрайонної оперативно-слідчої групи НКВС у 1937–1938 роках // Наукові записки НаУКМА. 2016. Т. 182. Історичні науки. С. 41-48.
4. Центральний державний архів громадських об'єднань (ЦДАГО) України. Ф. 263. Спр. 58044 [Дело № 817 по обвинению Молчановского Феодосия Николаевича в преступлениях предусмотренных ст., ст. 54-8, 54-11. Т. 1]. 88 арк.

5. Постаті землі бердичівської. Мовчанівський Теодосій Миколайович [Електронний ресурс]. URL : <http://berdychiv.in.ua/%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B2%D1%>.
6. Скрипник П. І. Мовчанівський Тодось Миколайович // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. ; НАН України, Ін-т історії України. Київ : Вид-во «Наукова думка», 2010. Т. 7 : Мі-О. С. 10-11.
7. Юркова О. В. Інститут історії матеріальної культури АН УСРР // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. Київ : Вид-во «Наукова думка», 2005. Т. 3 : Е-Й. С. 488.
8. Постанова про притягнення Т. М. Молчанівського в якості обвинуваченого у злочинах, передбачених ст. ст. 54-7 і 54-11 КК УРСР // ЦДАГО України. Ф. 263. Спр. 58044. Арк. 7.
9. Протокол допиту обвинуваченого Т. М. Молчанівського [22 квітня 1938 р.] // ЦДАГО України. Ф. 263. Спр. 58044. Арк. 10-16.
10. Витяг з протоколу № 223 засідання трійки КОУ НКВС УРСР від 8 травня 1938 р. // ЦДАГО України. Ф. 263. Спр. 58044. Арк. 29.

Степура Алина

(ВГУ імені П. М. Машерова)

ДЕТИ ВИТЕБЩИНЫ В ПЕРИОД ГЕРМАНСКОЙ ОККУПАЦИИ 1941–1944 гг.: ПОТЕНЦИАЛЬНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ИССЛЕДОВАНИЙ

Тысячи детей Витебщины испытали на себе нелегкое время оккупации 1941–1944 гг.: лагеря смерти, бегство от карателей, нахождение в детских домах, вывоз в рейх и многое другое. Цель данного исследования — наметить аспекты положения детей на оккупированной территории Витебщины, которые имеют потенциал для дальнейшего исследования.

В оккупационный период (1080 дней и ночей) на территории Витебска было создано 5 концентрационных лагерей. Условия содержания в них были невыносимыми: работы занимали по 10-15 часов, несмотря на то, ребёнок ты или взрослый, пропитание составляло

150 грамм хлеба и пол-литра похлебки, спали на голой земле. Распространялись тифозные заболевания. Все зверства гитлеровцев отражены в воспоминаниях детей. Вот, что повествует бывший малолетний узник лагеря 5-й полк Анатолий Бибик 1937-го года рождения: «... В концлагере фашисты заставляли работать с утра до ночи. Гоняли нас на рытьё окопов, траншей, на строительство блиндажей, дзотов. Кормили один раз в день, давали один черпак баланды и маленькую пайку хлеба пополам с древесными опилками. Спали мы в бараках на нарах, было очень холодно зимой, а когда было теплее, нас заедали вши и блохи ...».

Жизнь в детских домах — отдельная тема, связанная с положением детей во время оккупации, для жизни которых был характерен жестокий ежедневный голод, постоянные болезни, нехватка одежды и продовольствия и т. д. Регулярный забор крови доводил до истощения детский организм. В таких условиях многие дети не выдерживали и погибали. 5 детских домов действовало в Витебске в период немецкой оккупации, в Сенненском районе — 2, Оршанском — 4. Списки воспитанников детдомов, которые располагались на территории Витебщины в период немецкой оккупации, не сохранились. Все они были вывезены, либо уничтожены оккупационными властями.

История детского дома в Селютах заслуживает особого внимания. Она связана с судьбой завуча А. Е. Павленко и его жены, которые взяли на себя опеку над брошенными детьми. Когда Витебск был освобожден, под детский дом пришлось занять три дома деревни Бороники. После детский дом был переведен в Луческий поселок и объединён с детским домом с Марковщины под названием «6-ой детский дом им. Н. К. Крупской».

После освобождения Витебской области от оккупантов насчитывалось 5,5 тысяч детей, которые остались без родителей. Из них 1174 ребёнка были устроены на патронирование, 127 подростков трудоустроены, 85 детей усыновлены, 243 ребенка устроены у родственников и близких, 2328 детей были помещены в детские дома. По состоянию на 5 сентября 1944 года было восстановлено 23 детских дома: школьного типа — 6, дошкольного — 3, смешанного типа — 11, специальных детских домов — 3.

Ещё одна возможная тема исследования — дети-герои Великой Отечественной войны. Витебщина может гордиться такими именами, как Зина Портнова, Ольга Демеш, Надя Богданова, Лёня Анкинович, Юрий Жданко, Валентина Кульбеева, Владимир Малей,

Слава Шарай. Это лишь те немногие имена, которым мы навсегда благодарны.

Тема «Дети на оккупированной территории Витебской области» была и будет актуальна ещё не одно поколение. Даже спустя столько времени, эти страшные события военного лихолетья не могут быть забыты. Многих свидетелей тех ужасных дней уже нет в живых, оставшиеся — символ вечности, который навсегда сохранится в наших сердцах. Однако стоит отметить, что исследовать данную тему нужно в различных аспектах: политика социального маневрирования в отношении детей, воспоминания детей как источник по теме детской повседневности на оккупированной территории, угон детского населения на принудительные работы в Германию, жизнь в детских домах, дети-герои Великой Отечественной войны. Комплексный подход к раскрытию данных явлений и процессов позволит реконструировать положение детей на оккупированной территории как Витебщины, так и Беларуси, в перспективе — всех оккупированных территорий Советского Союза.

Тарасенко Олексій

(ХНПУ імені Г. С. Сковороди)

ПИСАРЕВСЬКИЙ СТЕПАН (СТЕФАН) — СЛОБОЖАНСЬКИЙ ПОЕТ У СВЯЩЕННИЦЬКІЙ РЯСІ

Творчість Степана Писаревського мала вагоме значення для української поезії XIX століття. Він був одним серед небагатьох, хто писав свої твори виключно українською мовою. Деякі з них були покладені на музику та користувалися великою популярністю, а оперета «Купала на Івана» стала одним із шедеврів поета. Саме тому вивчення творчої діяльності Степана Писаревського є важливою та актуальною темою.

Мета дослідження — здійснити аналіз церковної та літературної діяльності Степана Писаревського, прослідкувати вплив його творчості на розвиток української поезії.

Степан Писаревський народився у слободі Вовчій Слобідсько-Української губернії (нині місто Вовчанськ Харківської області). Здобув освіту в Харківському колегіумі, після закінчення якого обіймав різні церковні посади в селах Харківщини. З 1818 по 1823 рр. був свя-

щеннослужителем у Дворічній, з 1823 року — благочинним, потім — протоіереєм Миколаївської церкви у Харкові.

Свою літературну творчість С. Писаревський почав у 1813 році, твори свої підписував псевдонімом Стецько Шереперя. Визнання як поета отримав після написання пісні «За Немань іду». Деякі твори Писаревського було покладено на музику. Оперету «Купала на Івана» (1840) переробив Іван Озаркевич («Весілля, або Над цигана Шмагайла нема розумнішого», 1849), музику до неї написав колега С. Писаревського, священник і композитор Михайло Вербицький.

Священиком і благочинним Дворічанського благочинія Писаревський перебував з 1818 по 1825 роки. Саме в цей період почалося будівництво і освячення Успенської церкви в Дворічній і роль благочинного в цій справі важко переоцінити. Аналізуючи його переписку з єпархією, ми дійшли висновку, що будівництво Успенського храму С. Писаревський вважав головною справою свого життя. Але у ході конфлікту з парафіянами села Вільшана, єпархія усунула його з посади благочинного. У результаті родина Писаревських назавжди покинула Дворічну та межі Куп'янського повіту.

Після всього пережитого у 1825 році родина Писаревських переїхала до Харкова. Там деякий час отець Степан був настоятелем Миколаївського храму. Вірші писав лише українською мовою. Судячи з джерел, більшу частину свого часу проводив за написанням творів. С. Писаревського швидко визнала літературна богема Харкова. У будинку, де мешкала родина Писаревських, часто збиралися гості, серед яких було чимало літераторів-початківців.

У той же час між Писаревським та церковним керівництвом відбулася суперечка, в ході якої почалися прискіпливі перевірки його діяльності на посаді настоятеля храму. Внаслідок цього Степан Писаревський написав прохання про звільнення його з посади. Останні роки свого життя він провів у слободі Вовчій (нині — м. Вовчанськ), де і помер 22 січня 1839 року. Тут Писаревський написав низку творів, серед яких: «Де ти бродиш, моя доле?», «За Немань іду!», п'єса «Купала на Івана» тощо. Також завдяки його церковній діяльності був збудований храм Успіння Пресвятої Богородиці у слободі Дворічна, який не зберігся до сьогодні.

Творчий доробок Степана Писаревського важко переоцінити. Якщо його діяльність на посаді благочинного і викликає деякі питання, то творча спадщина поета безумовно є помітним етапом у розвитку нової української літератури.

Тригубець Дарина
(ВНУ імені Лесі Українки)

ВІДЗНАЧЕННЯ ДНЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ У 1992 РОЦІ В КОВЕЛЬСЬКОМУ РАЙОНІ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Історія Волині була та є завжди актуальною для дослідження. День Незалежності України — визначне свято для нашої Батьківщини, щорічно українці урочисто відзначають це свято по всіх куточках нашої країни. Однак, питання регіонального відзначення цього важливого дня в історії нашої держави не досліджене достатнім чином.

Нашою метою було вивчити та дослідити відзначення Дня Незалежності України у 1992 році в Ковельському районі Волинської області.

Джерелами нашого дослідження є преса Ковельського району 1992 року — «Вісті Ковельщини» (у редакції від 22 серпня 1992 року, № 107-108 (9447-9248) та у редакції від 26 серпня 1992 року, № 109 (9249).

24 серпня 1991 року мало величезне історичне значення для долі України. У цей день було прийнято Акт проголошення незалежності України. Віднині Україна ставала повністю суверенною, незалежною державою, що починала творити власну історію.

Інформацію про відзначення першої річниці прийняття цього важливого документу для історії самостійної України в Ковелі ми маємо з громадсько-політичної газети «Вісті Ковельщини» у редакції від 22 серпня 1992 року, № 107-108 (9447-9248) та у редакції від 26 серпня 1992 року, № 109 (9249).

«Зі святом тебе, Україно!», — саме такий вислів ми бачимо на перших шпальтах номеру від 22 серпня 1992 року. Ми можемо побачити на першій сторінці номеру багато фотокарток з різних мітингів, українців у національному одязі, сам документ — Акт проголошення незалежності України.

«Сердечні вітання», — саме таку назву містить рубрика, де представники влади вітають ковельчан із цим знаковим днем в українській історії. Зокрема, привітання є від Г. Остапюка, представника Президента в районі, Виконкому народних депутатів Ради народних депутатів, Виконкому міської Ради народних депутатів, І. Пащука, голови міскрайонної організації НРУ, А. Вітрика, голови УРП.

«... Сердечно вітають ковельчан і жителів району із наступаючим святом — Днем незалежності України. Проголошення самостійної

Української держави 24 серпня 1991 року стало історичною віхою для долі нашого народу, здійсненням його віковичних мрій і прагнень. ... Зичимо, всім жителям Ковельщини, їхнім сім'ям міцного здоров'я, родинного благополуччя, щастя, трудової снаги. Слава Україні!», — йдеться в одному з привітань.

У випуску газети «Вісті Ковельщини» від 26 серпня 1992 року йдеться вже про відзначення Дня Незалежності України у Ковелі, Новому Мосирі, Мощені та Мельниці. В. Ковальчук, зокрема описує урочистості у м. Ковелі: «З нагоди першої річниці незалежності України в міському будинку культури відбулися урочисті збори представників трудових колективів міста і району, ВРУ, політичних партій і громадських організацій. Прозвучав гімн «Ще не вмерла Україна». Слово для доповіді взяв голова міської Ради народних депутатів та її виконкому А. В. Семенюк».

З вітальними промовами також виступили й інші представники влади району. Після святкування всіх було запрошено на урочистості до парку культури і відпочинку «Народні джерела».

У селах Новий Мосар, Мощена та Мельниця також відбувалися урочистості до Дня Незалежності України, вони розпочиналися з виконання гімну України, виступали представники влади, відбувалися тематичні вечори, концерти та виконання українських пісень.

Святкування Дня Незалежності в 1992 році теж мало великий розмах у Ковельському районі: святкування проходили не лише у Ковелі, але й невеликих селищах. Жителі Ковельщини влаштовували збори, присвячені святу, влаштовували різноманітні тематичні вечори, співали пісень, не обходилося без виконання гімну «Ще не вмерла Україна» та виступів представників влади із вітальним словом до українців.

Трофименко Ірина

(ХНУ імені В. Н. Каразіна)

СВЯТКУВАННЯ ДНЯ ХАРКІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ (З 1990-х рр. ДО СЬОГОДЕННЯ): ЧИ УТВЕРДИЛАСЯ ТРАДИЦІЯ?

Університетські традиції почали формуватися з моменту заснування університетів, у тому числі досить давно головною подією стало

святкування щорічного Дня університету. Дослідження університетських традицій є актуальним завданням, адже це дозволяє зрозуміти зміни в університетській культурі в різні епохи. Метою даної роботи є дослідження святкування Дня університету в Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна в період від 1990-х рр. до сьогоднішнього дня. Завдання роботи полягає у тому, щоб виявити традиційні елементи у святкуванні Дня університету та з'ясувати наскільки вони є усталеними.

У ході дослідження нами було проаналізовано номери університетської газети «Харківський університет» за період від 1990-х рр. до 2020 року. Матеріали газети засвідчують, що постійним елементом програми святкування Дня університету є урочисте засідання Вченої ради університету в січні, під час якого відбувається підбиття підсумків розвитку університету та нагородження преміями. Окрім цього, на засіданнях Вченої ради професори почали проголошувати доповіді. З початку 2000-х рр. до програми святкування було включено ще один постійний елемент — покладання квітів до пам'ятника засновнику Університету В. Н. Каразіну. З того ж часу святкування «Дня університету» розтягнулося на тижні, оскільки тоді почали відзначати не тільки «день відкриття» (29 січня за новим стилем), але й «день заснування» (17 листопада за новим стилем) університету. Відповідно, з початку 2000-х рр. урочисті засідання Вченої ради почали проводити додатково й у листопаді. Втім, оскільки 17-го листопада відзначається й Міжнародний день студентів, то в цей день також влаштовується «день студентського самоврядування», а також гала-концерт конкурсу творчості першокурсників «Alma Mater» як творчий подарунок до річниці заснування. Водночас, опитування викладачів і студентів засвідчує, що значна частина з них не відзначає День університету як власне неформальне свято. Зазвичай студенти згадують 17 листопада як День студентів, а 29 січня взагалі залишається ними непоміченим як святковий день, оскільки цей день припадає на період сесії та канікул. Що ж стосується викладачів, то так само більшість із них не бере безпосередньої участі в святкових заходах.

Таким чином, можна констатувати, що хоча програма святкування Дня університету й містить деякі усталені елементи, втім, на сьогоднішній день навряд чи можна сказати, що це святкування перетворилося на усталену університетську традицію й сприймається як головне свято університетської спільноти.

Узких Светлана*(Независимый исследователь)*

**РОЛЬ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ
В РАБОТЕ ИСТОРИКА-КРАЕВЕДА.
ПРАКТИЧЕСКИЙ ОПЫТ 3D ХУДОЖНИКА
В СОТРУДНИЧЕСТВЕ С ИСТОРИКАМИ,
АРХЕОЛОГАМИ И КРАЕВЕДАМИ**

О роли фотографии как мощного инструмента научно-исследовательской работы краеведов писали почти сто лет назад. В наше время наличие у человека простого цифрового телефона позволяет, в первую очередь, использовать этот девайс в качестве походного инструмента для фиксации факта, события, предмета, сюжета, диалога, особенности местности с помощью заложенных внутрь телефона функций фото и видео съёмки, записи голосового сообщения.

Сегодня мы не ограничены возможностями передачи цвета, тона, количеством кадров, погодными условиями. Более того, в настоящее время нам даны огромные возможности редактирования фото- и видеоматериала благодаря существующим цифровым программам.

Возможности цифрового фотоаппарата и функций фотокамеры наших телефонов мы используем в повседневной поисковой работе: это и оцифровка исторических документов, и пересъёмка старых фотографий, сбор фото и видео материала в экскурсионных путешествиях по родному краю и др. У людей появились мощные цифровые инструменты в виде векторных и растровых программ для обработки собранного материала, которыми мы в полной или частичной мере можем использовать в своей работе, создавая красивую визуализацию наработанных материалов по истории своего рода, реставрируя старые ветхие фотографии, восстанавливая орнамент для вышивки и декоративные элементы на основе старых фотографий одежды. С помощью графических 2D-программ мы создаём фото-реконструкции и фото-коллажи, иллюстрации для демонстрации научного материала учёными-историками, археологами.

Как 3D-художник, работающий в сфере игровой компьютерной индустрии, я уже давно заметила, как часто мы, художники, прибегаем к историческим документам в поисках хороших визуальных референсов для своей работы.

Игровой проект, в основу которого легли исторические события, перед началом его создания требует огромного researching-а во всех деталях для поиска визуальной составляющей, где будут происходить события игры.

Так, 3D-художник тесно знакомится с историей, изучая фото, иллюстрации и видео, текстовыми описаниями, созданные предыдущими поколениями для дальнейшего изучения нами.

Существует много примеров компьютерных игр, которые основаны на исторических событиях (Civilization, Assassin's Creed, Казаки).

В сети можно найти игры, которые захватывают и отображают населённые пункты Дергачевского района Харьковской области — Дергачи, Прудянку, Слатино и Казачью Лопань. Архитектурные объекты этих населённых пунктов можно увидеть в следующих играх:

1. Игра-стратегия — градостроительный симулятор от харьковского инди разработчика «Острів».
2. Игра-симулятор Games Trainz Railroad Simulator железной дороги от австралийского разработчика и издателя видеоигр NZV.

Компьютерные игры могли бы привлечь больше внимания молодёжи к изучению края, в котором они живут, мотивировать их на изучение истории своего рода.

В 2019 году мне удалось стать участником археологической экспедиции в Дергачах под руководством К. Ю. Пеляшенко. В те дни я отсняла много фото и видеоматериала и мне, как 3D художнику, хотелось предложить свою помощь учёным-археологам в реконструкции найденных захоронений на территории могильника. В результате, под наблюдением руководителя экспедиции, после правок и комментариев, обратной связи, появился небольшой визуальный цифровой проект, который был для меня как итог моих приключений в качестве любопытного зрителя и художника, а также визуальной иллюстрацией итогов работы группы учёных-археологов.

Чуть ранее я попробовала восстановить в 3D вид керамической посуды по фрагменту керамики (профиль), найденному на земле некогда стоявшего хутора недалеко от Казачьей Лопани.

Продолжая изучать историю посёлка, я параллельно знакомилась с новыми людьми, которые помогали мне рассказами о людях, принесшими большой вклад в развитие посёлка. Я осознала значимость и масштаб вклада местного учителя истории, который занимался поиском информации о военных действиях 1941–1943-ых годов в по-

сёлке и создал в своё время огромный Музей боевой славы в стенах казачье-лопанской школы. Мне захотелось сделать 3D-бюст этого учителя, тем самым увековечить память об этом человеке.

3D-моделирование могло бы быть полезным инструментом для утраченных архитектурных памятников, но при наличии сохранённых в архивах проектных планов. Таким образом можно восстановить объёмный облик того или иного каменного храма или деревянной церкви. Благодаря оставленному священнослужителями подробному описанию в клировых ведомостях казачье-лопанского прихода деревянной церкви, построенной в 1793 году, можно восстановить её облик в виде 3D-модели.

Инструменты 3D-технологий позволяют при желании и возможностях создать виртуальную энциклопедию или виртуальный краеведческий музей той или иной местности.

А в рамках нынешней ситуации, вполне логично и удобно проводить с учениками и студентами учебных заведений виртуальные туры, походы и музейные экскурсии, используя цифровые технологии VR, либо технологии виртуальных онлайн-экскурсий. Мобильные приложения с обучающими программами, в которых иллюстративным материалом будут выступать 3D-модели археологических объектов, могли бы быть очень полезными в онлайн-образовании.

Хочу отметить роль 3D-технологий в развитии сувенирной продукции для туризма. Как сувениры для туристов и коллекционеров, можно создавать серию бюстов известных личностей с помощью 3D-печати, фигурки-статуэтки сотников, казаков и их помощников, небольшие фигурки узнаваемых архитектурных объектов той или иной местности.

Подводя итог, можно объективно оценить большие возможности внедрения опыта и умений 3D-художников в краеведение и тесную совместную работу их с представителями таких наук, как история, археология, биология, архитектура, генеалогия и т. п.

1. Восстановление утраченных или частично утраченных исторических объектов (реконструкция).
2. Иллюстрации и визуальная база для научных сотрудников.
3. Образование.
4. Создание виртуальной краеведческой базы — 3D-энциклопедия.
5. Туризм (сувенирная продукция).

На сьогоднішній день нові цифрові технології стають одним із потужніших ключів до інтересу молодіжні в вивченні історії краю, популяризації краєзнавства як науки за допомогою 2D і 3D-технологій.

Ушкварок Дар'я

(ХНУ імені В. Н. Каразіна)

ЗНАЧЕННЯ АРХІВІВ ТА БІБЛІОТЕК У КРАЄЗНАВЧО-ТУРИСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Сьогодні неодноразово можна почути, що бібліотеки втрачають свою популярність за рахунок великого обсягу інформації, доступної в Інтернеті, тим паче, яка постійно оновлюється. І звичайно, в багатьох планах бібліотеки поступаються онлайн-видаванням та Інтернету загалом. По-перше, тому що для користування бібліотекою потрібно більше часу й терпіння, вміння відбирати потрібну літературу, аналізувати книжку за анотацією, адже для того, щоб прочитати статтю в Інтернеті та книгу, потрібна нерівноцінна кількість часу. По-друге, бібліотечна література інколи просто не встигає оновлюватися з такою швидкістю, як інформація загалом. І це природно і нормально, адже не всі видання повинні бути друкованими. По-третє, не всі готові носити книгу фізично, адже набагато зручніше, коли в тебе є програма на телефоні, або електронна книга, в якій вміщуються сотні, або навіть тисячі друкованих. Але чи всі люди готові переходити на електронний формат і чи актуальні бібліотеки на сьогодні?

За підсумками 2019 року, в Україні функціонують 15 369 бібліотек сфери управління та впливу Міністерства культури України, які надають бібліотечні послуги 10 953,4 тис. осіб [1]. Кількість відвідувачів бібліотек протягом 2019 року становила 11 819,7 тис. осіб, що складає четверту частину населення України. Цей показник є доволі стабільним і коливається в межах трьох тисяч з року в рік. Так, у 2000 році кількість користувачів становила 13 592,3 тис. осіб, у 2006 році — 14 598, 5 тис. осіб, 2011 році — 13 916,0 тис. осіб [1]. Тобто, статистична інформація показує, що кількість користувачів за двадцять років суттєво не зменшилась, щоб говорити про критичний стан. Щодо віку користувачів, то найбільше зареєстрованих за віком становлять

люди після 22 років — саме той період, коли люди закінчують вищі навчальні заклади і починають шукати себе. Також у цьому списку достатньо велика кількість людей похилого віку, яким ще присутня культура користування бібліотеками та привиті ці традиції. Кількість користувачів віком до 15 років становить 3 283,9 тис. осіб, що є також високим показником у порівнянні з іншими. Якщо говорити про використання бібліотек у науковій діяльності: для написання наукових, дипломних і курсових робіт, то за даними графіку ми можемо побачити, що кількість користувачів студентського віку є досить низькою. До тисячі осіб в кожній із вікових груп — 15-17 років і 18-21 рік. Але при такому низькому рейтингу популярності бібліотек у студентів, я все таки вважаю, що використання бібліотек у науковій роботі на сьогодні неабияк актуальне. І хочу навести приклад їх використання при написанні дипломної роботи на тему: «Природно-антропогенні туристсько-рекреаційні ресурси Харківської області».

Для досліджень за даною темою ми використовуємо різні типи даних, які можна отримати з різних джерел інформації. Коротко зупинимося на кожному з них.

Одним з найбільш вагомих типів даних є статистичні, адже за допомогою них ми можемо порівнювати інформацію, прослідковувати певні закономірності, вираховувати формули. Тобто, вносити в нашу роботу математичну складову. Оскільки наша тема відноситься до об'єктів природно-заповідного фонду, то й інформацію ми можемо знайти на сайті Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України [2]. А саме — в статистичних щорічниках, які кожного року оновлюються та доступні в режимі онлайн. Але дані на сайті починаються з 1990 року, вся інша більш старіша інформація знаходиться в архівах.

Оскільки наше дослідження, перш за все, стосується території, то воно повинно супроводжуватися картографічними творами — мапами, планами даної місцевості. Для створення власних картографічних творів можемо використовувати мапи генштабу України. На сьогодні це одні з найдетальніших і доступних топографічних мап. Вони є відскановані по всій території України та доступні в онлайн-режимі [3]. Але якщо нам потрібні старіші мапи, плани, то потрібно звертатися в спеціалізоване бібліотечне відділення для надання цієї інформації. Також хочеться зазначити, що картографічні твори можуть йти як супроводжуючий матеріал в окремих книжках, журналах, статтях.

Для того, щоб оцінити актуальність теми, розширити горизонти роботи, потрібно також опрацювати наукові дослідження за даною або схожою тематикою. Багато з них, зазвичай, є в електронному вигляді, що полегшує роботу. Але, наприклад, впливові статті, в яких транслиються останні відкриття, зроблені всесвітніми науковцями, часто друкуються в журналах при бібліотеках. Всесвітньо відомими бібліотеками з високим рейтингом є Бібліотека конгресу (Вашингтон, США) [4]; Бодлейська бібліотека (Оксфорд, Великобританія) [5]; Читальна кімната в Британському музеї (Лондон, Великобританія) [6]; Бібліотека рідкісних книг і рукописів Йельського університету (Конектикут, США) [7], Ватиканська бібліотека (Ватикан, Рим) [8]. Тобто, для їхнього використання читач повинен бути членом бібліотеки, хоч і не завжди присутнім фізично.

В Україні своїм бібліотечним фондом славляться такі університети: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна [9], Київський національний університет імені Тараса Шевченка [10], Львівський національний університет імені Івана Франка [11], Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» [12], Національний університет «Львівська політехніка» та інші [13].

Також хочеться зацентувати увагу на тому, що бібліотеки — це не лише місце, де можна користуватися літературою. На сьогодні, бібліотеки виконують ще ряд супроводжуючих функцій. Наприклад, у кожній бібліотеці є комп'ютерні зали, зали для занять, тобто, можливе використання цього простору як офісу. Крім того, в багатьох бібліотеках проводяться тематичні зустрічі, лекції, клуби за інтересами. Плюсом також залишається те, що література поділена за напрямками, тобто інформації досить багато, але вона не настільки хаотична, як в Інтернеті. Якщо бібліотека має гідне фінансування, то в ній можна знайти новинки, які ще не доступні для продажу, або доступні в обмеженій кількості.

Щодо архівів, то тут дещо складніше, адже для того, щоб обробляти архівну інформацію, потрібно багато часу та терпіння. Тому архіви використовуються в спеціалізованих наукових дослідженнях, часто — історичних, археологічних, адже саме у істориків є курс, де навчають користуванню архівною документацією та її впорядкуванню.

Отже, підсумовуючи, можна сказати, що бібліотеки залишаються актуальним місцем отримання інформації й до сьогоднішнього

часу. Змінюється культура користування, до бібліотек висуваються все більші вимоги, але вони намагаються встигати за прогресом і відповідати соціальному запиту. Не менш актуальним є використання бібліотек і архівів в красназнавчих дослідженнях. Адаже не вся література доступна онлайн, бібліотечні фонди також поділені по групах, що зберігає час при пошуку. Потрібно враховувати достовірність інформації, знайденої в Інтернеті, все-таки в книжці існує кілька етапів затвердження, що свідчить про вищу якість. Як вже говорилося раніше, бібліотека — це й фізичне місце, де можна працювати, читати, займатися. Для того, щоб підвищити цікавість користувачів, потрібно вводити культуру користування бібліотекою, прививати ці традиції, адже це важливий ресурс, з якого можна вичерпати знання для наукових досліджень або для власного задоволення.

Список джерел і літератури

1. Веб-сайт бібліотечному фахівцю [Електронний ресурс]. URL : <http://profy.nlu.org.ua/articles.php?lng=uk&pg=9515>.
2. Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України [Електронний ресурс]. URL : <https://mepr.gov.ua/>.
3. Карти генштабу України [Електронний ресурс]. URL : <http://freemap.com.ua/karty-ukrainy/karty-genshtaba>.
4. The library of congress [Електронний ресурс]. URL : <https://www.loc.gov/>.
5. Bodleian Library [Електронний ресурс]. URL : <https://www.bodleian.ox.ac.uk/>.
6. The British Museum Reading room [Електронний ресурс]. URL : <https://www.britishmuseum.org/about-us/british-museum-story/architecture/reading-room>.
7. American Library Association [Електронний ресурс]. URL : <http://www.ala.org/tools/libfactsheets/alalibraryfactsheet22>.
8. Biblioteca Apostolica Vaticana [Електронний ресурс]. URL : <https://www.vaticanlibrary.va/>.
9. Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна [Електронний ресурс]. URL : <http://www-library.univer.kharkov.ua/ukr/>.

10. Центральна наукова бібліотека Київського національного університету імені Тараса Шевченка [Електронний ресурс]. URL : <http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/title4.php3>.
11. Центральна наукова бібліотека Львівського національного університету ім. Івана Франка [Електронний ресурс]. URL : <https://lnulibrary.lviv.ua/en/about-us-en/>.
12. Центральна наукова бібліотека Національного технічного університету «Харківського політехнічного інституту» [Електронний ресурс]. URL : <http://library.kpi.kharkov.ua/>.
13. Центральна наукова бібліотека Національного університету «Львівська політехніка» [Електронний ресурс]. URL : <http://library.lp.edu.ua/>.

Фірсова Маргарита

(ХНУ імені В. Н. Каразіна)

ВІД ГЕРБА ДО ЛОГОТИПУ: ЕВОЛЮЦІЯ МІСЬКОЇ СИМВОЛІКИ ХАРКОВА

У сучасному світі люди повністю занурені у світ символів. Цей світ знаходить втілення й вираз у різних просторово-часових практиках їх життя, серед яких релевантну роль відіграє міський простір. Як зазначає французький дослідник П. Нора, він постає як особливий простір пам'яті, у якому комерізується й формується пам'ять суспільства. Певна структурна єдність символів, презентована у назвах вулиць і площ, у меморіальних дошках, спорудах, пам'ятниках тощо, яка здатна створити неповторний портрет міста. Міський герб є офіційною емблемою, яка своїми символічними образами відображає основні, найхарактерніші риси міста, його історичне минуле. Багато цікавого можуть розповісти старі герби міст. В них відображене героїчне минуле міст, історія, яка нерідко пов'язана з видатними подіями, а також легендами. Тому метою дослідження було прослідкувати історію міського герботворення на прикладі м. Харків, схарактеризувати її основні риси, які змінювалися протягом років, визначити роль та значення міських символів у житті харків'ян.

Грунтовних праць, присвячених дослідженню міської символіки, на сьогодні небагато. Варто виділити таких дослідників, як: І. Ю. Са-

ратов, А. Б. Гречило, Н. О. Соболева та інших. Особливу увагу в дослідженні було приділено теоретичним та методологічним розробкам Ю. Лотмана, який у своїх працях пропонує розглянути два напрямки міської семіотики: по-перше, місто як простір; по-друге, місто як ім'я.

Місто, реалізуючи стикову різних національних, соціальних кодів, здійснює різноманітні гібридизації, перекодування, які перетворюють його на потужний генератор нової інформації. Джерелом таких семіотичних колізій є архітектурні споруди, міські символи й церемонії, сам план міста, найменування вулиць і тисячі інших знаків. Основу дослідження склали візуальні джерела — герби міста Харків. Окрема увага присвячена міським логотипам, які розглядаються на противагу традиційним міським символам, тобто гербам.

В основу дослідження були покладені підходи, вироблені в руслі візуальної та культурної історії. У дослідженні розглянуто міську символіку за допомогою семіотичного підходу, зосередивши увагу на семантичному та прагматичному рівнях. Завдяки закономірному співіснуванню жителів і міських символів, останні наповнюються додатковими, насамперед символічними значеннями. Досліджуючи цей симбіоз, виходить, що символи пов'язані з чисельними сторонами суспільного життя людей, а отже, стають частиною міського життя в цілому.

Можна сказати, що сьогодні герб міста Харків виступає своєрідним носієм міської ідентичності, вказуючи на її відмінність, самобутність і особливість від інших міст. Герб прикрашає будинки приміщень міської та районних рад депутатів, активно використовується під час різноманітних урочистостей, наприклад, під час державних і міських свят. Зображується в різних варіаціях та інтерпретаціях, у якості прикраси міста. Герб — це відображення історичного минулого міста, ідентичності його містян. У той же час міські логотипи стали феноменом сучасності. Створені протягом останніх років, логотипи презентують місто як туристичне, спортивне та ін., формуючи міську специфіку задля конкурентних переваг.

Хромова Вікторія*(НУ «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка)*

СОЦІАЛЬНЕ СТАНОВИЩЕ ДУХІВНИЦТВА НА ЧЕРНІГІВЩИНИ В 30-х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

Одним із важливіших аспектів для відтворення повної картини минулого у регіоні є вивчення історії церкви та духовного життя населення. Чернігівська єпархія залишається однією з найдавніших єпархій Православної церкви із багатою історією.

Вищезазначена тема складається з великої кількості «білих плям», які почали заповнюватися лише з отриманням незалежності України та розсекреченням архівів Служби безпеки України у 2015 році.

Із впровадженням закону «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років», ми можемо поглибити знання в даному питанні, презентуючи не досліджувані справи та застосовуючи до них метод контент-аналізу.

Дану тему розглядали О. Тарасенко, В. Борщевич, І. Цимбаленко, однак об'єктом їх дослідження виступали лише окремі визначні постаті.

Опрацюючи матеріали справ фонду архіву Управління Служби безпеки України в Чернігівській області, нами були визначено, що більшість священників Чернігівської області в зазначений період потерпали від релігійних переслідувань і утисків з боку радянської влади в усіх сферах життя.

Досліджуючи справи, нами було визначено, що масове закриття релігійних навчальних закладів вплинуло на якість освіти священників. Встановлено, що священники, які народилися після 1900–1905 років, мали початкову або середню освіту, на відміну від тих, які народилися наприкінці ХІХ століття.

З'ясовано, що крім поступового згорання роботи вищевказаних релігійних навчальних закладів, під особливим контролем з боку радянської влади перебували й викладачі цих установ.

Вважаємо, що масове закриття церков і монастирів у другій половині 1930-х років вплинуло на рівень життя священників, які, втративши роботу, змушені були проводити релігійні обряди у своїх будинках або на окраїнах сіл таємно.

Разом із тим, таємні обряди у будинках розглядалися слідчими в справах, не як процес богослужіння, а як збори, на яких священники поширювали серед односельчан антирадянські гасла. Можемо припустити, що слідчі висували таку імовірність виходячи з того, що священники не вступали до колгоспу та могли висловлювати свою негативну думку щодо колективізації серед сусідів.

У період репресій священники значно збіднішали, їх майновий стан дорівнював одній хаті чи одній корові, або взагалі вони не мали майна.

Деякі зі священників у період Громадянської війни служили у Червоній армії та були поранені, але навіть військові заслуги перед радянською державою не врятували останніх від репресій.

Окремим зі священників було видано паспорти. Припускаємо, що їх документування було здійснено для того, аби відслідковувати і контролювати місця перебування останніх, оскільки паспорти видавались відділами міліції.

Серед жертв репресій були не лише священники та псаломщики Чернігівської області, але й очільники Чернігівської єпархії. Так, архієпископа Пахомія в 1930 році засудили до 5 років позбавлення волі через його можливу приналежність до синодальної церкви. Вважаємо, що прикута увага до очільників Чернігівської єпархії була пов'язана з недовірою до них та їх високим становищем в церкві.

Отже, життя священників Чернігівської області в 1930-х роках минулого століття перетворилося на постійні утиски і переслідування з боку радянської влади, в результаті чого кардинально змінилось як їх соціальне становище в суспільстві, так і їх рівень життя.

Шаповалова Анастасія
(ХНУ імені В. Н. Каразіна)

ВІД КРИТИЧНОГО ДО СОЦІАЛІСТИЧНОГО РЕАЛІЗМУ: ІДЕЙНІ ПОШУКИ У МИСТЕЦТВІ 1917–1950 рр.

На сьогоднішній день, після розпаду держави, яка стала простором для здійснення принципів соціалістичного реалізму, виникли необхідні передумови для дослідження його сутності — історична дистанція. Більш того, весь період після зникнення Радянської дер-

жави показав, що лише всебічне дослідження сутності соцреалізму, внутрішніх культурних причин його виникнення та умов існування дозволить вивчити, оцінити процеси, що відбувались у вітчизняній художній культурі ХХ століття в цілому.

Наукова новизна полягає у розширенні, доповненні відомих даних і уточненні, конкретизації відомих даних, поширенні відомих результатів на новий клас об'єктів, систем.

Історіографію теми можна розділити на два періоди: період початку 1920-х до початку 1990-х років — визначений період відповідає радянському часу. Наукові праці цього періоду характеризуються вивченням і дослідженням радянського мистецтва, історичними подіями і їх впливом на українське образотворче мистецтво та на культуру в цілому, характеризуються вивченням і дослідженням виникнення такого методу в образотворчому мистецтві, як соціалістичний реалізм.

Другий період: з 1990-х до 2019 року — сучасний період, що характеризується інтересом дослідників до вивчення розвитку соціалістичного реалізму та його становлення в образотворчому мистецтві.

У роботі використано загальнонаукову методологію, а саме: принципи історизму, пізнання, використання термінів та системний підхід. Для дослідження теми було використано такі методи як: метод емпіричного дослідження, а саме — порівняння та опис; метод теоретичного пізнання, а саме — гіпотетико-дедуктивний метод; загальнологічні методи і прийоми дослідження, а саме — аналіз, синтез, узагальнення, індукція, дедукція та системний підхід. Також використовувались спеціальні мистецтвознавчі методи: комплексне вивчення мистецьких явищ у їхніх зв'язках і взаємовідношеннях.

Соціалістичний реалізм — теоретичний напрям Радянського Союзу та художній метод у радянському мистецтві, прийшов на зміну традиційному відображенню дійсності в розумінні критичного реалізму. Як провідний метод, активно розвивався в 1930-ті – 1950-ті роки з 1950-х років виникли інші форми у мистецтві. Революція 1917 року стала точкою біфуркації в розвитку мистецтва. Нами були вивчені теоретичні засади та досліджено характер розвитку основних тенденції соціалістичного реалізму в радянському живописі.

Живопис розглядається як основний (разом з літературою) вид мистецтва періоду 1917–1950 років, в межах якого закріплювався метод соціалістичного реалізму. Згідно з метою, розглянуто та досліджено поступове становлення соціалістичного реалізму як художнього методу.

Отже, соціалістичний реалізм — це неповторний, оригінальний, суперечливий, жорсткий художній метод, який почав своє формування одразу після революційних подій 1917-го року. Остаточо встановився в 1932–1934-х роках. На шляху свого становлення пройшов декілька етапів і залишився провідним жанром у соціалістичних країнах Східної Європи і Східної Азії.

Юхимчук Микола

(ВНУ імені Лесі Українки)

ВІРТУАЛЬНА ЕКСКУРСІЯ ПО ВИСТАВЦІ «ПАНСТВО НА ДОЗВІЛЛІ» ВОЛИНСЬКОГО КРАСНАЗНАВЧОГО МУЗЕЮ

Динамічний розвиток сучасного суспільства зумовлює необхідність постійного пристосовування музеїв до різноманітних викликів, а також розвитку інформаційних технологій. На сьогодні виникла необхідність саме у віртуальних екскурсіях та онлайн виставках, які є одним із варіантів застосування нових інформаційних технологій в експозиційній та популяризаторській роботі музею.

Новизна полягає у тому, що проект «віртуальна виставка» у Волинському красназнавчому музеї вперше реалізований саме на виставці «Панство на дозвіллі» автором даної публікації. Актуальність її полягає в тому, що зараз людська увага переміщена в новий цифровий простір і сконцентрована в віртуальному світі персонального комп'ютера, смартфона або мережі Інтернет. В мережі Інтернет з'являються модифікації (електронні «клони») реальних установ культури (віртуальні музеї, віртуальні бібліотеки, віртуальні архіви), тому створення нами віртуальної екскурсії є актуальним завданням сьогодення для того, аби бути ближче до свого відвідувача.

Вивченням даної проблеми почали займатися наприкінці ХХ — на початку ХХІ століття. Саме в цей час почався стрімкий розвиток інноваційних технологій. Питання застосування цифрових технологій та мультимедіа для віртуалізації екскурсійної справи досліджували такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як Т. Трошина, О. Шликова, К. Вельтман, О. Лебедів, Я. Гаврилова, О. Ліптуга та інші.

Джерелом дослідження є експозиція Волинського краєзнавчого музею, а саме: виставка «Панство на дозвіллі» та її матеріали. При підготовці тез використані методи аналізу та синтезу, презентації.

«Панство на дозвіллі» — тимчасова виставка Волинського краєзнавчого музею. Періодизація виставки — кінець — XIX — перші десятиліття XX століття. На ній можна дізнатись про азартні ігри, полювання, музичні вподобання, моду, початок фотомистецтва того часу.

В експозиції можна виділити такі основні блоки:

Полювання — розповідається про мисливців з роду Радзивілів, котрі проживали в Олиці на Волині. Експонуються їхні світлини полювання, зброя та мисливські трофеї серед яких різні хутра, опудала тварин, роги оленя.

Окремо представлені елементи інтер'єру — шафи, картини, гральні столи, за якими розважалась тодішня аристократія.

Виставлені костюми, які носили в цей період та зразки перших фотокарток, що почали з'являтися з розвитком фотографії.

Загалом виставка розрахована на те, щоб показати відвідувачу, як розважалась аристократія в XIX — поч. XX ст. на Волині.

Оскільки виставка є тимчасовою, створення по ній віртуального аналогу доволі актуальне задля її збереження в цифровому просторі для подальшої популяризації.

Оглянути виставку можна на інтернет сторінці музею за адресою: vkm.org.ua.

Отже, віртуальні презентації як форма / спосіб презентації музею / експозиції / виставки мають важливе значення. Вони являють собою цікавий та унікальний спосіб презентації музею на новому рівні в інформаційному просторі, та руху в ногу з часом. Важливим аспектом є також її доступність і комфортність перегляду. Віртуальні виставки не стануть причиною зниження інтересу до реального музею до тих пір, поки у людини існує інтерес до культурних цінностей і справжніх предметів.

Янкул Олексій*(ХНУ імені В. Н. Каразіна)*

**СТАТИСТИКО-ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЗБІРНИК
«ХАРЬКОВСКИЙ КАЛЕНДАРЬ» (на 1869–1917 рр.):
АНАЛІЗ КОМПЛЕКСУ ДЖЕРЕЛ**

В періодиці другої половини ХІХ – початку ХХ ст. своє особливе місце займають статистико-інформаційні видання, які називалися «пам'ятними книжками» або «календарями». Завдяки тому, що вони видавалися з різного часу практично в кожній губернії та містили в собі найбільш повну інформацію про життя та розвиток регіону, ми можемо прослідкувати певні місцеві особливості, притаманні тій чи іншій території. Не винятком у цій справі була Харківська губернія. Тут 1862 р. з'явилася перша «Памятная книжка Харьковской губернии», а 1868 р. вона еволюціонувала в більш масштабне видання — «Харьковский календарь».

У 1868 р. старший радник Харківського губернського правління О. Й. Подвисоцький (1825–1883) запропонував проєкт видання «Харьковский календарь», який був схвалений. Новий орган став фактичним продовженням «Памятной книжки Харьковской губернии» й містив у собі більш широке коло інформації. Дані, які друкувалися на сторінках видання, охоплювали майже всі сфери життя губернії: від таблиць про кількість і розподіл населення до адрес-календаря установ й інформації щодо осіб, які до них належали.

В роботі використовувалися наступні типи джерел: законодавчі акти; діловодні матеріали, які відносяться до діяльності Харківського губернського статистичного комітету та редакції «Харьковского календаря»; его-документи (автобіографії); періодика (перш за все — статистико-інформаційне видання «Харьковский календарь», а також «Памятная книжка Харьковской губернии» і «Харьковский сборник»).

До законодавчих актів ми відносимо багатотомний збірник «Полное собрание законов Российской империи» (зокрема, томи ІХ (1834 р.) і XXXV (1860 р.) другого зібрання «ПСЗРИ»). В томі ІХ нас цікавили документи щодо створення губернських статистичних комітетів, зокрема положення «О губернских статистических комитетах» від 20 грудня 1834 р., в якому затверджувалася структура та функції цих установ. В томі XXXV нами використовувався документ від 26 грудня

1860 р. «Высочайше утверждённое Положение о губернских и областных статистических комитетах», в якому затверджувався порядок реформування даних установ, порівняно з часом їх заснування.

До діловодних матеріалів, які відносяться до діяльності Харківського губернського статистичного комітету, ми відносимо його офіційну переписку з іншими установами Харківської губернії та Російської імперії в цілому. Ці матеріали зберігаються в Державному архіві Харківської області (ДАХО). Серед таких документів — переписка з професорами Харківського університету щодо залучення їх до роботи в комітеті; листування комітету з різними установами щодо його діяльності; переписка щодо розповсюдження «Памятной книжки Харьковской губернии» і «Харьковского календаря»; переписка про обмін виданнями між різними статистичними комітетами Російської імперії; статистичні таблиці, отримані від повітів Харківської губернії з подальшим використанням їх показників для «Харьковского календаря»; журнали реєстрації вхідних і вихідних листів до Харківського губернського статистичного комітету; протоколи загальних засідань комітету, де серед інших обговорювалися питання стосовно «Памятной книжки Харьковской губернии» і «Харьковского календаря» (структура, зміст, терміни видання та ін.); аркуші перепису населення міста Харкова для подальшого використання цих даних в «Харьковском календаре» та деякі інші матеріали.

До его-документів, використаних у роботі, ми відносимо автобіографії. Серед них — автобіографія секретаря Харківського губернського статистичного комітету Я. Я. Голяховського, яка зберігається в ДАХО. Зазначимо, що відомості з цього документу автором вводяться до наукового обігу вперше.

До періодичних видань ми відносимо газети, журнали, альманахи, які видавалися в Харкові та губернії, які умовно можна назвати виданнями, що передували «Харьковскому календарю», в тому числі — «Памятная книжка Харьковской губернии». Крім того, використовувалися схожі за змістовною частиною з «Харьковским календарём» видання, які друкувалися одночасно з ним (наприклад, «Статистический листок Харьковской губернии», «Харьковский народный календарь» та ін.), а також додаток до «Харьковского календаря» — «Харьковский сборник». Деякі з цих видань склалися Харківським губернським статистичним комітетом, решта мали інших засновників (наприклад, «Харьковский народный календарь», який спочатку був само-

стійним виданням, а згодом став укладатись місцевим статистичним комітетом).

Крім того, серед періодики ми можемо виділити газети «Харьковские губернские ведомости», «Южный край» та інші, в яких є згадки про «Харьковский календарь» або щодо діяльності Харківського губернського статистичного комітету, розвитку статистики в Харкові.

Схарактеризована джерельна база є достатньо репрезентативною (зокрема, включає всі випуски «Памятной книжки Харьковской губернии», «Харьковского календаря» й «Харьковского сборника») та дозволяє всебічно розглянути питання, пов'язані з вивченням «Харьковского календаря» та подібних йому видань. Використані нами архівні джерела дозволили висвітлити такі питання, як організація роботи Харківського губернського статистичного комітету над виданням спочатку «Памятной книжки Харьковской губернии», а згодом — «Харьковского календаря», визначити коло тих людей, які брали участь у створенні видань, процес його підготовки, місце видання в системі харківської періодики того часу, більш чітко уявити методику збору статистичних даних для подальшого використання у виданні тощо.

ШКІЛЬНА СЕКЦІЯ

Андріянова Діана

(ХЛ № 89)

АРХЕОЛОГІЧНИЙ ТУРИЗМ НА ХАРКІВЩИНІ: ІСТОРИЯ ТА СТАН РОЗВИТКУ В ЕПОХУ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Туристична галузь є однією з пріоритетних для України. Давня, багата та цікава історія, наявність значної кількості пам'яток різних епох, достатнє забезпечення кваліфікованими кадрами роблять цю галузь досить перспективною.

Археологічний туризм в Україні та, зокрема, на Харківщині, більшою мірою орієнтований на місцевих мешканців. Тому його розвиток здається особливо важливим в умовах пандемії COVID-19, яка зараз продовжує набирати темпи в усьому світі. В умовах, коли закриті кордони і немає змоги поїхати до якоїсь іншої країни, розвиток місцевого туризму набуває особливого значення. Водночас потрібно чітко розуміти усі чинники, які впливають на цей розвиток, і враховувати те, яким чином пандемія позначилася на тому чи іншому виді туризму. Все вищеназване обумовлює актуальність нашого дослідження роботи.

Об'єктом дослідження стала археологічна спадщина Харківської області в контексті розвитку місцевого туризму. Предмет дослідження — стан розвитку археологічного туризму на Харківщині в умовах ситуації, що стрімко змінюється, в першу чергу у зв'язку з пандемією COVID-19.

Мета роботи полягала в оцінці актуального стану розвитку археологічного туризму на Харківщині та виявленню змін, які нанесла цій сфері загальносвітова пандемія коронавірусу.

Виходячи з поставленої мети, були сформульовані наступні завдання:

- дослідити шляхи історичного розвитку археологічного туризму на Харківщині;
- за матеріалами туристичних путівників та веб-сайтів туристичних компаній визначити, які археологічні пам'ятки на Харків-

щині стали більш відомими об'єктами екскурсійного огляду, а які не здобули великої популярності;

- провести оцінювання сильних та слабких сторін, можливостей і загроз, які впливають на розвиток археологічного туризму на Харківщині;
- з'ясувати, яким чином на розвиток археологічного туризму в нашому регіоні вплинула пандемія COVID-19.

Під час виконання роботи використовувалися загальнонаукові (аналіз, синтез, індукція, дедукція) та спеціально-історичні (історико-порівняльний, історико-генетичний, історико-типологічний) методи дослідження. Також було залучено методи суміжних дисциплін, зокрема, картографічний, що дозволило наочно відобразити розташування археологічних пам'яток, які в різні часи входили до складу туристичних маршрутів.

Також були залучені метод анкетування і метод експертних оцінок (SWOT-аналіз), що дало змогу побачити актуальну точку зору фахівців на досліджувану проблему. Зокрема, ми розробили анкети трьох видів, які були розраховані на фахівців у різних галузях діяльності, а саме в музейній, туристичній сферах та власне в археології. Всього було опитано 8 спеціалістів. Питання анкет ставили на меті виявити особливості роботи відповідних до пандемії та під час неї. Крім того, перед респондентами була поставлена задача зазначити свою згоду або незгоду з низкою тверджень, які стосувалися сучасного стану розвитку туризму в Україні, у тому числі археологічного. Для цього було потрібно виставити оцінку по шкалі зростання від 0 до 10.

В результаті було з'ясовано, що археологічний туризм тільки робить перші кроки на досягненні популярності на Харківщині. Розгортання пандемії COVID-19 сильно вплинуло на його розвиток, тому що в першу чергу значно скоротилася відвідуваність археологічних пам'яток та профільних музеїв. Таким чином, потрібна буде певна кількість часу на відновлення хоча б того стану, в якому археологічний туризм перебував до карантину.

РОЛЬ ХРАМОВИХ СВЯТ В ТРАДИЦІЙНО-ОБРЯДОВІЙ КУЛЬТУРІ ЖИТЕЛІВ ВЕЛИКОБІЛОЗЕРСЬКОГО РАЙОНУ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

Свято служить важливим етапом у часовому вимірі року й унормовує чергування періодів праці та відпочинку. Відтак святкова система безпосередньо впливає на організацію господарського, економічного, політичного і культурного життя кожного суспільства. Храмові свята (тобто такі, що відзначаються у пам'ять про святих, іменами яких названі місцеві церкви чи прибудови до них) посіли чільне місце серед календарно-обрядових свят українців, зокрема жителів Великобілозерського району Запорізької області, та щільно переплелися з практиками колективного вшанування пращурів. Тематика храмових свят в системі календарної обрядовості населення півдня України малодосліджена, зокрема і на територіях Великобілозерського району.

Мета дослідження — розкрити значення храмового свята в системі календарної обрядовості осіннього циклу в Запорізькій області на основі матеріалів, зібраних на території Великобілозерського району.

Досягнення сформульованої мети передбачає розв'язання таких завдань:

- на основі наявних досліджень охарактеризувати обрядовість, пов'язану зі святкуванням храмових свят,
- провести збір матеріалів усної історії під час етнографічної експедиції територією Великобілозерського району Запорізької області;
- визначити значення храмового свята в системі календарної обрядовості,
- узагальнити та структурувати знайдений матеріал,
- проаналізувати й визначити регіональні особливості святкуванням храмових свят жителями краю.

Нашим дослідженням було охоплено села Великобілозерського району: с. Велика Білозерка, с. Гюнівка та с. Новопетрівка.

Було опитано близько 85 жителів району. Тому нами, членами НДКО «Біла зірка», було розроблено опитувальник.

Проблематика храмових свят у системі календарної обрядовості практично не вивчена. Однак певні відомості, а саме — згадка про храм як явище, або ж опис (сценарій) храмового комплексу, фіксують такі відомі дослідники, як А. Афанасьєв-Чужбинський, З. Кузеля, Аг. Кримський, С. Килимник, В. Борисенко, О. Курочкін та ін. Допоміжними джерелами є художні твори, де їх змальовано письменниками, серед яких: І. Нечуй-Левицький, Ю. Федькович, І. Франко, О. Кобилянська та ін., а також зафіксовані матеріали з усної народної творчості: «Де храм, то й я там», — казали в народі.

Новизна дослідження полягає у висвітленні теми, на яку мало зверталася увага, адже на території сучасного Великобілозерського району проводилося дуже мало етнографічних експедицій, а ті, що й відбулись, в основному були спрямовані на вивчення народних промислів, ремесел та старовинних обрядів.

Результати роботи та зібрані в ході дослідження розповіді жителів району можуть бути використані у педагогічно-освітній, туристичній практиці. Це популяризуватиме обрядові дійства, сприятиме залученню широких верств населення до вивчення традицій й обрядів українського народу.

Найбільш багатою на храмові свята завжди була осінь: Перша та Друга Пречиста, Чесного Христа, Покрова, Семена, Дмитра, Кузьми й Дем'яна, Андрія тощо.

В результаті етнографічної експедиції (квітень-серпень 2020 р.) територією Великобілозерського району нами було встановлено різноманітність назв. Так, Г. Я. Редько [4, с. 56], яка переїхала до с. Велика Білозерка в 70-х рр. ХХ ст. з Поділля, говорить про назву «празник», а А. М. Василюшина [4, с. 89], яка переїхала з Канева, називає храмове свято «мед» та засвідчує обов'язковість використання меду на святкуванні храмового дня. Цікаву назву повідомила й жителька с. Новопетрівка Л. І. Науфок — «кармаш». Зважаючи на німецьке коріння Л. І. Науфок, можемо припустити співзвучність назви «кармаш» з німецьким святом «кирмес» (церковний хресний хід — обхід села, вечірні гуляння протягом 2-3 днів) [4, с. 36]. Серед жителів Великобілозерського району також використовується назва «престольний празник», особливо серед переселенців з території Росії (Л. П. Степанова — з Курська, О. І. Дніпровська — з Белгородської області). В свідомості жителів Великобілозерського району храмове свято прирівнювалося за своєю значущістю до Різдва Христового та Великодня. Таке

прирівняння панує й до сьогодні. Так, за розповіддю Ю. М. Печерея: «Коли різали поросю, то мати готувала домашню ковбасу, яку залишали для святкування найвизначніших свят, таких як Пасха, Різдво та Храм. Ковбасу складали в декілька горщиків та заливали смальцем, охолоджували та ставили до погріба. А на свято діставали» [4, с. 73]. До свята готувався кожен селянський двір: у хатах вішали святкові рушники, готували святкові страви і звичайно варили в складчину медовий напій, медові «кануни», якими пригощалися в храмовий день. За розповіддю В. П. Самко: «В мого батька Павла Петровича була пасіка, з кожної викачки меду він відбирав «храмовий мед», за якими ознаками відбирав, не знаю, але цей мед ховали у комору й не використовували до храму» [4, с. 44]. Також до «празника» для церкви виготовляли обрядові воскові свічки («свіча», «трійця», «тройка»), які символізували Євангельську Пресвяту Трійцю (Бог-Отець, Бог-Син і Бог-Дух Святий). Історія цього обряду сягає давньоруської старовини. Вона, на думку вчених, могла знаменувати головні природні стихії (вода — вогонь — повітря) або тричленну модель світобудови (підземного — земного — небесного).

За призначенням храмове свято мало декілька функцій. Більшість респондентів (64 %) говорять про храмове свято саме як про вшанування святого (релігійної події). Прослідковуються й відмінності у сприйнятті «храму» жителями району, в залежності від статі. Так, жінки сприймають цей день як свято «небесного покровителя», «небесного охоронця» й у своїх молитвах дякують за захист. Чоловіки ж, навпаки, просять на майбутній рік гарного врожаю, щоб стихійні катастрофи оминали громаду. «За останні два роки в нашому селі відбулися декілька повеней, ураганів. Бо люди не звертаються на храм до святих», — застерігає С. П. Чмир. Але всі без винятку пов'язують «храм» зі споминами про померлих, молитвами про душі померлих [4, с. 102].

На всій території району, у всіх трьох церквах, відзначення свята має як спільні риси, так і відмінності. Храмові свята в церквах району припадають на Спас, на Покрову та на Різдво Пресвятої Богородиці. В усіх трьох церквах зранку до полудня у відправляли урочисту Літургію, після якої в одних випадках (в східній частині с. Велика Білозерка) віруючі виходять на Хресний хід — так відбувається до сьогодні. На західній частині села віруючі вітають один одного, цілують ікону та виходять до святкового столу на подвір'ї церкви, куди запрошуються всі присутні.

Після спільного святкового обіду всі присутні запрошують один одного до свого столу вдома. Так, наприклад, у східній частині с. Велика Білозерка використовується навіть особливе привітання: «Добрий день! Будьте здорові з Покровою та з медом». Господарі у відповідь відказують: «Дякуємо! Будьте і ви здорові. Дякуємо, що завітали до нашої хати! Просимо, проходите та сідайте за столи. Призвольтесь!». А ось у західній частині району домашнє святкування відбувається не в день самого свята, а напередодні. Так, наприклад, храмове свято 14 жовтня — Покрова, а вдома святкують 13 жовтня ввечері. Мабуть, така традиція бере свій початок з часів багатоденного святкування «храмового свята», але свідчень жителів району з цього питання ми не знайшли.

Отже, в ході історичного розвитку храмова святкова обрядовість українського етносу, завдяки політичним, релігійним та іншим чинникам, трансформувалася, зазнала відчутних змін, хоча глибоко своєрідні давні традиції збереглися й донині. Щоправда, більшість звичаїв відійшла у минуле, однак ті, що збереглися, увібрали основний зміст храмового свята і живаються переважно в атрибутивно-му, знаковому значенні як дотримання традиції, морально-етичних норм — уваги, пошани й любові до ближніх та вшанування померлих.

На основі проведеного дослідження можна стверджувати, що звичаєво-обрядова культура храмових свят осіннього циклу вміщує в собі дяку українців надприродним силам, надію на світле майбутнє, а також поминальні мотиви та розважально-ігрові мотиви. Обрядовість, зафіксована під час експедиції територією Великобілозерського району Запорізької області, органічно пов'язана з загальноукраїнською звичаєво-обрядовою культурою, хоч і зі своїми регіональними особливостями.

Дослідивши історіографію даної тематики нами було проаналізовано головні аспекти традиційно-побутової культури «празників» осіннього циклу, виділено загальні аспекти та особливості трансформації обрядовості храмових свят.

В процесі дослідження визначено, що обрядовість Півдня України, пов'язана зі святкуванням храмових днів, має свої особливості. Зокрема:

- поєднання елементів обрядових дійств та власне назв різних регіонів, що пов'язане з особливостями заселення Півдня України, зокрема Великобілозерського району;

- на сучасному етапі «храмова» обрядовість отримала новий виток розвитку у святкуванні календарних урочистостей, стала більш поширеною серед жителів Півдня України, зокрема жителів Великобілозерського району, але використовується частково та досить часто без розуміння змісту обрядів.

Проаналізувавши зібраний матеріал, поспілкувавшись з жителями району, зробивши відповідні описи традицій, з'ясовано, що жителі Півдня України, зокрема Великобілозерського району Запорізької області знають та дотримуються основних функціональних завдань «храмових свят» частково виконують обряди, але в дуже спрощеному, трансформованому вигляді.

Рекомендації, що до використання даного дослідження було передано до Великобілозерської сільської ради, шкіл Великобілозерського району, районної музейної кімнати.

Список джерел і літератури

1. Абетка християнської науки і обряду. Івано-Франківськ, 2002. 339 с.
2. Борисенко В. Традиції і життєдіяльність етносу. Київ, 2000. 203 с.
3. Кузеля З. Осінній цикл календарних обрядів // Енциклопедія українознавства. Загальна частина. Київ, 1994. С. 238.
4. «Усна історія». Записи розповідей жителів Великобілозерського району. Випуск 4. — с. В. Білозерка, 2020. 108 с.

Токар Вікторія

(Дворічанський ЦДЮТ)

ІМ'Я ІЛЛІ МЕЧНИКОВА НА КАРТІ СВІТУ

Нобелівський лауреат І. І. Мечников — наш прославлений земляк. Люди вже досить тривалий час з вдячністю згадують ім'я цього великого вченого, бо саме він розробив теорію імунітету, працював над проблемою збільшення довголіття, залишив після себе плеяду талановитих учнів. Сьогодні ми намагаємося відновити пам'ять про вченого на його малій батьківщині шляхом виявлення та популя-

Наукова актуальність роботи полягає в тому, щоб на сучасному рівні створити нарис, присвячений визнанню І. І. Мечникова не лише на його батьківщині, а й у світі. Це вкрай важливо в наш час, коли вітчизняна наука переживає свої не кращі часи й досвід минулого може стати в нагоді перш за все для молодих науковців.

Об'єкт дослідження — визнання наукових досягнень І. І. Мечникова в світі.

Предметом дослідження є факти, які свідчать про шанобливе ставлення до нашого земляка в різних країнах як у минулому, так і в наш час.

Мета роботи: проаналізувати інформацію, яка свідчить про велике значення для науки творчого доробку І. І. Мечникова та вилучити з неї факти стосовно оцінок досягнень видатного мікробіолога та його вшанування в різних країнах світу.

В Україні це питання ще недостатньо досліджене. Протягом декількох років ми збирали відповідні факти про життя та діяльність прославленого земляка, вивчали інформацію про населені пункти і періоди перебування там Мечникова, копії документів і фото.

Зібрані матеріали можуть бути використані в ході просвітницької, екскурсійної роботи музею та для публікацій у засобах масової інформації.

Ми зацікавлені у вивченні теми «Ім'я Нобелівського лауреата Іллі Мечникова на карті світу: історія і сучасність» з метою створення туристичної мапи. Генії народжуються в провінції, а помирають в Парижі. Історія нашого героя повністю відповідає цьому французькому прислів'ю.

Ім'я І. І. Мечникова варте нашої пам'яті.

Чеботарьов Єгор
(КЗ «Держачівський ліцей № 2»)

**ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ ПРО Д. І. БАГАЛІЯ
НА РЕГІОНАЛЬНОМУ ТА ДЕРЖАВНОМУ РІВНЯХ
(1920–2020-ті рр.)**

Дослідження особливостей святкування ювілеїв за життя вченого і оцінка постаті та наукової творчості Д. І. Багалія після його смерті,

а також особливо дослідження практик увічнення пам'яті про нього в незалежній Україні дає можливість не лише зрозуміти трансформацію меморіальних традицій перехідних періодів (1920–1930-х рр.; кінця ХХ – початку ХХІ ст.), але й простежити процес складання історіографічного та меморіального образу вченого, що на теперішній час уособлює досягнення представників історичної науки імперського часу. Мета роботи: на основі дослідження джерел, документів і історіографічних матеріалів дослідити як процес вивчення та вшанування пам'яті про Д. І. Багалія розвивався під впливом різних конкретно-історичних умов та в свою чергу сприяв актуалізації краєзнавчих і багалійознавчих досліджень. Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що вперше в роботах такого типу досліджується узагальнююча специфіка вивчення пам'яті про історичного діяча Харківщини на рівні держави. Джерельна база дослідження представлена наступними типами джерел: письмовими, речовими, візуальними та усними. До першого типу відносяться наступні види джерел: законодавчі джерела (декрети, постанови Раднаркому УСРР, проекти постанов РНК УСРР), джерела біографічного характеру (некрологи, довідкові статті), джерела особового походження та діловодна документація Каразінського університету. Речові джерела представлені наступними видами: монументальні місця пам'яті на честь Д. І. Багалія (пам'ятники та меморіальні дошки), архітектурні споруди (будинок Д. І. Багалія) та приміщення, присвячені пам'яті вченого (Центр українських студій імені Д. І. Багалія, аудиторія). Важливим джерелом для дослідження стали усні інтерв'ю з ініціаторами увічнення пам'яті Д. І. Багалія в добу незалежної України: завідувачем кафедри історіографії, джерелознавства та археології С. І. Посоховим та директором Центру краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька С. М. Куделком. Методологічні засади роботи базуються на здобутках актуального сьогодні напрямку історичних досліджень — «історії пам'яті». У дослідженні був використаний наступний поняттєвий інструментарій: місця пам'яті, комемораційні заходи.

Отже, процес вшанування заслуг Д. І. Багалія розпочався ще за життя історика в імперський період. Проте саме у 1920-ті рр. протягом першої перехідного періоду Д. І. Багалій став тим представником української гуманітарної науки, навколо якого формувалися нові радянські традиції комеморації, які супроводжувалися такими новими рисами, як масштабність комеморації, поєднання символічних і ма-

теріальних заохочень, введенням традиції прижиттєвого найменування установ і почесних нагород на честь вченого.

Проте, за коротким періодом «визнання та вшанування діяльності», розпочався період «часткового забуття» історика. 100-річний ювілей Д. І. Багалія був відзначений єдиною публікацією в «Українському історичному журналі», яка нараховувала 4 сторінки. Інтенсифікація вивчення життя та наукової творчості історика відбулася лише у 1980-х рр. У цей період було опубліковано 103 спеціалізовані біографічні та історіографічні роботи про Д. І. Багалія, тоді як за весь попередній період з 1940–1970-тих рр. було опубліковано 87 таких робіт.

У період незалежності розпочався етап «відродження та цілеспрямованого збереження пам'яті» про історика. У цей час було опубліковано монографії, сотні статей, більше десяти збірників тез, активно проводилася археографічна робота з перевидання праць Д. Багалія та видання його листування, автобіографій та інших джерел особистого походження. Одночасно оформилися й інституційні структури, що піклувалися про збереження та поширення пам'яті про Д. І. Багалія. До регулярних комемораційних заходів відносяться, перш за все, конференції та видання збірників тез. Процес комеморації всередині академічного співтовариства та за його межами йшов паралельно. Вже з 1991 р. з'явилася ідея найменування вулиці в Харкові на честь Д. І. Багалія, у 1993 р. була встановлена меморіальна дошка на будинку, де він жив і працював. Жодний харківський історик не отримав такого широкого академічного визнання протягом останніх років. Можемо говорити, що Д. І. Багалій, завдяки своїй наполегливій праці у справі дослідження історії краю, став символом, який зміг поєднати наукове співтовариство істориків у складну перехідну добу кінця ХХ – початку ХХІ ст.

ФОТОЛІТОПИС КОНФЕРЕНЦІЇ

*Покладання квітів на могилу А. Г. Слюсарського
у переддень конференції*

VITEBSK
STATE
P.M. MASHEROV
UNIVERSITY

38-а Міжнародна краєзнавча конференція молодих учених

**«Краєзнавство та краєзнавці:
досвід минулого та сьогоденні завдання
(до 120-річчя від дня народження
професора А. Г. Слюсарського)»**

**4 грудня 2020 р.
м. Харків**

*Учасників конференції вітає декан історичного факультету
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
С. Д. Литовченко*

VITEBSK
STATE
P.M. MASHEROV
UNIVERSITY

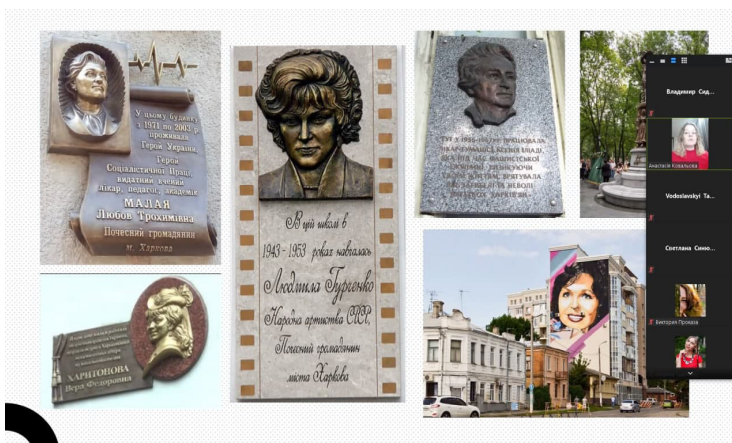

38-а Міжнародна краєзнавча конференція молодих учених

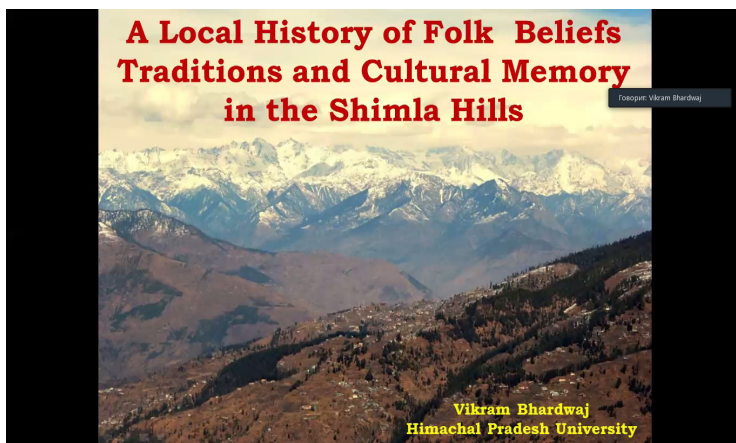
**«Краєзнавство та краєзнавці:
досвід минулого та сьогоденні завдання
(до 120-річчя від дня народження
професора А. Г. Слюсарського)»**

4 грудня 2020 р.
м. Харків

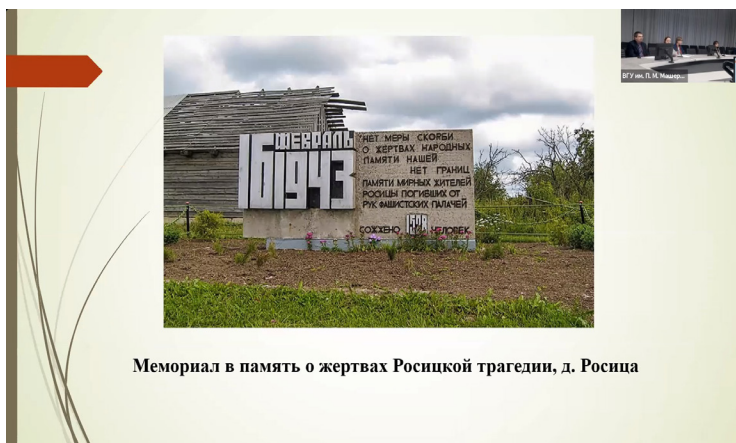
*Вітальне слово завідувача кафедри
історіографії, джерелознавства та археології
Каразінського університету С. І. Посохова*

*Засідання секції
«Роль особистості в регіональній історії»*

*Виступає учасник секції
«Регіональна історія у глобалізованому світі»
Вікрам Бхардвай (Індія)*

Меморіал в пам'ять о жертвах Росницької трагедії, д. Росниця

*Робота секції
«Україна і Білорусь: краєзнавчі паралелі»*

**Список закладів вищої та середньої освіти,
наукових установ, інших організацій**

GC — Government College, Theog, District Shimla, Republic of India.

ВГУ імени П. М. Машерова / ВДУ імя П. М. Машэрава — Витебский государственный университет имени П. М. Машерова (г. Витебск, Республика Беларусь) / Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П. М. Машэрава (г. Віцебск, Рэспубліка Беларусь).

Великобілозерська ЗОШ № 3 — Великобілозерська загальноосвітня школа I-II ступенів № 3 Великобілозерської районної ради Запорізької області.

ВНУ імені Лесі Українки — Волинський національний університет імені Лесі Українки (м. Луцьк).

ГНПУ імені О. Довженка — Глухівський національний педагогічний університет імені О. Довженка.

ГО «Нова археологічна школа» — Громадська організація «Нова археологічна школа» (м. Запоріжжя).

Дворічанський ЦДЮТ — Комунальний заклад «Дворічанський центр дитячої та юнацької творчості».

ДП «НДЦ «ОАСУ» Інституту археології НАН України — Державне підприємство «Науково-дослідний центр «Охоронна археологічна служба України» Інституту археології Національної академії наук України.

КЗ «Дергачівський ліцей № 2» — Комунальний заклад «Дергачівський ліцей № 2» Дергачівської районної ради Харківської області.

КНУ імені Тараса Шевченка — Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

КУ імені Бориса Грінченка — Київський університет імені Бориса Грінченка.

НАІЗ «Чернігів стародавній» — Національний архітектурно-історичний заповідник «Чернігів стародавній».

ННСГБ НААНУ — Національна наукова сільськогосподарська бібліотека Національної академії аграрних наук України (м. Київ).

НУ «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка — Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка.

ОКУ «ХНМЦОКН» — Областное коммунальное учреждение «Харьковский научно-методический центр охраны культурного наследия».

ПНПУ імені В. Г. Короленка — Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка.

ПНУ імені Василя Стефаника — Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ).

СДПУ імені А. С. Макаренка — Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка.

ТНМУ імені І. Я. Горбачевського — Тернопільський національний медичний університет імені І. Я. Горбачевського.

УДПУ імені Павла Тичини — Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини (м. Умань Черкаської обл.).

ХЛ № 89 — Харківський лицей № 89 Харківської міської ради.

ХНМУ — Харківський національний медичний університет.

ХНПУ імені Г. С. Сковороди — Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди.

ХНУ імені В. Н. Каразіна / ХНУ імени В. Н. Каразіна — Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна / Харьковський національний університет имени В. Н. Каразина.

Автори найкращих доповідей і лауреати премій

- Історіографія та джерелознавство краєзнавчих студій: авторка найкращої доповіді — **Світлана Узких** (незалежна дослідниця).
- Краєзнавчий вимір археологічних досліджень: авторка найкращої доповіді — **Анна Аргунова** (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна).
- Краєзнавство, пам'яткознавство, туризм: автор найкращої доповіді — **Ярослав Ліхолетов** (Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»; Обласний комунальний заклад «Харківський науково-методичний центр охорони культурної спадщини»)
- Історія освіти та науки у візії краєзнавства: автори найкращих доповідей — **Вадим Попович** (Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди), **Віктор Пархоменко** (Національна наукова сільськогосподарська бібліотека Національної академії аграрних наук України (м. Київ)).
- Мистецтвознавство і літературознавство у регіональному вимірі: автор найкращої доповіді — **Олексій Тарасенко** (Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди).
- Актуальні проблеми медичного краєзнавства: авторка найкращої доповіді — **Валентина Сова** (Харківський національний медичний університет).
- Релігія та церква у дзеркалі краєзнавства: автор найкращої доповіді — **Євгеній Грейцар** (Харківська духовна семінарія Іоанна Богослова).
- Роль особистості в регіональній історії: авторка найкращої доповіді — **Вікторія Проказа** (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна).
- Регіональна історія у глобалізованому світі: автор найкращої доповіді — **Vikram Bhardwaj** (Government College, Theog, District Shimla).
- Україна і Білорусь: краєзнавчі паралелі / Україна і Беларусь: краєзнавчі паралелі: авторки найкращих доповідей — **Наталія**

Міклушонок (Вітебський державний університет імені П. М. Машерова), **Юлія Лещенко** (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна).

- Шкільна освіта та позашкільна діяльність очима юних краєзнавців: авторки найкращих доповідей — **Катерина Уракова**, **Варвара Клименкова** (Державна установа освіти «Гімназія № 3 м. Вітебська імені О. С. Пушкіна»).

- Історія рідного краю у дослідженнях школярів: авторка найкращої доповіді — **Світлана Зеленівська** (Державна установа освіти «Середня школа № 4 м. Вітебська»).

- Лауреат премії імені А. Г. Слюсарського — **Анастасія Ковальова** (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна).

- Лауреат премії імені А. Ф. Луньова — **Серафима Кейс** (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна).

- Лауреат премії імені академіка П. Т. Тронька — **Ірина Трофіменко** (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна).

ПАМ'ЯТНІ ДАТИ НА 2021 РІК

****

17 січня — *100 років* від дня народження Бориса Андрійовича Шрамка (1921–2012) — доктора історичних наук, заслуженого професора ХНУ імені В. Н. Каразіна, видатного археолога, члена Міжнародного комітету ЮНЕСКО з вивчення історії металургії заліза, члена Польового комітету при Інституті археології АН УРСР, лауреата Республіканської премії імені Д. І. Яворницького Всеукраїнської спілки краєзнавців, заслуженого діяча науки і техніки України, Почесного громадянина міста Харкова.

11 березня — *145 років* від дня народження Григорія Андрійовича Ільїнського (1876–1937) — доктора історичних наук, професора, приват-доцента кафедри славістики Харківського університету у 1907–1909 рр., члена-кореспондента Російської та Болгарської академій наук, члена Польської академії наук.

21 березня — *100 років* від дня народження Марії Антонівни Литвиненко (1921–2016) — кандидата історичних наук, доцента кафедри історії України Харківського університету, авторки підручника з джерелознавства (в співавторстві) для студентів історичних факультетів вузів.

27 березня — *105 років* від дня народження Степана Івановича Сідельнікова (1916–1977) — доктора історичних наук, професора, декана історичного факультету Харківського університету, видатного болгариста.

5 квітня — *80 років* від дня народження Юрія Олексійовича Голубкіна (1941–2010) — кандидата історичних наук, професора

кафедри історії стародавнього світу та середніх віків Харківського університету, перекладача з німецької мови творів Мартіна Лютера та ін.

27 серпня — *80 років* від дня народження Олександра Івановича Черноскутова (1941–1983) — кандидата історичних наук, доцента кафедри нової та новітньої історії, заступника декана історичного факультету Харківського університету.

17 вересня — *100 років* від дня народження Любові Павлівни Калущкої (1921–1983) — кандидата історичних наук, доцента кафедри історії стародавнього світу та середніх віків, вченого секретаря Ради історичного факультету Харківського університету.

21 вересня — *130 років* від дня народження Костянтина Едуардовича Гриневича (1891–1970) — доктора історичних наук, професора, завідувача кафедри стародавньої історії та археології Харківського університету, видатного археолога та музеєзнавця.

****

295 років від початку роботи в Харкові колегіуму та заснування Свято-Покровського чоловічого монастиря (1726).

215 років від заснування В. Н. Каразіним у с. Кручик першої народної школи на Слобожанщині (1806).

210 років від заснування В. Н. Каразіним Філотехнічного товариства — першого науково-технічного товариства на українських теренах (1811).

205 років від початку видання в типографії Харківського університету перших українських часописів «Украинский вестник» та «Харьковский Демокрит» (1816).

95 років від створення в Харкові Всеукраїнської наукової асоціації сходознавства з історико-етнографічним і політико-економічним відділеннями (1926). Почесним членом ВУНАС був академік В. П. Бузескул.

50 років від створення Харківського наукового центру АН УРСР (тепер Північно-Східний науковий центр НАН України та МОН України) (1971).

Наукове видання

Матеріали XXXVIII-ї Міжнародної краєзнавчої конференції
молодих учених «Краєзнавство та краєзнавці:
досвід минулого та сьогоденні завдання
(до 120-річчя від дня народження професора
Антоня Григоровича Слюсарського)»

Укр., англ., рос., білорус. мовами

Комп'ютерне верстання: О. М. Янкул
Макет обкладинки: С. В. Лобенко

ХНУ імені В. Н. Каразіна
майд. Свободи, 6, к. 603,
м. Харків, 61022, Україна
Тел.: +38 (057) 707 53 85
E-mail: tronkocentr@karazin.ua
Сайт: tronkocentr.karazin.ua

